

LIETUVOS BANKAS
EUROSISTEMA

Lietuvos II pensijų pakopa

Raida, įžvalgos ir pasiūlymai

Analizė ir tyrimai

2025 m. / Nr. 23

Turinys

Ižanga	2
1. Demografinė situacija	4
2. Dabartinė Lietuvos pensijų sistema	11
3. Pensijų sistemos II pakopai - dvidešimt metų	17
3.1. Pensijų fondo dalyvio poveikslas	19
3.2. Įmokų mokėjimo periodiškumas	24
3.3. Dalyvių pasiskirstymas pagal sukauptas sumas	25
3.4. Kaupimo laikotarpis	32
3.5. Aktyviai kaupiantys pensijų kaupimo dalyviai	32
4. Užsienio šalių praktika	37
4.1. EBPO šalys	37
4.2. Skandinavija	41
4.3. Švedijos pensijų sistema	41
4.4. Naujosios Zelandijos pensijų sistema	42
4.5. Jungtinės Karalystės pensijų sistema	43
4.6. Užsienio šalių pavyzdžiai su valstybiniu elementu	43
5. 2019 m. reforma ir jos išspręstos ir neišspręstos problemos	46
6. Galimų scenarijų modeliai	58
6.1. Sukauptos sumos modeliavimas	58
6.2. Galimybės atsiimti ketvirtadalį sukaupto turto modeliavimas	69
Išvados ir pasiūlymai dėl galimo II pensijų pakopos tobulinimo	75
Santrumpos	79

Ižanga

Nuo 2004 m. Lietuvoje veikia pensijų sistema, kurią sudaro trys sudedamosios dalys - I pensijų pakopa (valstybės pensija), II pensijų pakopa (kaupimas pensijų fonduose) ir III pensijų pakopa (papildomas savanoriškas kaupimas). Šiame leidinyje aptariama II pensijų pakopa, pagrįsta savarankišku gyventojų kaupimu privačiuose pensijų fonduose. Nuo 2004 m. ši pensijų sistemos dalis buvo nuolat keičiama – vien tik įmokų dydis keitėsi net trylika kartų per 20 metų. Iš pradžių buvo numatyta leisti gyventojams pasirinkti: mokėti įmokas tik „Sodros“ (valstybės) pensijai ar nukreipti dalį „Sodros“ mokamų įmokų, skirtų senatvės pensijai, į II pensijų pakopą, taip susimąžinant pensijos, gaunamos iš „Sodros“, dalį, tačiau kartu užsitikrinant kitą jos dalį iš kaupimo privačiuose pensijų fonduose. Dalį „Sodros“ įmokų, pervedamų į privačius pensijų fondus, buvo numatyta padidinti nuo 2,5 iki 5,5 proc., tačiau ekonominio nuosmukio metu 2009 m. antrąjį pusmetį ji buvo sumažinta iki 2 proc., o per ateinančius metus ir vėlesnes reformas taip ir nebuvo pasiektas pradinis užsibrėžtas kaupimo lygis.

2014 m. atsirado galimybė prie pensijų kaupimo prisidėti ir patiems dalyviams, kartu gaunant ir valstybės paskatą. Papildoma valstybės paskata Lietuvoje kaupimui II pensijų pakopoje sukurta siekiant paskatinti aktyvesnį gyventojų įsitraukimą į kaupimo procesą ir suteikti daugiau galimybių papildomai prisidėti prie kaupimo savo senatvės pensijai. Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintoje Lietuvos konvergencijos 2013 metų programoje nurodoma, kad viena iš priemonių spręsti nustatytas pensijų sistemos problemas yra skatinti asmenis dalyvauti II ir III pensijų kaupimo pakopose. Tuo metu pasirinktas būdas padidinti II pakopos privačių pensijų kaupimo sistemos efektyvumą buvo ne tik nustatyti papildomas įmokas, mokamas dalyvio lėšomis, bet ir 1 proc. Lietuvos statistikos departamento (dab. Valstybės duomenų agentūra) paskelbto užpraeitų metų keturių ketvirčių šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio vidurkio dydžio pensijų įmoka iš valstybės biudžeto lėšų.

Nuo 2019 m. nuspręsta nebepriešinti pensijų sistemos I ir II pakopų ir apskritai atsisakyti „Sodros“ įmokų nukreipimo į II pakopos pensijų fondus. Atsižvelgiant į nepakankamai didelį savarankiško kaupimo senatvės pensijai aktyvumą ir gyventojų pasyvumą renkantis pagal amžių rizikos lygį atitinkantį fondą, atlikti su tuo susiję sistemos pakeitimai. Nuo 2019 m. sausio 1 d. įsigaliojo pažangi, tarptautinių institucijų vertinama ir rekomenduojama gyvenimo ciklo pensijų fondų sistema. Ji sudaro sąlygas pasiekti optimalią investicijų grąžą ilgoju laikotarpiu ir sumažinti riziką dėl netinkamo fondo pasirinkimo, prisiimant pernelyg mažą arba didelę investicinę riziką. Numatytas automatinis gyventojų įtraukimo procesas su galimybe atsisakyti dalyvauti kaupimo II pakopos pensijų fonduose ir suteikta galimybė atlikti papildomas įmokas patiems kaupiantiesiems ar darbdaviams. Pažymėtina, kad įmokos visiems aktyviai kaupiantiems ir per reformas jų nesustabdžiusiems kaupimo dalyviams suvienodintos tik nuo 2023 m. ir dabar sudaro 3 proc. asmens darbo užmokesčio ir 1,5 proc. dalyvio vardu mokamos valstybės įmokos, priklausančios nuo VDU.

Taigi, pensijų kaupimo sistema Lietuvoje veikia jau dvidešimt metų. Per tą laiką II pensijų pakopoje atlikta daug II pensijų pakopos pakeitimų, tačiau, 2024 m. pirmojo pusmečio duomenimis, joje dalyvauja 1,41 mln. dalyvių, iš jų 780 tūkst. kaupia aktyviai, t. y. daugiau kaip 53 proc. dirbančių šalies gyventojų. Kaupimą II pakopos pensijų fonduose siūlo 6 pensijų kaupimo bendrovės, valdančios po 8 tikslinės pensijų fondų grupės pensijų fondus, o juose sukauptas turtas sudaro 8,2 mlrd. Eur.

2023 m. Lietuvos bankas pateikė pasiūlymus dėl galimo pensijų kaupimo sistemos (II pakopos) tobulinimo. Jie trumpuoju laikotarpiu galėtų sustiprinti visuomenės pasitikėjimą sistema. Siekiant tvaraus pensijų kaupimo sistemos veikimo yra būtinas ilgalaikis politinis sutarimas dėl esminių pensijų sistemos II pakopos tikslų ir siekiamo vaidmens visoje šalies pensijų sistemoje. Tikimasi, kad šis leidinys prisidės prie labiau informuotų ir faktais grįstų diskusijų dėl galimo kaupiamosios pensijų sistemos dalies sustiprinimo įgyvendinant geriausia

išsivysčiusių valstybių patirtį. Šiame leidinyje remiamasi 2017 m. Lietuvos banko atlikta analize¹, teikiami pirminiai pasiūlymai diskusijoms – jie parengti atsižvelgiant į daugiausia visuomenės dėmesio sulaukiančias pensijų kaupimo sistemos sritis.

Pagrindinis šių pirminių pasiūlymų tikslas – užtikrinti aukštą pajamų pakeitimo normą² sulaukus senatvės pensijos amžiaus, kad ji atitiktų išsivysčiusių valstybių lygį (pvz., Nyderlanduose ir Skandinavijos valstybėse pakeitimo norma siekia 70–80 %) ir tvarų pensijų kaupimo sistemos veikimą.

Pažymėtina, kad dėl demografinių tendencijų, Lietuvos visuomenė šiuo metu sensta vienu iš sparčiausių tempų ES. Mažėjant darbo jėgos skaičiui ir didėjant vyresnio amžiaus gyventojų skaičiui, visa pensijų sistema Lietuvoje (taip pat ir kitose ES šalyse) patiria ir patirs didėjantį fiskalinį spaudimą. Remiantis TVF skaičiavimais, pensijų išlaidos galėtų padidėti maždaug 3 proc. BVP per ateinančius du dešimtmečius (tai yra dvigubai didesnis padidėjimas, nei buvo skaičiuota 2021 m.)³. Socialinės politikos formuotojams tenka nemenka užduotis – nustatyti balansą, kaip užtikrinti pensijų sistemos ir viešųjų finansų tvarumą, solidarumą ir teisingumą tarp skirtingų kartų poreikių ir galimybių dabar ir ateityje, suteikiant pakankamas pajamas sulaukusiems senatvės pensijos amžiaus, kartu drastiškai neapribojant tuometinių dirbančiųjų vartojimo ir galimybių sukaupti savajai pensijai.

¹ https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/16704_106f36b5508c9529521627e6b537d034.pdf

² Pajamų pakeitimo norma (angl. *replacement rate*) yra rodiklis, kuris parodo, kokią dalį asmens buvusių pajamų (dažniausiai darbo užmokesčio) sudaro jo gaunama senatvės pensija. Tai svarbus rodiklis, leidžiantis įvertinti, kaip senatvės pensija atitiks asmens finansinius poreikius sulaukus senatvės pensijos amžiaus, palyginti su tuo, ką jis uždirbo dirbdamas. Pajamų pakeitimo norma apskaičiuojama kaip senatvės pensijos suma, padalyta iš vidutinio darbo užmokesčio, kurį asmuo gavo prieš išeidamas į pensiją, ir išreiškiama procentais. Tarkime, asmuo, kuris, prieš išeidamas į senatvės pensiją uždirbo 1 000 Eur per mėnesį, gauna 600 eurų mėnesinę senatvės pensijos išmoką. Jo pajamų pakeitimo norma bus lygi 60 proc.

³ <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2024/07/23/Republic-of-Lithuania-Selected-Issues-552407>

1. Demografinė situacija

2021 m. EK paskelbtame periodiniame tyrime teigiama, kad Lietuvos pensijų sistema nėra pakankamai efektyvi, o pagal vieną iš trijų vertinimo dimensijų: vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė sulaukus senatvės, palyginti su ES vidurkiu, yra trumpa, sulaukus pensinio amžiaus pajamos reikšmingai sumažėja, o rizika atsidurti žemiau skurdo ribos – viena didžiausių ES⁴.

2017 m. Lietuvos bankas atliko išsamų pensijų sistemos vertinimą⁵ – jo metu dar kartą pabrėžtos demografinės problemos, kad visuomenė sparčiai sensta ir dirbantiems asmenims tenka išlaikyti vis didesnę senatvės pensijos amžiaus sulaukusių asmenų skaičių, dėl to valstybei gali tekti vis didesnę naštą.

Situacija nuo 2017 m. atlikto vertinimo iki dabar beveik nepasikeitė.

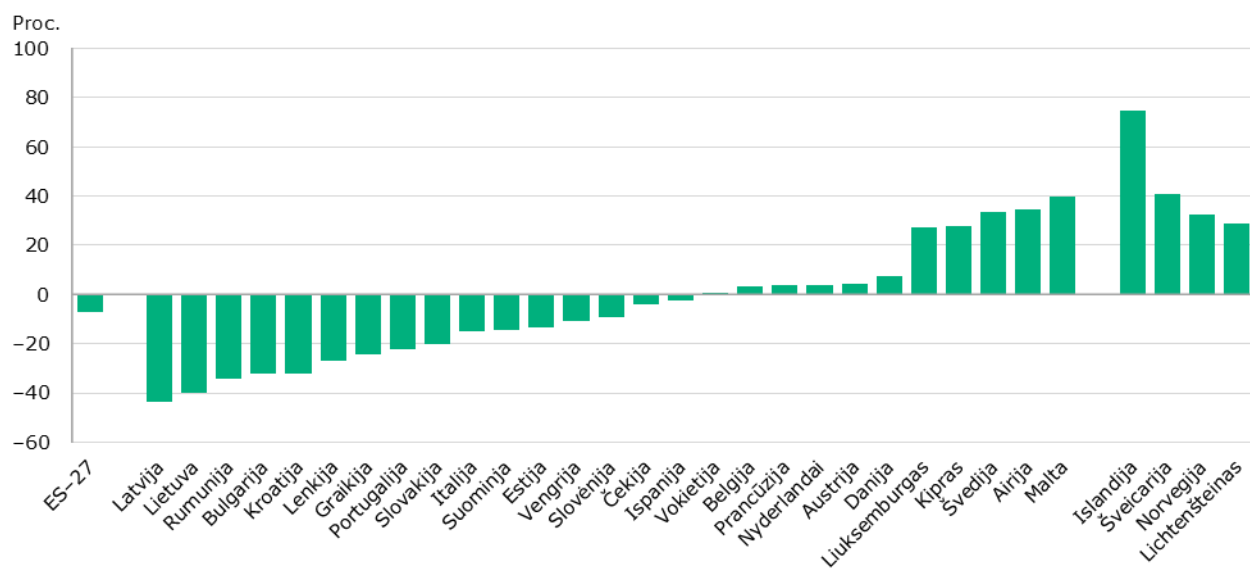
- Demografinės prognozės nėra palankios (žr. 1–4 pav.) – visuomenė ir toliau sensta, ateityje vienam dirbančiajam teks išlaikyti vis daugiau senatvės pensijos amžiaus sulaukusių asmenų.
- Kaip ir kitose šalyse, vis atnaujinamos diskusijos dėl pensinio amžiaus ilginimo arba mokesčių didinimo.
- Pensijų išmokų dydis Lietuvoje vis dar reikšmingai atsilieka nuo kitų šalių standartų (žr. 7 pav.).

Remiantis Eurostato prognozėmis, pensijų sistemos dalis (I pensijų pakopa), pagrįsta einamuoju finansavimu (angl. *pay-as-you-go*, PAYG), toliau patirs vis didėjantį spaudimą dėl didėjančio senatvės pensijos amžiaus gyventojų skaičiaus ir mažėjančio juos išlaikančių darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus. Prognozuojama, kad iki 2060 m. santykis padidės nuo 30 iki beveik 60 proc., t. y. padvigubės. Šiuo metu vieną senatvės amžiaus sulaukusį asmenį išlaiko apie 3,3, o 2060 m. šis skaičius nesieks 1,7 dirbančiojo. Bendras Lietuvos gyventojų skaičiaus pokytis iki 2100 m. prognozuojama, kad sieks –40 proc. – mažės nuo 2,8 mln. (2019 m.) iki mažiau nei 2 mln. (2060 m.) ir iki mažiau nei 1,7 mln. (2100 m.). Gyventojų mažėjimą ir visuomenės senėjimą lemia ne tik mažėjantis gimstamumas, bet ir iki 2019 m. stebėta didelė emigracija, kurios tendencijos pasikeitė tik nuo 2019 m. Šiuo metu stebima teigiama grynoji migracija, tačiau ši tendencija pakankamai nauja, daugiausia nulemta rusijos karo prieš Ukrainą, todėl gali būti laikina.

⁴ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4849864a-cd83-11eb-ac72-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search>

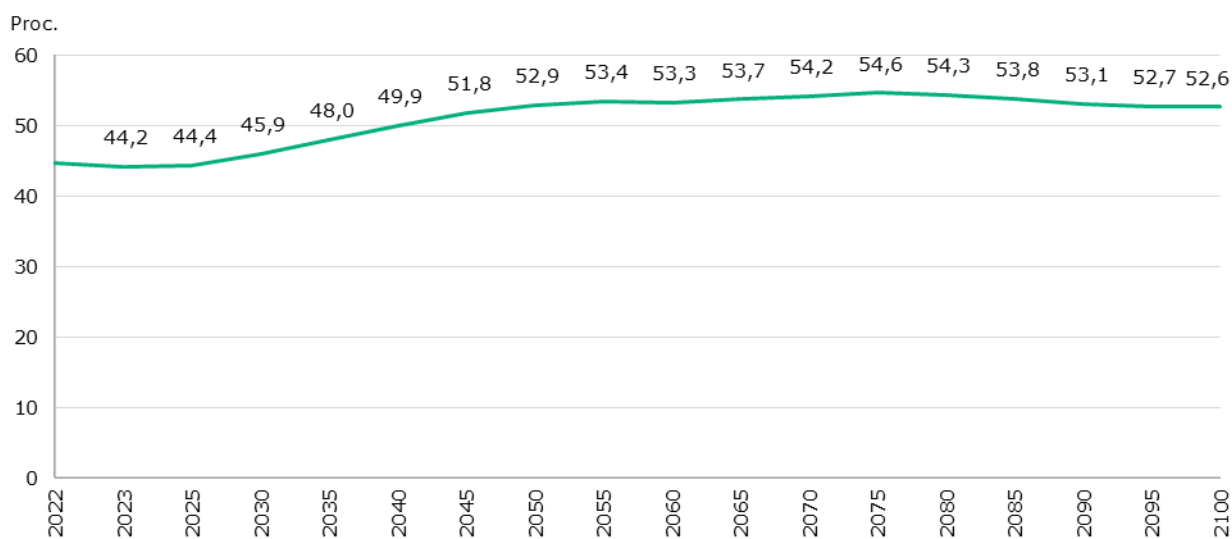
⁵ <https://www.lb.lt/leidiniai/pensiju-sistema-lietuvoje-issukiai-ir-galimos-politikos-priemones>

1 pav. Prognozuojamas gyventojų skaičiaus pokytis 2019–2100 m.

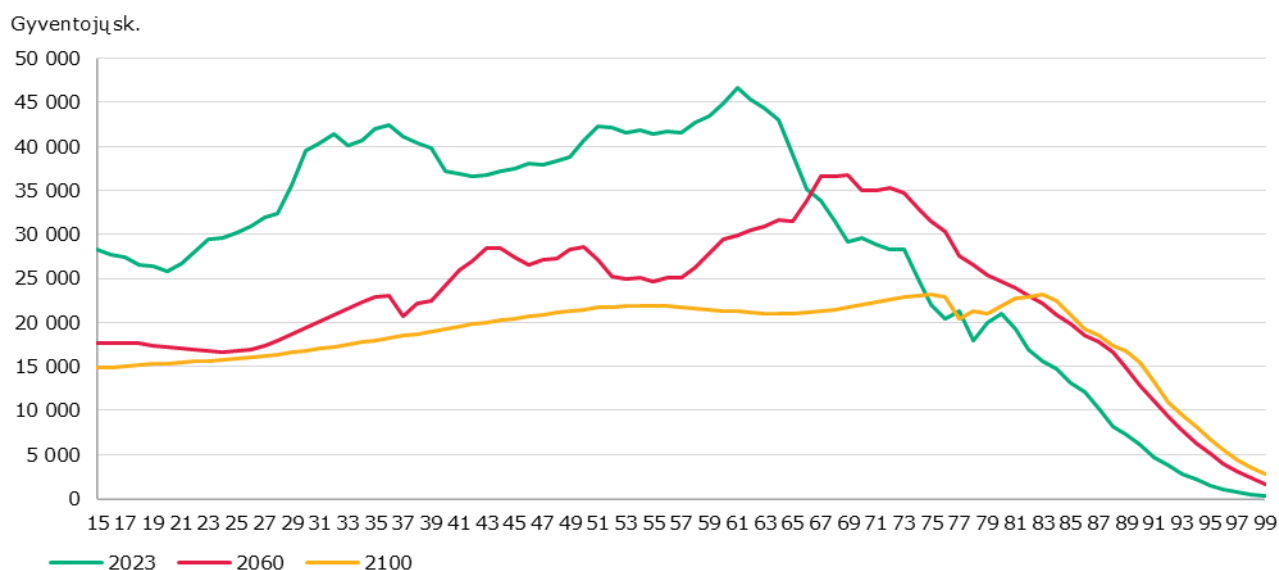
Šaltinis: Eurostatas.

2 pav. Prognozuojamas senatvės pensijos amžiaus gyventojų ir dirbančiųjų santykis Lietuvoje

Šaltinis: Eurostatas.

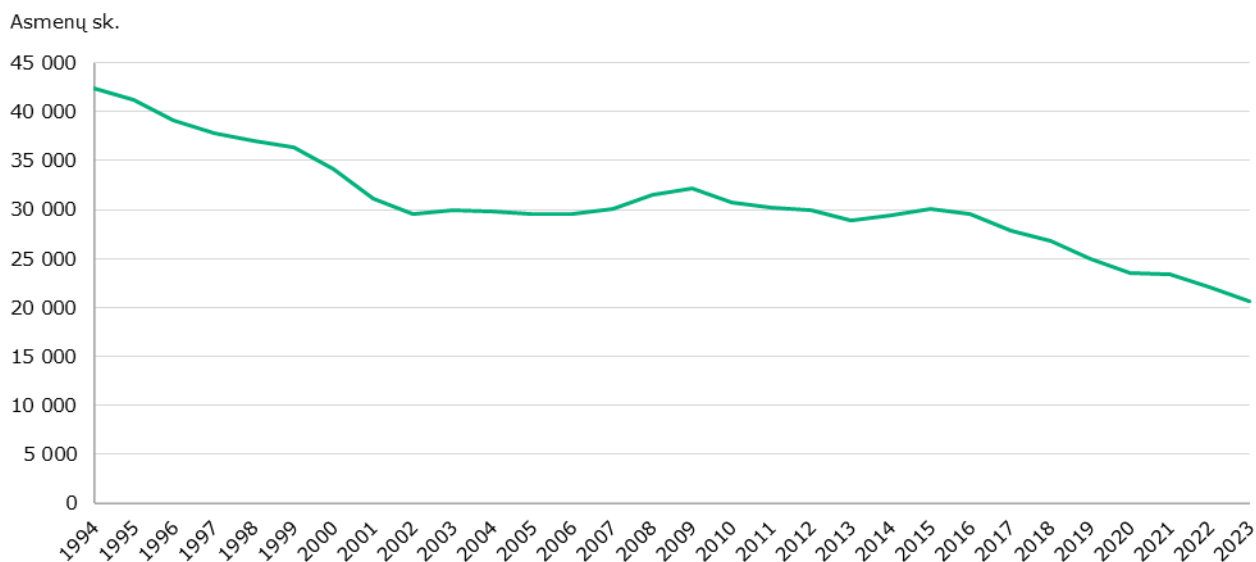
3 pav. 15–99 m. gyventojų struktūra Lietuvoje

Šaltinis: Eurostatas.

Per pastaruosius devynerius metus Lietuvoje gimstančių vaikų skaičius drastiškai sumažėjo – nuo 30 tūkst. (2019 m.) iki tik 20,5 tūkst. (2023 m.). Tai rodo ne tik trumpalaikį nuosmukį, bet ir ilgalaikes demografines tendencijas, kurios lemia gyventojų senėjimą. Palyginti su 1994 m., gimstamumo rodiklis sumažėjo beveik perpus – nuo 42 tūkst. iki 20,5 tūkst. (2023 m.).

4 pav. Gimusiųjų asmenų skaičius 1994–2023 m.

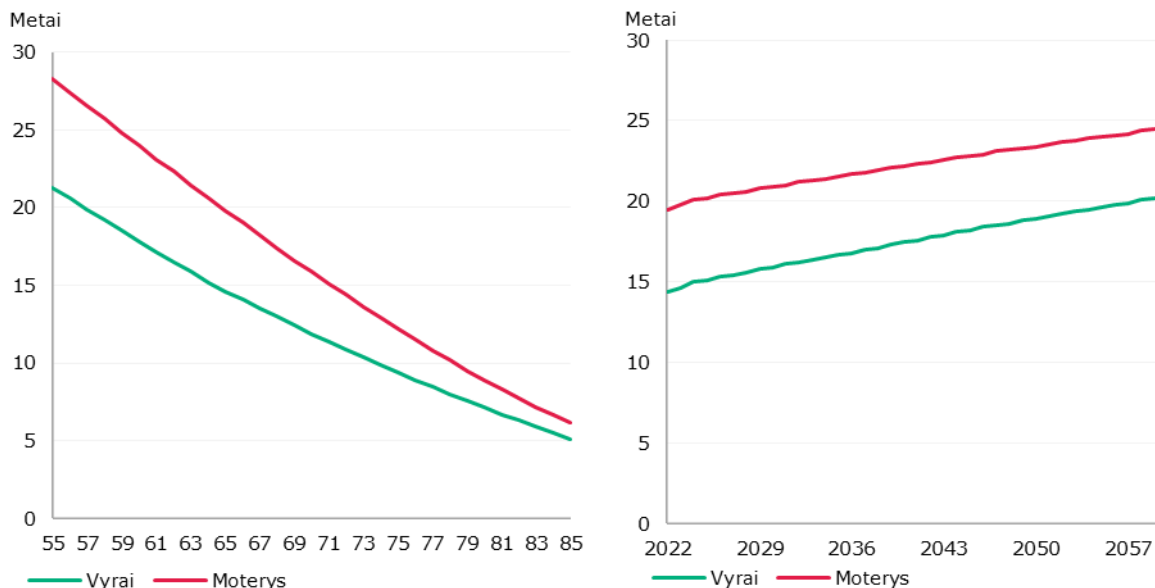

Šaltinis: VDA.

Dar vienas svarbus pokytis, vykstantis ne tik Lietuvoje, bet ir kitose ES šalyse, verčiantis valstybes ieškoti sprendimų – ilgėjanti gyvenimo trukmė. Statistinis lietuvis 2023 m. sulaukęs 65 m. amžiaus tikėtina gyvens dar

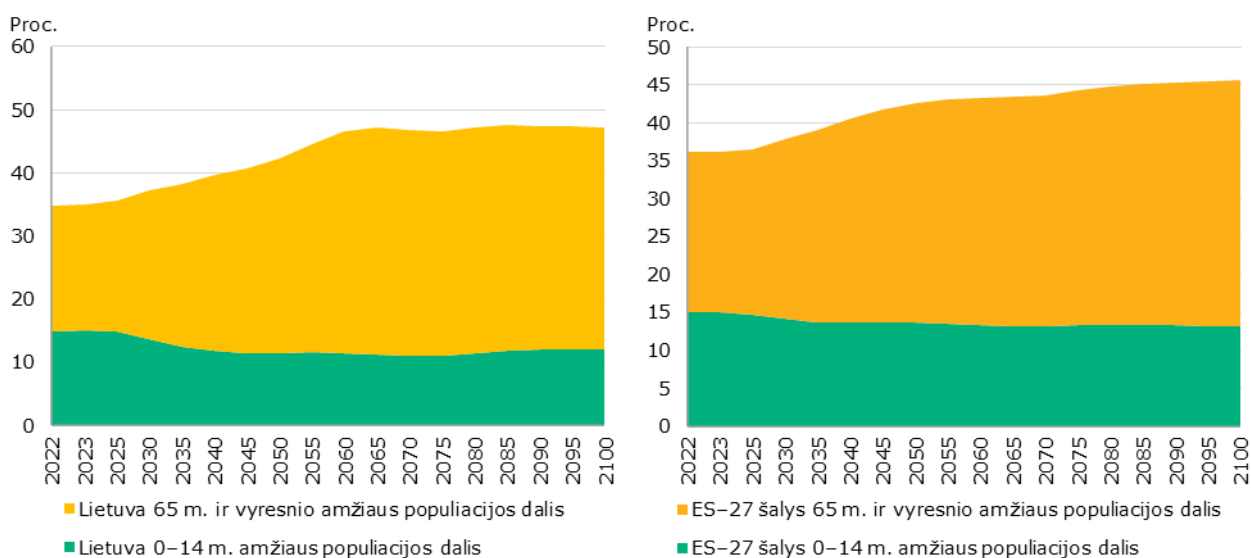
apie 17,2 m. (vyrai – 14,6 ir moterys – 19,8 m.), tačiau iki 2060 m. pasieks 22,5 m. (arba 20,3 vyrai ir 24,6 m. moterys) (žr. 5 pav.).

5 pav. Prognozuojama gyvenimo trukmė sulaukus tam tikro amžiaus Lietuvoje 2023 m. (pav. kairėje) ir Vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės prognozės sulaukus senatvės pensijos amžiaus Lietuvoje (pav. dešinėje)

Šaltinis: Eurostatas.

6 pav. Lietuvos (pav. kairėje) ir ES-27 (pav. dešinėje) šalių 0–14 m. ir 65 m. bei vyresnio amžiaus gyventojų dalių prognozės

Šaltinis: Eurostatas.

Visos šios demografinės tendencijos lemia, kad Lietuvos visuomenė sensta bene sparčiausiai ES, todėl, sprendžiant pensijų sistemos, pagrįstos einamuoju finansavimu, tvarumo problemą, kaip ir daugelyje ES šalių,

gyventojai skatinami savarankiškai kaupti senatvės pensijai, ilginamas pensinis amžius. Kiekviena šalis pasirenka, kokią strategiją taikyti ilguoju laikotarpiu sprendžiant minėtas problemas, atsižvelgiant į skirtingą visuomenės senėjimo tempą, darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus mažėjimo tendencijas ar kitą būtent tai valstybei būdingą specifiką⁶.

Lietuvoje yra tam tikrų unikalių savybių, kurios gali padėti spręsti mažų senatvės pensijų klausimus, o viena iš jų – didelis nuosavo būsto savininkų skaičius. Tai yra svarbus socialinis ir ekonominis veiksnys, kuris, nors ir suteikia tam tikrą finansinę pagalbą, negali visiškai išspręsti problemų, susijusių su pajamų senatvėje trūkumu. Pirmiausia pažymėtina, kad Lietuvoje dalis pensininkų turi nuosavą būstą, kuriame gyvena, todėl jiems nereikia mokėti nuomos mokesčių. Tai, be abejo, yra labai svarbi aplinkybė, nes būsto nuomos kaina Lietuvoje, ypač didžiuosiuose miestuose, gali būti labai didelė ir sudaryti reikšmingą dalį mėnesinių išlaidų. Jei pensininkas turi nuosavą būstą, jis išvengia šių išlaidų ir praktiškai gauna „paslėptas pajamas“, nes, nors ir negauna tiesioginio pinigų srauto, tačiau sutaupo pinigų, kuriuos kitaip turėtų skirti nuomos mokesčiui. Tai gali labai padėti pagerinti gyvenimo lygį senatvėje, ypač tuo atveju, jei senatvės pensija yra reikšmingai mažesnė už buvusį darbo užmokestį. Be to, turėdami nuosavą būstą, pensininkai turi galimybę jį parduoti, išnuomoti arba kitais būdais papildomai gauti lėšų. Tai dar viena apsauga gaunant mažą senatvės pensiją, ji nėra taip plačiai prieinama kitose šalyse, kur nuosavybės lygis dažnai yra gerokai mažesnis. Skirtingai nei daugelyje Vakarų Europos šalių, kur būsto nuosavybės lygis dažnai yra mažesnis, Lietuvoje nuosavybės rinka yra ypač stipri. Lietuvoje dažnas atvejis, kai net ir vidutinės bei mažos pajamos leidžia įsigyti nuosavą būstą, kadangi būsto kainos ilgą laiką buvo santykinai prieinamos, ypač iki 2008 m. ekonominės krizės, o ir po krizės buvo pasiekta pakankamai didelė prieinamumo riba daugeliui gyventojų. Vakarų šalyse dažnai daugiau žmonių renkasi nuomą, todėl pensininkai, gaudami senatvės pensijos išmokas, negali jų panaudoti vien tik einamosioms vartojimo išlaidoms, nes jiems tenka mokėti už būstą. Tai šiek tiek palengvina Lietuvoje gyvenančių pensininkų padėtį, tačiau tai nereiškia, kad ši situacija visiškai išsprendžia problemas, susijusias su mažomis senatvės pensijomis.

Pažymėtina, kad visuomenės senėjimo problema sukelia finansinį spaudimą ne tik pensijų sistemai ilguoju laikotarpiu, bet kartu didina sveikatos apsaugos išlaidas. Kita vertus, taip pat gali būti paskatinti darbo rinkos ir darbo aplinkos pakeitimai, prisitaikant prie senėjančios visuomenės ir į vyresnius gyventojus perorientuojant prekes ir paslaugas.

Vidutinę pajamų pakeitimo normą, kuri iš esmės parodo pensijų sistemos veikimo efektyvumą, Lietuvoje galima įvertinti palyginus vidutinę senatvės pensiją (595 Eur) su šalies VDU (neto – 1 353 Eur) – 2024 m. viduryje ji sudarė 43,90 proc., o įvertinus dabartinį galimą sukauptą priedą iš kaupimo II pakopos pensijų fonde (jeigu VDU gaunantis asmuo kaupė II pakopos pensijų fonduose nuo pat sistemos veikimo pradžios, jis galėtų būti sukauptęs pakankamą sumą, kad gautų apie 65 Eur anuiteto išmoką), pajamų pakeitimo norma galėtų būti didesnė, t. y. 48,71 proc. Pažymėtina, kad, 2024 m. pirmojo pusmečio duomenimis, vidutinis anuitetas siekia 65 Eur, o ilgainiui kaupimo sistemai bręstant, pensijų anuiteto dydis susiformuos ir bus didesnis.

Eurostato tyrimo duomenimis, per dešimt metų iki 2020 m. Lietuvoje agreguota pajamų pakeitimo norma⁷ buvo sumenkusi iki mažiau nei 40 proc. (2010 m. siekė šiek tiek mažiau nei 60 %) ir yra viena mažiausių ES (mažesnė tik Bulgarijoje)⁸ (žr. 7 pav.). Šis santykis Lietuvoje tikėtina galėtų būti ir dar mažesnis, jeigu būtų įvertintos pajamos, gaunamos iš individualios veiklos ir verslo liudijimų, taip pat atsižvelgta į tai, kad užsienio šalyse

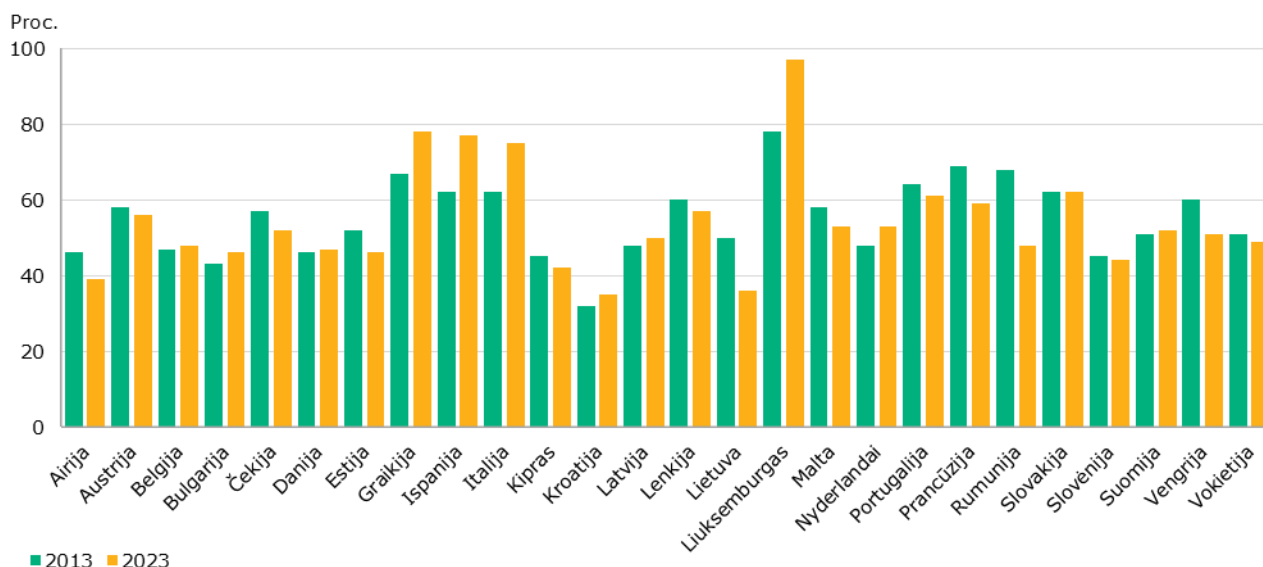
⁶ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4849864a-cd83-11eb-ac72-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search>

⁷ Agreguota pakeitimo norma – 65–75 m. asmenų bruto pensijų pajamų mediana lyginant su 50–59 m. amžiaus asmenų bruto darbo užmokesčio mediana, neįskaitant kitų socialinių išmokų.

⁸ Pajamų pakeitimo normos rodiklis Eurostato pateikiamas kaip pensijos pajamų (65–74 m. amžiaus) medianos ir darbo pajamų (50–59 m. amžiaus) medianos, neįskaičiuojant kitų socialinių išmokų, santykis: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_pnp3/default/table?lang=en

gyventojai savo atlyginimų piką pasiekia artėdami prie senatvės pensijos amžiaus, o Lietuvoje priešpensinio amžiaus žmonių atlyginimai yra mažesni nei jaunesnių amžiaus grupių asmenų.

7 pav. Pajamų pakeitimo normos rodiklis ES šalyse

Šaltinis: Eurostatas.

Trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiu mažų pajamų sulaukus senatvės pensijos amžiaus problema gali būti sprendžiama didinant valdžios sektoriaus pajamas, peržiūrint mokesčius ir jų perskirstymą, ilginant senatvės pensijos amžių (iki 2026 m. pensinis amžius pasieks 65 m.) ar kitais būdais. Tačiau ar ilguoju laikotarpiu tokių parametrinių priemonių pakaktų, kyla pagrįstų abejonių. Pavyzdžiui, iki 2060 m. norint išlaikyti tokį patį pensinio amžiaus sulaukusių gyventojų ir dirbančiųjų santykį, koks yra dabar, grynoji migracija į šalyje turėtų sudaryti apie 700 tūkst. papildomų asmenų per artimiausius 35 metus (t. y. po beveik 20 tūkst. kasmet), kartu siekiant sudaryti sąlygas kurti didesnės pridėtinės vertės produktus. Norint sumažinti demografinį „šoką“ ilgesniu laikotarpiu, kaip galimas būdas – senatvės pensijos amžiaus ilginimas daugiau kaip 65 m. Kita vertus, vertinant papildomą statistiką, dabartinę tikėtiną gyvenimo trukmę Lietuvoje ir sveikatos būklę sulaukus 65 m. – šie rodikliai nėra optimistiniai, kad būtų galima svarstyti priimti sprendimą dėl tolesnio reikšmingo išėjimo į pensiją atidėjimo ir pensinio amžiaus ilginimo.

Lyginant Lietuvos su kitų Europos šalių 2020 m. senatvės socialinio draudimo pensijoms skirtų mokėti lėšų dalį palyginti su BVP, skaičiuojama, kad Lietuva skiria šiek tiek daugiau nei pusę ES vidurkio – 6,2 proc., o ES vidurkis – 10,9 proc.⁹ (palyginimui naudotos išlaidos, palyginti su BVP, skiriamos senatvės ir išankstinėms senatvės pensijoms mokėti be našlių pensijų, neįgalumo išmokų). Pažymėtina, kad į pensijų apibrėžimą įtraukiamos ir profesinės pensijos, o neįtraukiamos privačių asmenų ar namų ūkių kaupimo, sudaryto asmenine iniciatyva, lėšos. Ir, nors Eurostato pateikiamos statistikos surinkimo metodai ir apibrėžimai gali šiek tiek skirtis nuo įprastai taikomų skirtingose šalyse, visgi tai leidžia įvertinti bendras tendencijas, skiriamą dėmesį pensijoms ir šio klausimo svarbą.

Taip pat pažymėtina, kad praėjęs laikotarpis Lietuvai, nuo trijų pakopų pensijų sistemos sukūrimo, buvo augimo laikotarpis. Pensijų sistema pradėjo veikti, kai VDU buvo gerokai mažesnis, nei yra dabar, o per tą laikotarpį

⁹ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Social_protection_statistics_-_pension_expenditure_and_pension_beneficiaries#Interpretation_of_data

Lietuva įstojo į ES, NATO, tapo euro zonos nare, ekonomika augo sparčiu tempu, tačiau abejotina, kad toks tempas bus iki 2050 m. ir vėliau. Taigi, pensijų fondų uždirbtos grąžos ilguoju laikotarpiu palyginimas su šalies VDU ar ekonomikos augimu nėra tikslus, nes ne tokiu palankiu laikotarpiu Lietuvai ši pensijų sistemos dalis galėtų diversifikuoti riziką, kylančią šaliai viduje dėl demografinės situacijos.

Vertinant demografinių problemų sprendimo būdus plačiau, yra šalių, kurios pasirenka ir kitus būdus spręsti visuomenės senėjimo problemas, pavyzdžiui, gyventojams ne tik sukuriama paskatos kaupimo sistema, tačiau ir pati valstybė kaupia lėšas jas investuodama ir taip kuria rezervą artėjantiems demografiniam šokui (pvz., Naujoji Zelandija, Švedija, Danija).

Atitinkamai valstybė turėtų įvertinti ir kitas galimas ilgalaikes priemones – gimstamumo didinimą, kylantį darbo našumą (kai dėl technologinės pažangos nemažinant šiandienos dirbančiųjų vartojimo, jie gali išlaikyti didesnę senatvės pensijos amžiaus sulaukusių visuomenės dalį).

Norint spręsti šias demografines problemas, neužtenka trumpalaikio požiūrio – reikalinga ilgalaikė šalies strategija ir bendras politinis susitarimas su įsipareigojimu laikytis strategijos. Ši strategija turėtų atsakyti į klausimus, kaip būtų skatinama imigracija, didinamas darbo našumas, užtikrinamas aukštesnis gimstamumo lygis, ilgėjant vidutinei gyvenimo trukmei ir ilginant senatvės pensijos amžių, užtikrinama gera sveikatos būklė, bet tuo pat metu privaloma skatinti savarankišką gyventojų kaupimą ir didesnę asmeninę atsakomybę užsitikrinant pakankamą rezervą senatvei.

2. Dabartinė Lietuvos pensijų sistema

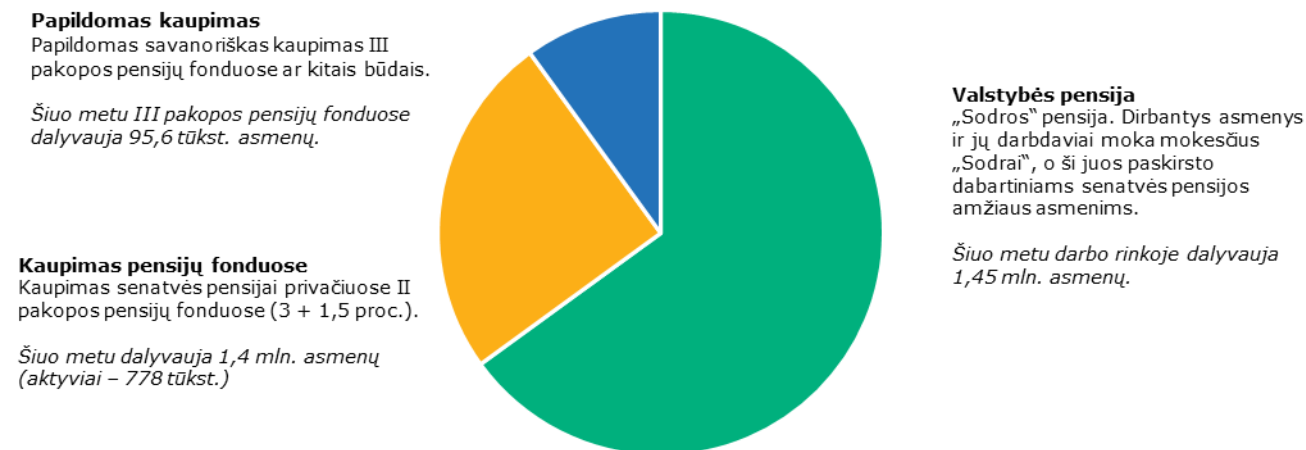
Lietuvoje nuo 2004 m. veikia trijų pakopų pensijų kaupimo sistema (žr. 8 pav.), sukurta vadovaujantis Pasaulio banko trijų pakopų modeliu – juo siekiama užtikrinti pensijų sistemos stabilumą, patikimumą ir sumažinti riziką, galinčią atsirasti bet kurioje pakopoje. Daugiapakopės sistemos sukūrimą Lietuvoje lėmė anksčiau aptarti demografiniai pokyčiai ir paieškos, kaip reikės spręsti su tuo susijusias kylančias problemas, t. y. kaip senstant visuomenei užtikrinti pakankamą pragyvenimo lygį išeinantiems į senatvės pensiją ir kaip sumažinti fiskalinį spaudimą valstybei. Atsižvelgiant į daugiapakopės pensijų sistemos tikslus, pensijų sistemos dalis, pagrįsta kaupimu, yra laikoma integralia visos pensijų sistemos dalimi.

Pirmoji pensijų sistemos dalis Lietuvoje apima einamojo finansavimo sistemą – valstybės mokamas senatvės pensijas, kurios yra pagrindinis senatvės pajamų šaltinis, o įmokas moka visi dirbantieji. Ši sistemos dalis priskiriama prie apibrėžtų išmokų (angl. *defined contribution*) sistemų tipo ir iš esmės yra pagrįsta socialiniu susitarimu tarp dirbančiųjų ir senatvės pensijos amžiaus sulaukusių asmenų, kai dirbantieji moka įmokas, tikėdamiesi sulaukę senatvės pensijos amžiaus gauti tam tikro dydžio pensijų išmokas, priklausančias nuo šalies ekonominės būklės ir tuo metu šalyje dirbančių ir mokesčius mokančių gyventojų skaičiaus, taip pat nuo darbo stažo ir gautų pajamų.

Siekiant, kad politinis poveikis sprendimams, kuriais reguliuojamos socialinio draudimo pensijos, būtų mažesnis, 2017 m. pradžioje nustatyta palyginti skaidri indeksavimo sistema – kiekvienais metais pensijų dydis tikslinamas atsižvelgiant į šalies darbo užmokesčio fondo pokyčius. Lietuvos „Sodros“ pensijų sistemai, t. y. valstybės socialinio draudimo pensijų sistemai, tenka pagrindinis vaidmuo užtikrinant daugelio Lietuvos gyventojų senatvės pajamas. Nors ši sistema susiduria su tam tikrais iššūkiais, jos struktūra ir veikimo principai yra gana gerai suformuoti ir užtikrina svarbią finansinę paramą senatvėje. „Sodros“ pensijų sistema yra pagrindinė, beveik visiems šalies gyventojams prieinama ir garantuojama socialinė parama senatvėje. Valstybės pensija Lietuvoje, mokama per „Sodrą“, yra tiesiogiai susieta su dirbančiųjų socialiniu draudimu ir darbo istorija. Tai reiškia, kad praktiškai visi dirbantieji Lietuvoje kaupia savo senatvės pensiją, todėl „Sodros“ pensija tampa pagrindiniu pensininkų finansiniu šaltiniu. „Sodros“ sistema taikoma visiems dirbantiems asmenims, nepriklausomai nuo jų pajamų lygio, profesijos ar darbo trukmės, o tai užtikrina plačią socialinę apsaugą. Nors pensijų dydis priklauso nuo įmokų dydžio ir darbo užmokesčio, „Sodros“ sistema užtikrina, kad net ir mažas darbo užmokestis leis gauti senatvės pensiją, taip išvengiant skurdo. Nors Lietuvoje „Sodros“ pensijos ne visada pasiekia aukštus pakeitimo normos rodiklius (tai priklauso nuo pajamų, buvusių prieš pensiją dydžio), pažymėtina, kad valstybės („Sodros“) pensija sudaro absoliučią daugumą pajamų senatvėje. Dauguma pensininkų Lietuvoje, ypač gavę mažas ir vidutines darbo pajamas, gauna pagrindinę savo senatvės finansinę paramą būtent iš „Sodros“. Palyginti su kitomis ES šalimis, kuriose pensijų sistemos dažnai labiau priklauso nuo papildomų kaupimo ir investavimo mechanizmų, Lietuva pasikliauja daugiausia valstybės („Sodros“) pensijų sistema. Valstybės („Sodros“) pensijų sistema, skirtingai nei privatūs pensijų fondai, priklauso nuo visos šalies ekonomikos būklės. 2024 m. pirmojo pusmečio duomenimis, užimtųjų skaičius Lietuvoje sudarė apie 1,47 mln. asmenų. Pabrėžtina, kad senstant visuomenei einamojo finansavimo sistema susiduria su vis didėjančiu fiskaliniu spaudimu. Siekiant subalansuoti „Sodros“ biudžetą, susidariusi „Sodros“ skola buvo finansuota valstybės biudžeto lėšomis¹⁰.

¹⁰ <https://finmin.lrv.lt/lt/naujienos/3-7-mlrd-euru-sodros-skola-perkeliama-i-valstybes-izda>

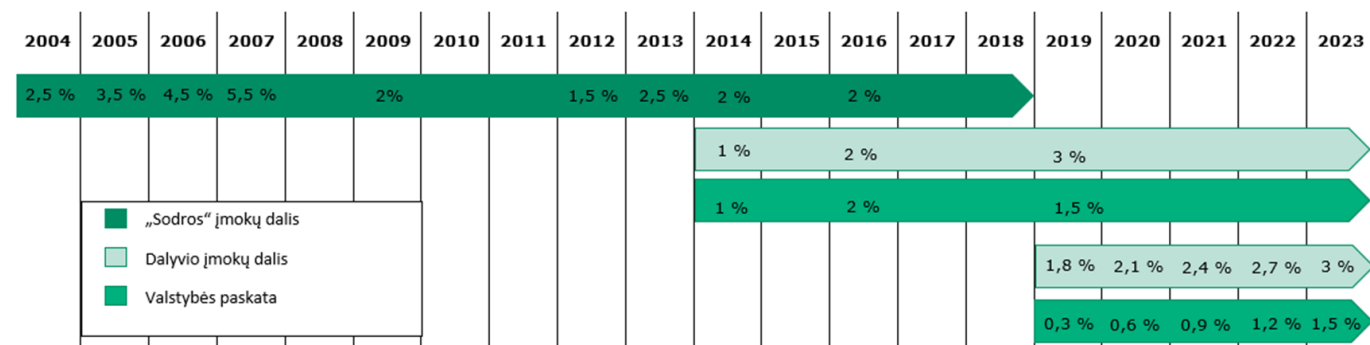
8 pav. Lietuvos pensijų sistema

Šaltinis: Lietuvos bankas, VDA.

Pensijų sistemos II pakopa pagrįsta savarankišku gyventojų kaupimu privačiuose pensijų fonduose. Nuo 2004 m. ši pensijų sistemos dalis buvo nuolat keičiama (žr. 9 pav.) – vien tik įmokų dydis keitėsi net trylika kartų per dvidešimt metų. Iš pradžių numatyta leisti gyventojams pasirinkti mokėti įmokas tik „Sodros“ pensijai ar nukreipti dalį „Sodros“ mokamų įmokų, skirtų senatvės pensijai, į II pensijų pakopą, taip susimąžinant pensijos, gaunamos iš „Sodros“ dalį, tačiau kartu užsitikrinant kitą jos dalį iš kaupimo privačiuose pensijų fonduose. Dalį „Sodros“ įmokų, pervedamų į privačius pensijų fondus, buvo numatyta padidinti nuo 2,5 iki 5,5 proc., tačiau ekonominio nuosmukio metu 2009 m. antrąjį pusmetį ji buvo sumažinta iki 2 proc., o per ateinančius metus ir vėlesnes reformas taip ir nebuvo pasiektas pradinis užsibrėžtas kaupimo lygis.

9 pav. Įmokų į II pakopos pensijų fondus dydžiai ir šaltiniai

Šaltinis: sudaryta remiantis SADM.

2014 m. atsirado galimybė prie pensijų kaupimo prisidėti ir patiems dalyviams, kartu gaunant ir valstybės paskatą. Papildoma valstybės paskata kaupimui II pensijų pakopoje sukurta siekiant paskatinti aktyvesnį gyventojų įsitraukimą į kaupimo procesą ir suteikti daugiau galimybių papildomai prisidėti prie kaupimo savo senatvės pensijai. Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintoje Lietuvos konvergencijos 2013 metų

programoje¹¹ nurodoma, kad viena iš priemonių spręsti nustatytas pensijų sistemos problemas yra skatinti asmenis dalyvauti II ir III pensijų kaupimo pakopose. Tuo metu pasirinktas būdas padidinti II pakopos privačių pensijų kaupimo sistemos efektyvumą buvo ne tik nustatyti papildomas įmokas, mokamas dalyvio lėšomis, bet ir 1 proc. VDA, paskelbto už praeitų metų keturių ketvirčių šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio vidurkio dydžio pensijų įmoka iš valstybės biudžeto lėšų. Be to, valstybėms svarstyti panašius būdus, kaip skatinti savarankišką kaupimą, rekomenduoja ir EBPO¹².

Iki 2019 m. veikė keli skirtingi kaupimo būdai, o nuo 2019 m. nuspręsta nepriešinti pensijų sistemos I ir II pakopų ir apskritai atsisakyti „Sodros“ įmokų nukreipimo į II pakopos pensijų fondus. Atsižvelgiant į nepakankamai didelį savarankiško kaupimo senatvės pensijai aktyvumą ir gyventojų pasyvumą, renkantis pagal amžių rizikos lygį atitinkantį fondą, atlikti su tuo susiję sistemos pakeitimai. Nuo 2019 m. sausio 1 d. įsigaliojo pažangi, tarptautinių institucijų vertinama ir rekomenduojama gyvenimo ciklo pensijų fondų sistema. Ji sudaro sąlygas pasiekti vidutiniam pensijų kaupimo dalyviui pagal jo amžių optimalią investicijų grąžą ilguoju laikotarpiu ir sumažinti riziką dėl netinkamo fondo pasirinkimo, savarankiškai prisiimant pernelyg mažą arba per didelę investicinę riziką. Siekiant padidinti dalyvaujančių II pakopos pensijų kaupimo fonduose skaičių, buvo numatytas automatinis gyventojų įtraukimo procesas su galimybe atsisakyti dalyvauti II pakopos pensijų kaupimo fonduose ir suteikta galimybė atlikti papildomas įmokas patiems kaupiantiesiems ar jų darbdaviams. Pažymėtina, kad įmokos visiems aktyviai kaupiantiems ir per reformas jų nesustabdžiusiems kaupimo dalyviams suvienodintos tik nuo 2023 m. ir dabar sudaro 3 proc. asmens darbo užmokesčio ir valstybės paskatos – 1,5 proc. dalyvio vardu mokamos valstybės įmokos, priklausančios nuo šalies VDU.

Remiantis Lietuvos banko skaičiavimais, dėl prieš tai jau aptartų skirtingų įmokų pasirinkimo vien tik 2019–2024 m. antrąjį ketvirtį dalyvio, uždirbančio VDU, sumokėtos įmokos gali skirtis nuo 3 582,95 iki 4 595,31 Eur, nevertinant fondų grąžos¹³. Dėl dažnų reformų ir nepastovaus kaupimo vidutinė sukauptą suma II pakopos fonduose sudaro tik 4 590 Eur. Tai rodo, kad didžioji dauguma dalyvių kaupimui skyrė menką pajamų dalį ir yra sukaukę nedideles sumas, kurias, sulaukę pensinio amžiaus, atsiims kaip vienkartinės arba periodines išmokas ir kad sistema ilgalaikio tikslo – didesnės pajamų pakeitimo normos sulaukus senatvės pensijos amžiaus kritinei masei užimtųjų per beveik dvidešimt metų sistemos veikimo dar nepasiekė. Pažymėtina, kad, kuriant daugiapakopę sistemą, II pakopai buvo iškeltas lūkestis – pajamų pakeitimo normos didinimas, tačiau nebuvo nustatytas konkretus tikslas, per kiek laiko turėtų būti pasiekta nustatyta norma. Manytina, kad, sistemai veikiant jau beveik dvidešimt metų, dabar tinkamas metas visuomenėje paplitusius skirtingus lūkesčius įsivertinti realiai, pavyzdžiui, ar įmanoma kaupiant dvidešimt metų ir kas mėnesį mokant tik minimalias įmokas sukaupti būsimiems dvidešimt metų išmokas, reikšmingai didesnes už mokėtas įmokas, ar realu tikėtis, mokant 3 proc. savo atlyginimo, sukaupti išmokas, sieksiančias 10 ar 20 proc. pajamų pakeitimo normą. Siekdamas atsakyti į šiuos klausimus, Lietuvos bankas pateikia kelis skaičiavimų scenarijus 6 skyriuje.

Pažymėtina, kad, kaupiant pensijų fonduose, yra suteikiama galimybė išskaidyti riziką, kadangi „Sodros“ pensija priklauso nuo Lietuvos ekonomikos situacijos, o pensijų fondų grąža priklauso nuo pasaulio finansų rinkose. Ir nors 2017 m. pavyko sumažinti „Sodros“ pensijų išmokų priklausomybę nuo politinių sprendimų, pensijų sistemos dalis, pagrįsta kaupimu, vis dar itin priklauso nuo politinių ciklų, o tai nepadidina gyventojų pasitikėjimo pensijų sistema ir nesuteikia jai patrauklumo. Kita vertus, pensijų kaupimo II ar III pakopos fonduose grąža yra susijusi su investavimo rizika, kai turto vertė kinta priklausomai nuo šalių, į kurias investuojama, ekonominės būklės, infliacijos lygio, politinės rizikos ir pan.

¹¹ <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6FA4F594ABC5>

¹² OECD/LEGAL/0467, Adopted on: 23/02/2022, OECD Recommendation of the Council for the Good Design of Defined Contribution Pension Plans.

¹³ <https://www.lb.lt/lt/pf-veiklos-rodikliai#ex-1-3>

Pažymėtina, kad papildomas savanoriškas kaupimas pensijai, arba pensijų sistemos III pakopa, apima ne tik kaupimą III pakopos pensijų fonduose, tačiau ir bet kokias kitas savarankiško kaupimo priemones, kurių tikslas – sukaupti rezervą senatvei. Paminėtina, kad pensijų sistemos III pakopa Lietuvoje, nors ir svarbi papildomų senatvės pajamų užtikrinimo priemonė, iš tikrųjų neatitinka visų tradicinių pensijų sistemos bruožų ir turi savų trūkumų, dėl kurių ji labiau priskirtina prie taupymo, o ne tikro pensijų kaupimo mechanizmo. Tai yra svarbus aspektas, nes pensijų sistema turi turėti tam tikrų savybių ir funkcijų, kurios užtikrintų finansinį saugumą ir pajamų stabilumą senatvėje.

Pirmas aspektas – pensijų sistemos III pakopa yra visiškai savanoriška, o tai reiškia, kad žmonės patys prisiima atsakomybę už savo senatvės pensiją. Tai gali būti patrauklu, nes suteikia daugiau lankstumo, tačiau kartu lemia riziką nesukaupti pakankamai dėl konkrečių asmeninių aplinkybių, kurios lemia motyvacijos kaupti ateičiai trūkumą. Pavyzdžiui, mažas darbo užmokestis, nereguliarus darbo pobūdis ar netikėtai atsiradę finansiniai sunkumai gali lemti, kad asmuo nesugebės prisidėti prie kaupimo III pakopos pensijų fonduose, arba gali nutraukti kaupimą, prireikus užtikrinti kitus finansinius poreikius (pvz., vartojimui, būstui, sveikatos problemoms spręsti ir kt.). Tokiu atveju kaupimas III pakopos pensijų fonduose netampa užtikrinta senatvės pajamų dalimi.

Antras aspektas – III pakopa nėra tiesiogiai susieta su asmens darbo užmokesčiu, todėl neatlieka socialinio draudimo funkcijos, kaip tai atliepia I ir II pensijų pakopos. Socialinis draudimas yra pagrindinis veiksnys, lemiantis pensijų dydį Lietuvoje, nes jis priklauso nuo darbo pajamų ir įmokų į „Sodrą“. Tačiau, kaupdamas III pakopos pensijų fonduose, asmuo pasirenka mokamos įmokos sumą ir dažnumą, gali bet kada pakeisti šiuos veiksnius, taupyti tik epizodiškai. Tai reiškia, kad lėšos, sukauptos III pakopos pensijų fonduose, nors ir gali papildyti senatvės pensiją, iš esmės nėra pagrindinis finansinis šaltinis senatvėje, o tik papildoma priemonė, labiau primenanti individualų taupymą, o ne įpareigojantį pensijų kaupimo mechanizmą, kaip tai yra I ir II pakopų atveju.

Trečias aspektas – kaupimas III pakopos pensijų fonduose yra orientuotas ne tik į ilgalaikį kaupimą pensijai, bet ir gali būti naudojamas kitais tikslais, pavyzdžiui, kaupimui būsto pirkimui ar kitoms finansinėms reikmėms. Tai reiškia, kad ši sistema nėra visiškai orientuota į senatvės pajamų užtikrinimą, nes gali būti lengvai naudojama ir kitoms, trumpalaikėms arba vidutinės trukmės finansinėms reikmėms. Dėl šio lankstumo ir mažesnio specifinio orientavimosi į senatvę, kaupimas III pakopos pensijų fonduose primena taupymo priemonę, o ne tikrą pensijų sistemą. Pensijų sistema, kad ir kokia ji būtų lanksti, turi būti orientuota į ilgalaikį, stabilų ir saugų finansavimą senatvėje, o kaupimas III pakopos pensijų fonduose šiuo atžvilgiu nesuteikia tokių garantijų ir stabilumo kaip I ir II pakopų atveju. Kaupimas III pakopos pensijų fonduose skiriasi nuo kaupimo II pakopos pensijų fonduose savo lankstumu ir didesne sprendimų laisve, suteikiama patiems kaupiantiesiems atsiimant sukauptas lėšas dar nesulaukus pensinio amžiaus. III pakopos fonduose, naujausiais Lietuvos banko duomenimis (2024 m. birželio 30 d.), kaupia šiek tiek daugiau nei 131,5 tūkst. gyventojų, o PKB valdomas turtas sudaro 346,9 mln. Eur. Vidutinė vienam kaupiančiajam tenkanti suma sudaro 2 638 Eur. Atsižvelgiant į tai, iš esmės ši pensijų kaupimo sistemos dalis sudaro nereikšmingą dalį, apima nedidelį skaičių užimtųjų, tai atitinkamai galėtų padėti užsitikrinti tik mažą dalį pajamų pakeitimo normos, kadangi neužtikrinamas dalyvavimo visuotinumai.

Dalis gyventojų taupo naudodamiesi IGD (2024 m. pirmojo pusmečio duomenimis, daugiau kaip 420 tūkst. galiojančių IGD sutarčių), savarankiškai investuodami į vertybinius popierius ar NT ir t. t. Kaupimas III pakopos pensijų fonduose skirtas būtent papildomai, savanoriškai, nebūtinai periodiškai kaupti rezervą savo senatvei. IGD dažnai klaidingai laikomas vienu iš pensijų kaupimo būdų, tačiau jis yra visiškai kitokio pobūdžio priemonė. Nors IGD kai kuriais atvejais gali būti naudojamas kaip ilgalaikė taupymo ir investavimo priemonė, jo pagrindinė funkcija – apsauga nuo rizikos kartu investuojant dalį įmokos – labai skiriasi nuo tikrų pensijų tikslų, orientuotų į sistemingą ir saugų pajamų užtikrinimą senatvėje. Dėl šio painiojimo tiek visuomenėje, tiek tarp politikų dažnai kyla nesusikalbėjimas ir netinkamas lūkesčių apie pensijų sistemą formavimas. IGD yra rizikos valdymo ir

investavimo produktas, kuris suteikia dvigubą naudą: viena vertus, jis apima gyvybės draudimą, t. y. apsaugą nuo netikėtų įvykių, o kita vertus, leidžia investuoti likusias, draudimui nepanaudotas, lėšas į įvairias finansines priemones (akcijas, obligacijas, fondus ir t. t.), siekiant padidinti kapitalą. Gyvybės draudimas yra pagrindinė IGD funkcija, suteikianti finansinę apsaugą draudimo gavėjui ar jo artimiesiems (pvz., po mirties), tačiau draudimas turi savo kainą, todėl dažnai yra brangesnis investicinis produktas, labiau susijęs su gyvybės ir sveikatos apsauga, o ne su senatvės pajamų užtikrinimu. Pensijų kaupimo tikslas yra suteikti tvarų ir prognozuojamą pinigų srautą senatvėje, todėl IGD retais atvejais atliepia šį tikslą.

Pažymėtina, kad pensijų sistemos reformų būta praeityje ir jų nebus išvengta ateityje. Reformos ir reguliarios pensijų kaupimo (išmokų) sistemų peržiūros vyksta ir kitose šalyse, nes ir kitos šalys susiduria su visuomenės senėjimo ar kitomis problemomis. Pavyzdžiui, dėl užsitęsusių neigiamų palūkanų normų laikotarpio ir didelės infliacijos Europos valstybėse, kuriose vyravo apibrėžtų išmokų profesiniai pensijų fondai, pamažu pereinama prie apibrėžtų įmokų schemų. Pensijų sistemų evoliucija ir keitimasis, atsižvelgiant į vis naujus iškytančius iššūkius visuomenėje ir valstybėse, yra privalumas ir laikytinas geriausia praktika. Pažymėtina, kad sistemos turi būti reformuojamos orientuojantis į ilgalaikius strateginius pensijų kaupimo tikslus, neturėtų priklausyti nuo politinio ciklo. Lietuvoje situacija nuo 2017 m. Lietuvos banko atlikto vertinimo šioje srityje mažai tepasikeitė. Nors šalis turi patvirtintą Demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 metų strategiją¹⁴, visgi su kiekvienu politinio ciklo pasikeitimu iš naujo keliamos idėjos dėl kardinalių pensijų sistemos II pakopos pakeitimų, nesiūlant pagrįstų orios senatvės pensijos užtikrinimo alternatyvų.

Iš esmės pensijų sistemos reformų efektyvumą EK siūlo vertinti atsižvelgiant į pajamų pakeitimo normą, t. y. kaip esama pensijų kaupimo sistema ir jos reformos padeda užtikrinti kuo didesnes pajamas sulaukus senatvės pensijos amžiaus¹⁵. Kaip jau minėta, Lietuvoje, palyginti su kitomis ES šalimis, pajamų pakeitimo norma, Eurostato duomenimis, yra viena mažiausių. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė atlikto pensijų sistemos pakeitimų vertinimo ataskaitoje¹⁶ konstatuoja faktą, kad, didėjant pajamoms, „Sodros“ mokama pensija padeda užtikrinti vis mažėjančią buvusių pajamų dalį (iki 500 Eur uždirbusių asmenų pajamų pakeitimo norma 2021 m. sudarė 68 %, o daugiau kaip 3 005 Eur – tik 31,9 %). Panašius skaičiavimus atlieka ir savo vertinimus pateikia ir EBPO¹⁷. Lietuvoje pensijų sistema vis dar labiau orientuota į skurdo mažinimą, o ne į didesnį pajamų pakeitimo užtikrinimą, todėl daugiau uždirbantys nėra suinteresuoti mokėti daugiau valstybinio socialinio draudimo įmokų tikėdamiesi gauti didesnę pensiją. Viena vertus, toks išmokų išlyginimo principas lemia būtinybę gaunantiems didesnes pajamas gyventojams papildomai savarankiškai kaupti savo senatvei tam, kad galėtų užsitikrinti didesnę pajamų pakeitimo normą, tačiau, kita vertus, vis girdimi siūlymai keisti „Sodros“ pensijų išmokų sistemą ir labiau susieti senatvės pensijos išmokas su mokėtomis įmokomis, taip padidinant motyvaciją ir daugiau uždirbantiems asmenims mokėti didesnes įmokas „Sodrai“.

Ekspertai nurodo, kad pajamos, sulaukus senatvės pensijos amžiaus, turėtų sudaryti apie 70 – 80 proc. buvusių pajamų. Išmokos iš I ir II pensijų sistemos pakopų fondų arba lėšų gali būti lengvai apskaičiuotos ir įvertintos. Papildomas kaupimas, kaupiant III pakopos pensijų fonduose, IGD, investuojant ar dar kitomis priemonėmis taip pat vertintinas kaip papildomas pajamų šaltinis senatvėje, tačiau yra kur kas sunkiau išmatuojamas. Lietuvos bankas nerenka duomenų, koks skaičius asmenų investuoja į IGD, kaupia būtent senatvės pensijai ir

¹⁴ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fbb35e02c21811e883c7a8f929bfc500>

¹⁵ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4ee6cadd-cd83-11eb-ac72-01aa75ed71a1>

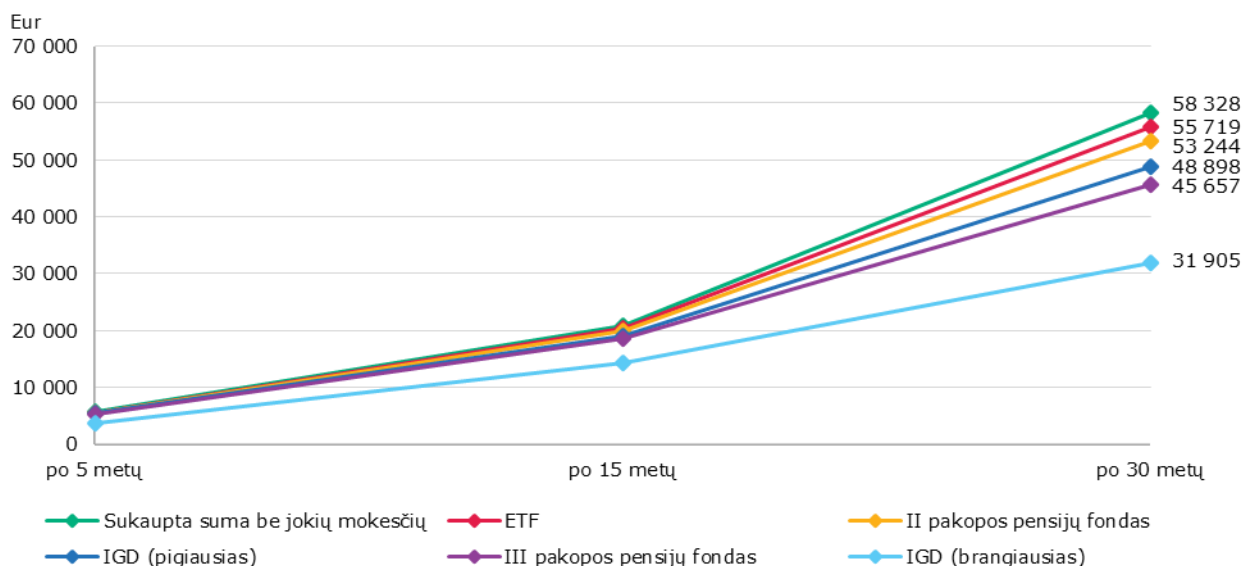
¹⁶ <https://www.valstybeskontrolė.lt/LT/Product/Download/4290>

¹⁷ https://www.oecd-ilibrary.org/sites/ca401ebd-en/1/3/4/5/index.html?itemId=/content/publication/ca401ebd-en&_csp_=9d37797bd84847326841f27f588be463&itemIGO=oecd&itemContentType=book

kokias papildomas pajamas ši papildoma priemonė padeda užsitikrinti senatvėje, tačiau rinkoje IGD dažnai pristatomas kaip produktas papildomai pensijai kaupti, nors santykinai yra brangus¹⁸.

10 pav. Sukauptos sumos kaupiant skirtingais būdais

Sukaupta suma eurais po 30 metų, mokant 1 000 Eur kasmet, taikant 4 proc. metinės grąžos prielaidą (lyginama tik IGD investicinė dalis).

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolė pensijų sistemos pokyčių vertinimo ataskaitoje teigia, kad „mokslininkų nuomone, padidinus finansavimą pensijoms, būtų galima užtikrinti I pakopos pensiją, sudarančią 60–70 proc. buvusių pajamų, kurios turėtų pakakti įprastoms gyvenimo sąlygoms išlaikyti. Dar 10–15 proc. būtų realu prisidėti iš pensijų kaupimo. Pažymėtina, kad III pakopa prisidėtų santykinai mažiausia dalimi, nes yra orientuota į finansiškai raštingesnius ir didesnes pajamas gaunančius gyventojus.“

Kita vertus, nekeičiant šalies politikos, kuri paskatintų gyventojų skaičiaus augimą, efektyvesnio mokesčių perskirstymo gali nepakakti. I pakopos pensijos pajamų pakeitimo norma net ir po pertvarų gali ir toliau mažėti. Tokiu atveju papildomas savarankiškas gyventojų taupymas įgauna dar didesnę svarbą.

Pažymėtina, kad kaupimas II pakopos pensijų fonduose yra neatsiejama bendros senatvės pensijų sistemos dalis. Visos pensijų sistemos dalys turi viena kitą papildyti ir jomis visomis pagal galimybes turėtų naudotis maksimalus skaičius gyventojų, nes tik tokiu būdu galima užtikrinti didesnę senatvės pensijos dydį ir aukštesnį pragyvenimo lygį ateityje.

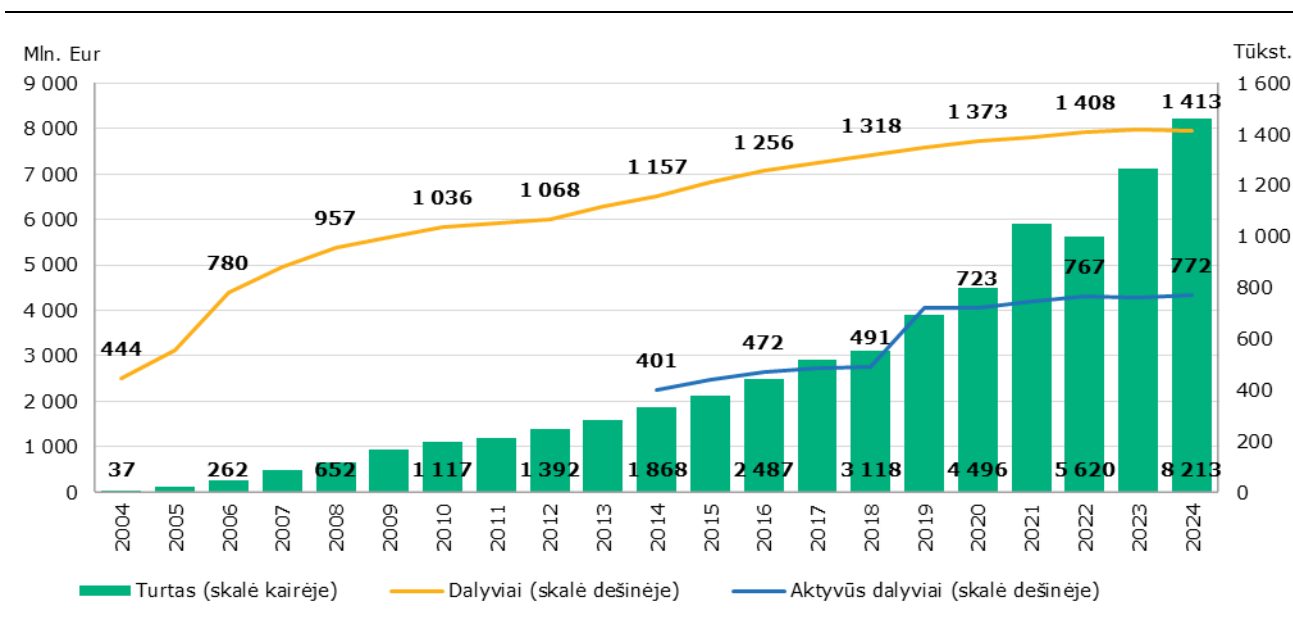
¹⁸ <https://www.lb.lt/lt/naujienos/lietuvos-bankas-investicinis-gyvybes-draudimas-turi-atitikti-vartotoju-poreikius>

3. Pensijų sistemos II pakopai - dvidešimt metų

Kaupimas pensijų sistemos II pakopoje tolygiai auga nuo 2004 m. ir yra tapusi svarbia kapitalo rinkų dalimi. 2024 m. birželio 30 d. duomenimis, 48 II pakopos pensijų fondus (42 gyvenimo ciklo ir 6 turto išsaugojimo pensijų fondus) Lietuvoje valdo 6 pensijų kaupimo bendrovės. Šiuose pensijų fonduose kaupia 1,413 mln. dalyvių (iš jų beveik 780 tūkst. aktyvūs (už juos yra pervedamos įmokos į pasirinktą pensijų fondą)¹⁹ ir sudaro apie 53 proc. visų šalies užimtųjų skaičiaus) ir 2024 m. birželio 30 d. turi sukaupę 8,212 mlrd. Eur turtą – vidutinė metinė jo grąža nuo 2004 m. sudaro 5,2, o nuo 2019 m. – 8,5 proc. (žr. 11 pav.).

Sparčiausiai aktyvių dalyvių skaičius didėjo po 2019 m. pensijų sistemos reformos, kai buvo pradėtas automatinis dirbančiųjų įtraukimas, ir siekė beveik 60 proc. Pažymėtina, kad dėl demografinių tendencijų nereikėtų turėti lūkesčių, kad skaičius dalyvių, kaupiančių II pakopos fonduose, nuolat augs ir aktyviai kaupiančiųjų tik daugės – priešingai, visuomenė sensta, darbingo amžiaus gyventojų skaičius mažėja, nesiimant imigraciją skatinančių priemonių, tik mažės.

11 pav. II pakopos pensijų fondų dalyvių skaičiaus ir turto kaita

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: 2024 m. rezultatai apskaičiuoti 2024 m. birželio 30 d. duomenimis.

Vertinant automatinį įtraukimą į kaupimą II pakopos pensijų fonduose, pažymėtina, kad Lietuvoje dalyviai, kaip ir keliose kitose EBPO šalyse, per nustatytą laikotarpį po automatinio įtraukimo gali atsisakyti dalyvauti kaupimo procese. Iš esmės automatinis įtraukimas kaip priemonė pasirinkta tam, kad būtų pasiektas vienas iš pensijų kaupimo sistemos tikslų – didinti dalyvaujančiųjų kaupimo II pakopos pensijų fonduose skaičių, apimant kuo didesnę dalį gyventojų ir taip užtikrinant didesnes pajamas senatvėje ir mažesnę pajamų nelygybę. Kad būtų pasiekti ilgalaikiai pensijų kaupimo sistemų tikslai, EBPO pateikia šalims rekomendaciją²⁰: apibrėžtų įmokų

¹⁹ Pažymėtina, kad skirtumas tarp dalyvių ir aktyvių dalyvių skaičiaus susidaro ne tik dėl įmokų mokėjimą sustabdžiusių ar šiuo metu nedirbančiųjų dalyvių, tačiau ir dėl dalies dalyvių, kurie įmokas moka neperiodiškai, kurie kaupimą II pakopos fonduose yra apskritai sustabdę, emigravę (į kaupimą nuo 2019 m. automatiškai įtraukiami ir laikinai Lietuvoje gyvenantys įsidarbinę asmenys) arba yra sulaukę senatvės pensijos amžiaus, tačiau lėšos toliau laikomos pensijų fonduose.

²⁰ OECD/LEGAL/0467, Adopted on: 23/02/2022, OECD Recommendation of the Council for the Good Design of Defined Contribution Pension Plans.

sistemas padaryti kuo įtraukesnes ir tose šalyse, kur privalomą dalyvavimą būtų sudėtinga įgyvendinti, taikyti automatinį įtraukimą su galimybe atsisakyti kaupti II pakopos pensijų fonduose, jis turėtų apimti visus darbuotojus ir, jeigu tik įmanoma, savarankiškai dirbančiuosius.

Draudžiamųjų pajamų turintys gyventojai dėl įvairių priežasčių po įtraukimo atsisako kaupti II pakopos pensijų fonduose, bet viena iš priežasčių gali būti ir ta, kad tinkamai nesupranta ir negali įvertinti pensijų kaupimo naudos, kadangi iki pensijos yra likę daug laiko. Po automatinio įtraukimo kaupti lieka apie 50–60 proc. dalyvių, o tie, kurie kviečiami pakartotinai, – dažnu atveju dar kartą atsisako (žr. 10 lentelę). Pavyzdžiui, 2021 m. automatiškai įtraukta daugiau kaip 34 tūkst. dalyvių ir kaupti II pakopos pensijų fonduose liko 21 tūkst., arba 61 proc., o 2022 m. pakartotinai įtraukus ir 2019 m. atsisakiusiuosius, iš viso iš naujo įtraukta beveik 43 tūkst., kaupti liko beveik 23 tūkst., arba 52,6 proc., o pakartotinai įtraukus 46 tūkst., kaupti liko tik 6,2 tūkst., arba tik beveik 14 proc. 2023 m. iš viso įtraukta kaupti daugiau kaip 67 tūkst., o liko kaupti daugiau kaip 25 tūkst. (t. y. beveik 68 %), iš kurių pirmą kartą įtraukti buvo 53,8 tūkst., o kaupti liko 46 proc., arba beveik 25 tūkst. Šiomet (2024 m.) pakartotinai buvo įtraukti dalyviai, atsisakę kaupti II pakopos pensijų fonduose 2021 m. ir įsitraukė dar mažesnė dalis – pakartotinai kviesta daugiau kaip 10 tūkst., o liko kaupti šiek tiek daugiau nei 800 dalyvių, arba vos 5 proc. Pirmą kartą pakviestų dalyvių skaičius 2024 m. sudarė beveik 50 tūkst., kaupti liko 25 tūkst., arba 46 proc.

Pažymėtina, kad didelė dalis atsisakiusiųjų kaupti rodo pakartotinio įtraukimo neefektyvumą ir, atsižvelgiant į tai ir į visuomenėje kylantį nepasitenkinimą dėl pakartotinio įtraukimo kas trejus metus, galima svartyti kelis variantus, kurie padėtų efektyvinti automatinio įtraukimo procesą, kartu sumažinant kylantį nepasitenkinimą:

- Atsisakyti pakartotinio įtraukimo, laikant, kad dalyviai, atsisakę kaupti vieną kartą ir nesutikę antrą kartą, jau yra galutinai apsisprendę.
- Remiantis kitų šalių praktika, įtraukimą į kaupimą II pakopos pensijų fonduose susieti su įsidarbinimo faktu, kai asmuo (nepriklausomai nuo amžiaus) keičia darbą ar pirmą kartą įsitraukia į darbo rinką, jis automatiškai įtraukiamas į kaupimą su galimybe atsisakyti. Tokiu atveju lieka mažiau sumaišties dėl kasmetinio „Sodros“ vykdomo įtraukimo, problemiško informavimo dėl neatnaujintų kontaktinių duomenų ir pan. Informavimą tokiu atveju atliktų darbdavys, nurodydamas galimybę, pavyzdžiui, „Sodros“ paskyroje pateikti prašymą norint atsisakyti kaupti II pakopos pensijų fonduose;
- Kaupimą padaryti privalomą visiems užimtiesiems, be galimybės atsisakyti. Tačiau tokiu atveju būtina didinti suvokimą apie pensijos kaupimo naudą konkretaus asmens atveju, siekiant konkrečios pakeitimo normos iš įvairių pajamų šaltinių. Kaip alternatyvą privačių pensijų kaupimo bendrovių valdomiems fondams pasiūlyti valstybinį pensijų fondą.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo metu papildomas kaupimas senatvės pensijai Lietuvoje, palyginti su kitų šalių geriausia praktika (pvz., Naujojoje Zelandijoje įmokos sudaro 3 % darbo užmokesčio, 3 % moka darbdavys ir papildomą priedą moka valstybė (jis negali sudaryti daugiau, nei nustatyta konkreči Naujosios Zelandijos dolerių suma – atitinkamai labai panaši schema į mūsų 1,5 % paskatą) ar su kaimyninių šalių praktika (pvz., Latvijoje įmokos sudaro 6 % darbo užmokesčio, o Estijoje – 2 % darbo užmokesčio ir 4 % socialinio draudimo įmokos) nėra didelis, atitinkamai turi būti keliama realūs, nepadidinti lūkesčiai kaupimui II pakopos pensijų fonduose užtikrinant didesnę pajamų pakeitimą ir gyvenimo sąlygas, artimas buvusioms iki pensijos. Toliau pateikiami kaupimą pensijų fonduose iliustruojantys Lietuvos banko atlikti skaičiavimai.

3.1. Pensijų fondo dalyvio paveikslas²¹

Lietuvos bankas, atsižvelgdamas į viešojoje erdvėje kilusias diskusijas dėl II pensijų pakopos veiksmingumo ir jos teikiamos naudos²², siekdamas įvertinti ilgalaikį pensijų kaupimo sistemos efektyvumą, dalyvavimo pensijų fonduose aktyvumą ir išanalizuoti kaupimo mastą, sukauptas sumas bei kitą aktualią informaciją iš visų Lietuvos Respublikoje veikiančių pensijų kaupimo bendrovių surinko svarbiausius duomenis apie II pakopos pensijų fondų dalyvių kaupimą 2023 m. birželio 30 d.: dalyvio lytis, gimimo metai, sukaupta suma, per laikotarpį nuo 2023 m. sausio 1 d. iki birželio 30 d. įmokėta įmokų suma ir įmokų skaičius, pensijų kaupimo stabdymo (2019 m.) faktas.

Surinktų duomenų analizės tikslai – nustatyti:

- kokias sumas per devyniolika metų pensijų kaupimo dalyviai yra sukaukę;
- kiek II pakopos pensijų fonduose yra neaktyvių dalyvių – sustabdžiusių pensijų kaupimą 2019 m. ir kaupimo per penkerius metus šiuose fonduose neatnaujinusių;
- kiek II pakopos pensijų fonduose yra dalyvių, kurie įmokas moka nepastoviai – ne kas mėnesį;
- ar egzistuoja dideli skirtumai tarp lyčių (kitose šalyse pastebima, kad pensijų kaupimo principas gali stipriai diferencijuoti sukauptas sumas priklausomai nuo lyties, turint omenyje, kad moterys dažniau nei vyrai išeina vaikų priežiūros atostogų ir ilgą laikotarpį nedalyvauja darbo rinkoje, taip pat skirtingų lyčių darbo užmokesčio dydžio skirtumus).

Tokia analizė turėtų parodyti, kiek iš tiesų yra nuosekliai kaupusių dalyvių, kiek jie sukauė ir koks yra realus atotrūkis tarp teoriškai skaičiuojamos galimos sukaupti vidutinės sumos ir realiai dalyvių sukauptų sumų.

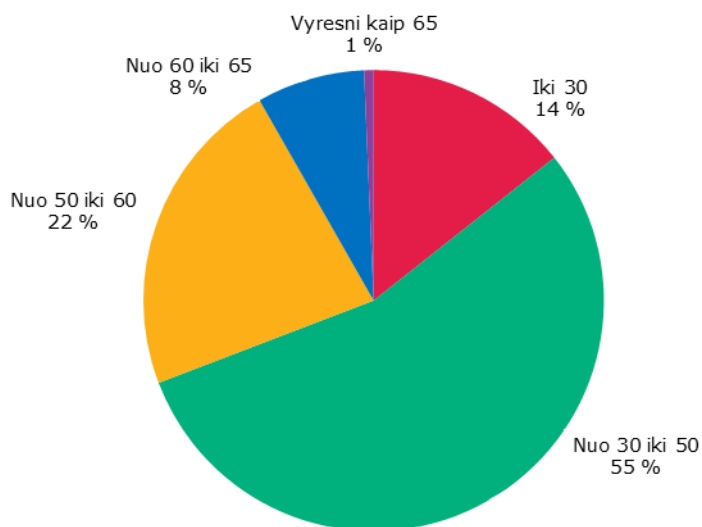
Aktyviai kaupiančiu dalyviu šioje analizėje laikomas asmuo, kuris 2019 m. neterminuotai nėra sustabdęs pensijų kaupimo ir nuo 2023 m. sausio 1 d. iki birželio 30 d. (t. y. per pusę metų) yra įmokėjęs bent vieną įmoką ar daugiau.

Toliau pateikiamos apibendrintos duomenų lentelės ir grafikai įvairiais pjūviais.

²¹ Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

²² <https://www.lb.lt/lt/naujienos/lietuvos-bankas-antroji-pakopa-yra-svarbi-pensiju-sistemos-dalis-ji-turi-buti-tobulinama-evoliucijos-o-ne-revoliucijos-budu>

12 pav. Dalyvių pasiskirstymas pagal amžių

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Remiantis 12 pav., pagal 2023 m. pirmojo pusmečio duomenis, didžiąją dalį dalyvių (55 %) sudaro asmenys, kurių amžius svyruoja nuo 30 iki 50 m. Mažiausia dalis yra vyresnių dalyvių: tik 1 proc. dalyvauja asmenys, vyresni nei 65 m., ir vos 8 proc. – asmenys, kurių amžius yra nuo 60 iki 65 m. Jauniausių dalyvių, t. y. iki 30 m., dalis sudaro 14 proc., o žmonių, kurių amžius svyruoja nuo 50 iki 60 m., – 22 proc. Visos šios kategorijos rodo, kaip pasiskirsto dalyvių amžiaus grupės, atskleidžiant tam tikras tendencijas ir demografinius skirtumus. Galima daryti išvadą, kad pagrindinį dalyvių skaičių sudaro vidutinio amžiaus asmenys, o vyresnės amžiaus grupės dalyvių yra gerokai mažiau. Kita vertus, jaunų žmonių (iki 30 m.) dalis taip pat nėra labai didelė, tačiau jie vis tiek sudaro reikšmingą dalį. Išsamūs duomenys apie dalyvių pasiskirstymą pagal lytį tarp pensijų kaupimo bendrovių, 2023 m. pirmojo pusmečio duomenimis, pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė. Dalyvių pasiskirstymas pagal lytį

Lytis ²³	PKB						Iš viso
	AVI	GOX	INV	LMN	SEB	SWD	
Moterys	107 858	1 177	87 363	54 991	149 293	270 944	671 626
Proc.	46	51	50	47	47	49	48
Vyrai	124 862	1 143	87 025	61 237	169 962	277 929	722 158
Proc.	54	49	50	53	53	51	52
Nenurodyta						10	10
Proc.						0	0
Iš viso	232 720	2 320	174 388	116 228	319 255	548 883	1 393 794

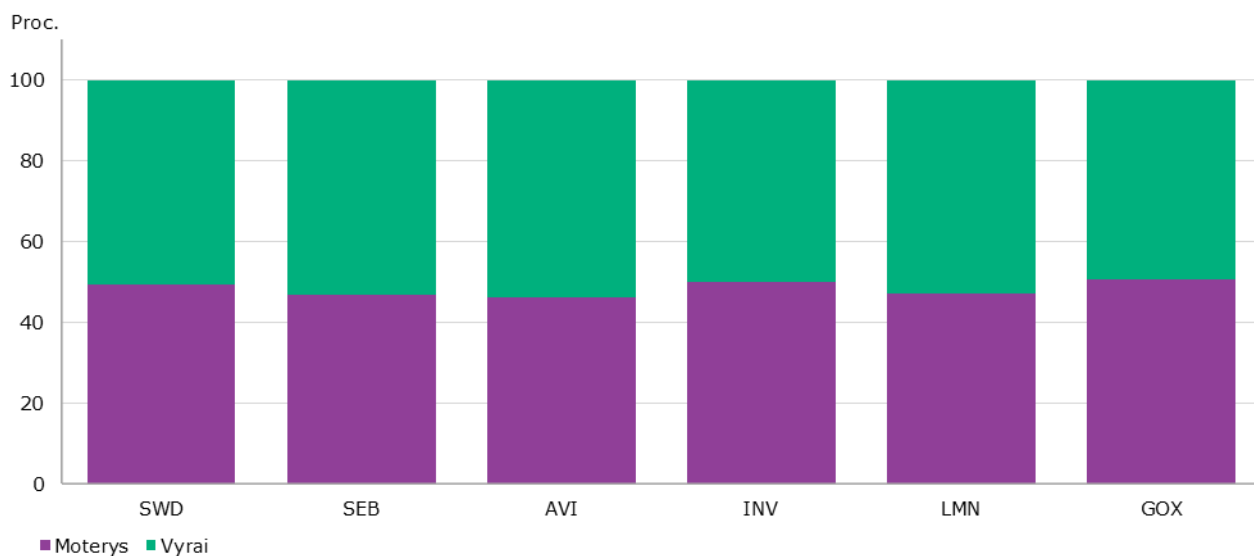
Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Visose pensijų kaupimo bendrovėse dalyvių pasiskirstymas pagal lytį yra gana panašus. Vyrų dalis sudaro nuo 49 iki 54, o moterų – nuo 46 iki 50 proc. Šis pasiskirstymas rodo, kad tiek vyrai, tiek moterys sudaro beveik lygias dalis dalyvių, todėl galima teigti, jog lytis neturi didelės įtakos dalyvavimui pensijų kaupimo sistemoje. Nors

²³ AVI – Allianz Lietuva gyvybės draudimas UAB; GOX – Goindex, UAB; INV – UAB „SB Asset Management“; LMN – Luminor investicijų valdymas UAB; SEB – UAB „SEB investicijų valdymas“; SWD – UAB „Swedbank investicijų valdymas“.

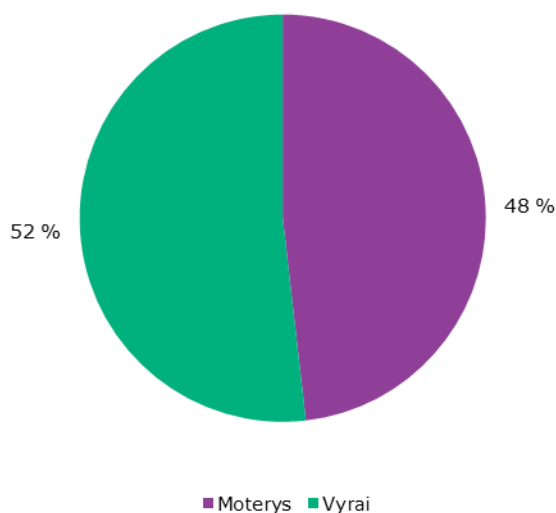
pasiskirstymas gali šiek tiek skirtis tarp įvairių bendrovių, bendros tendencijos yra labai panašios, o tai rodo apie lyčių pusiausvyrą šioje srityje. 13 pav. parodyta situacija, kurią patvirtina 1 lentelėje pateikti skaičiai. Grafikas aiškiai parodo dalyvių pasiskirstymą pagal lytį ir pensijų kaupimo bendroves, padėdamas lengviau suvokti, kaip proporcijos pasiskirsto tarp vyrų ir moterų skirtingose pensijų kaupimo bendrovėse.

13 pav. Dalyvių pasiskirstymas pagal lytį ir pensijų kaupimo bendrovę

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

14 pav. Bendras dalyvių pasiskirstymas pagal lytį

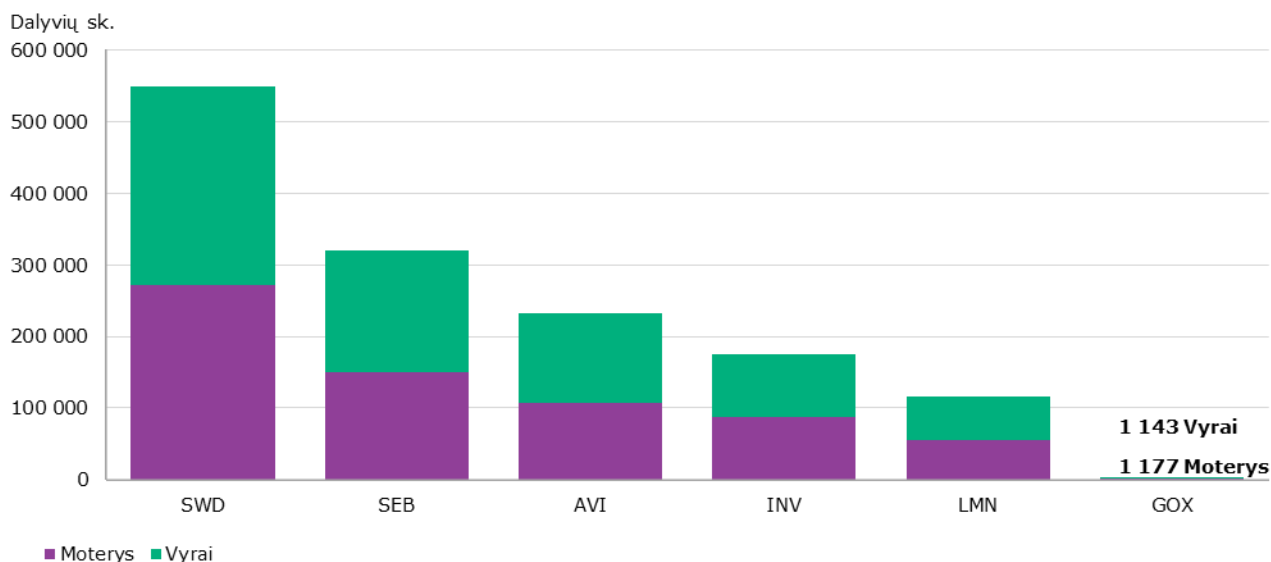

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Bendras dalyvių pasiskirstymas II pakopos pensijų fonduose taip pat liudija apie lyčių pusiausvyrą. Duomenys rodo, kad šioje pensijų sistemos pakopoje dalyvauja 52 proc. vyrų ir 48 proc. moterų. Tai reiškia, kad vyrų ir

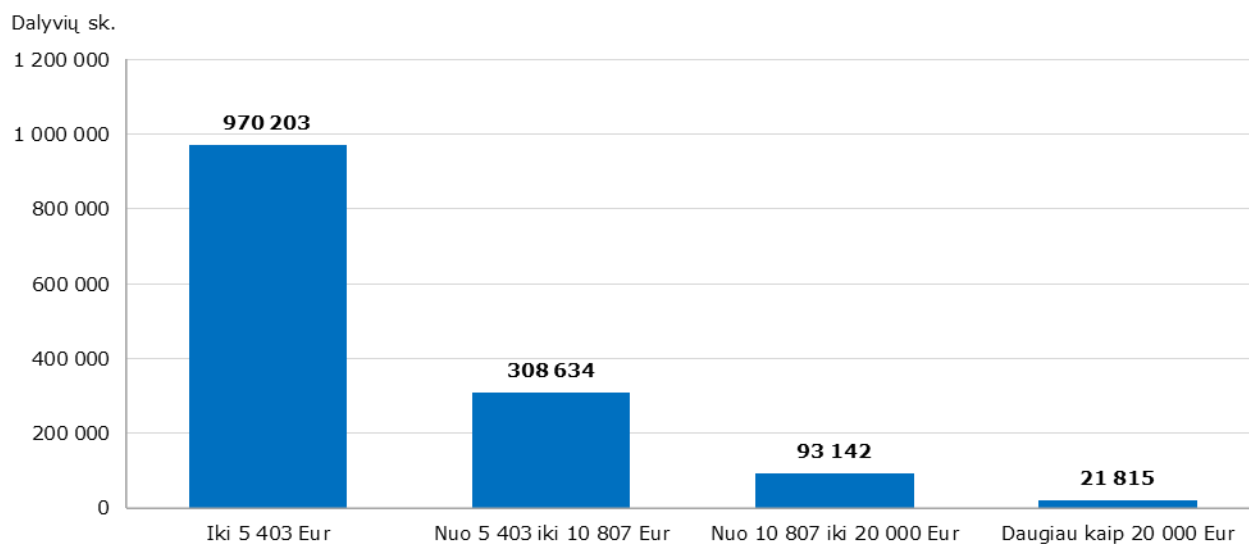
moterų dalis yra labai artima, o tai rodo, kad pensijų kaupimo sistema yra patraukli tiek vyrams, tiek moterims, ir kad tarp šių grupių nėra didelio skirtumo. Ši pusiausvyra gali būti vertinama kaip teigiamas signalas apie lygiavertes galimybes dalyvauti II pakopos pensijų kaupimo procese nepriklausomai nuo lyties.

15 pav. Dalyvių pasiskirstymas pagal lytį ir pensijų kaupimo bendrovę

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

16 pav. Dalyvių pasiskirstymas pagal sukauptų sumų režius

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

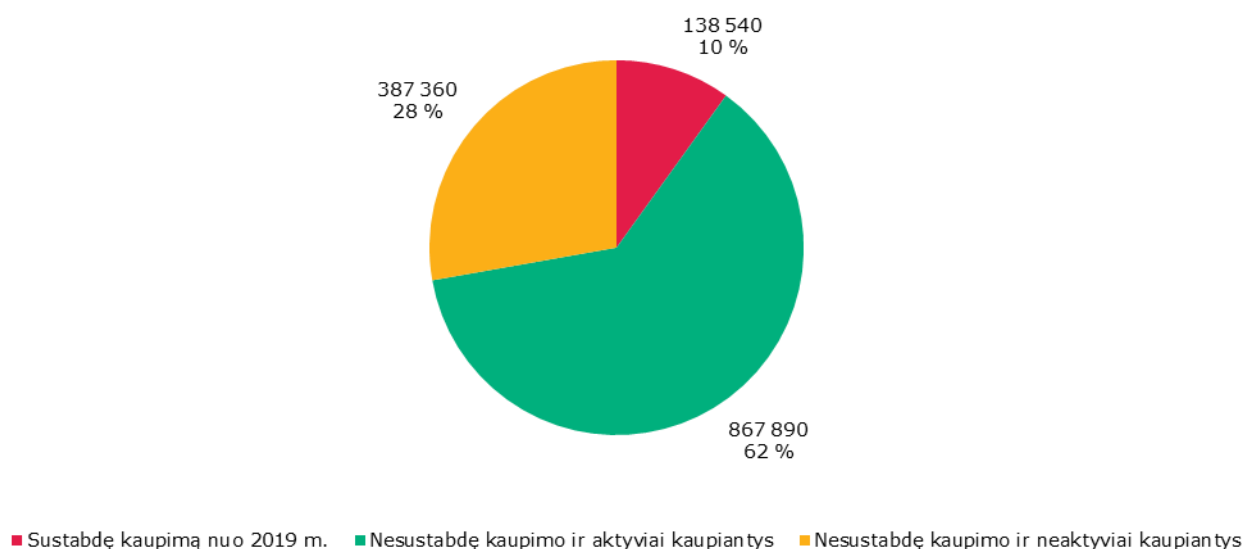
16 pav. pateikta informacija rodo, kad, pagal 2023 m. pirmojo pusmečio duomenis, didžioji dalis dalyvių (daugiau kaip 970 tūkst.) yra sukaukę sumas, kurias pagal galiojančius teisės aktų reikalavimus galima atsiimti vienkartinės pensijų išmokos pavidalu. Tai rodo, kad didžioji dalis dalyvių, atitinkamo laikotarpio duomenimis, galėtų gauti pensijų išmokas, kurios suteikia galimybę gauti visą sukauptą sumą iš karto. O mažiausiai dalyvių

(daugiau kaip 93 tūkst. ir daugiau kaip 21 tūkst.) turi sukaupę didesnes sumas, atitinkamai nuo 10 807 Eur iki 20 000 Eur ir daugiau kaip 20 000 Eur, kurios pagal dabartinį reguliavimą gali būti išmokamos tik pensijų anuiteto forma. Tai rodo, kad tik maža dalis dalyvių analizuojamu laikotarpiu gali gauti ilgalaikes, nuolatinės išmokas, kurios suteiktų stabilias pajamas sulaukus senatvės pensijos amžiaus. Kartu dalyvių, kurie sukaupė sumas periodinėms pensijų išmokoms, yra daugiau kaip 308 tūkst., tai taip pat rodo, kad tam tikras skaičius žmonių galės rinktis senatvės pensijų išmokas ir turėti nuolatinį pajamų šaltinį ilgesnį laiką.

Iš pateiktų duomenų matyti, kad II pensijų pakopoje dalyvaujančių vyrų ir moterų pasiskirstymas yra gana subalansuotas, tai rodo lyčių lygybę šioje pensijų pakopoje. Tačiau, nors lyčių pusiausvyra yra pasiekta, stebima, kad pensijų sistemos II pakopa vis dar yra gana jauna, nes dauguma dalyvių turi sukaupę sumas, kurias pagal dabartinį reguliavimą galima atsiimti vienkartinėmis pensijų išmokomis. Tai rodo, kad didelė dalis žmonių galėtų pasirinkti trumpalaikes išmokas, o ne nuolatinį pajamų šaltinį pensijos metu. Be to, svarbu paminėti, kad didelę dalį II pakopos dalyvių sudaro tie, kurie sustabdė kaupimą 2019 m. ir yra sukaupę palyginti mažas sumas. Ši grupė ir jos įtaka II pakopos pensijų sistemos struktūrai bus apžvelgta vėliau. Galimybė stabdyti kaupimą 2019 m.

Iš viso II pakopos pensijų fonduose yra beveik 140 tūkst. sutarčių, kurios buvo sustabdytos 2019 m. ir kaupimas neatnaujintas iki šiol, t. y. 10 proc. pensijų kaupimą sustabdžiusių dalyvių. Pažymėtina, kad kaupimą sustabdžiusių moterų yra daugiau nei vyrų, nors kaupia daugiau vyrų nei moterų: 60 proc. iš sustabdytų sutarčių priklauso moterims ir 40 proc. – vyrams.

17 pav. Dalyvių pasiskirstymas pagal kaupimo stabdymo faktą ir kaupimo aktyvumą

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Iš 17 pav. vaizduojamos informacijos matyti, kad 2019 m. galimybė sustabdyti pensijų kaupimą pasinaudojo beveik 140 tūkst. asmenų, o 1,2 mln. dalyvių nusprendė ir toliau kaupti. Ši situacija rodo, kad nemaža dalis pensijų kaupimo sistemos dalyvių pasirinko sustabdyti savo įmokas, galbūt dėl įvairių asmeninių ar finansinių priežasčių, tačiau dauguma vis dėlto priėmė sprendimą toliau kaupti II pakopos pensijų fonduose. Tai gali rodyti žmonių pasitikėjimą pensijų sistemos II pakopa ir norą užtikrinti saugesnę finansinę ateitį, nepaisant galimybės laikinai sustabdyti įmokas. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad šis pasirinkimas gali priklausyti nuo ekonominių sąlygų, asmeninio pasirinkimo ar kitų veiksnių, kurie turi įtakos sprendimams dėl pensijų kaupimo tęstinumo.

2 lentelė. Išsamus dalyvių pasiskirstymas pagal kaupimo stabdymo faktą 2019 m.

Lytis	Aktyviai kaupiantys dalyviai	Neaktyvūs dalyviai
Moterys	587 926	83 700
Vyrai	667 318	54 840
Nenurodyta	10	0
Iš viso	1 255 254	138 540
Proc.	90	10

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.
Pastaba. *2019 m. sustabdę kaupimą II pakopos pensijų fonduose.

Išsamesnis dalyvių pasiskirstymas pagal pensijų kaupimo stabdymo faktą parodytas 2 lentelėje. Pavyzdžiui, 2019 m. sprendimą sustabdyti kaupimą priėmė daugiau nei 83 tūkst. moterų ir beveik 55 tūkst. vyrų. Tai rodo, kad moterys šiuo sprendimu pasinaudojo daugiau nei vyrai. Kita dalis dalyvių, arba apie 90 proc., nusprendė ir toliau kaupti. Šie duomenys atskleidžia, kad, nors tam tikra dalis dalyvių pasirinko sustabdyti kaupimą, didžioji dauguma vis tiek pasitiki pensijų sistema ir nusprendė tęsti savo finansinį pasirengimą ateičiai. Tai gali būti susiję su ilgalaikiais finansiniais tikslais ir noru užtikrinti saugią finansinę ateitį senatvės pensijos metu.

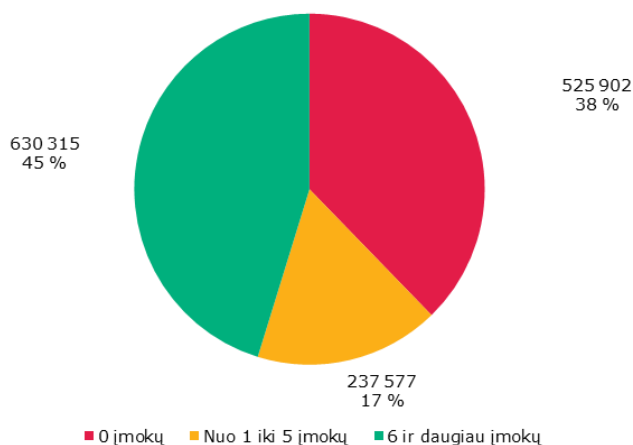
3.2. Įmokų mokėjimo periodiškumas

Analizuoti rėžiai – per 6 mėn. (nuo 2023 m. sausio 1 d. iki birželio 30 d.) buvo mokėta:

- 0 įmokų;
- nuo 1 iki 5 įmokų;
- 6 ir daugiau įmokų.

Iš pateiktų duomenų matyti, kad iš visų 1,4 mln. dalyvių yra 526 tūkst. dalyvių, kurie dėl įvairių priežasčių (nadirba, emigravę, sustabdę kaupimą laikinai ir kt.) per laikotarpį nuo 2023 m. sausio 1 d. iki birželio 30 d. įmokų nemokėjo. Aktyviai kaupiančių dalyvių skaičius sudaro apie 62 proc. visų sutarčių (45 % dalyvių mokėjo 6 įmokas ir daugiau, t. y. kaupia pastoviai ir nuosekliai, ir dar 17 proc. mokėjo nuo 1 iki 5 įmokų).

18 pav. Dalyvių aktyvumas ir įmokų mokėjimas

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

3.3. Dalyvių pasiskirstymas pagal sukauptas sumas

II pakopos pensijų kaupimo procese dalyvauja tik daugiau kaip 114 tūkst. dalyvių, kurie 2023 m. birželio 30 d. yra sukaukę pakankamą sumą, kad gautų anuiteto išmoką.

3 lentelė. Dalyvių pasiskirstymas pagal sukauptas sumas

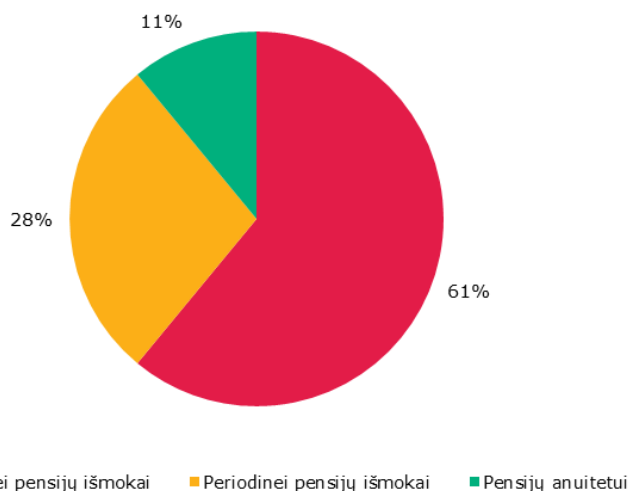
Sukauptos sumos rėžiai, Eur	Bendras dalyvių pasiskirstymas	Nesustabdę pensijų kaupimo 2019 m.	Sustabdę pensijų kaupimą 2019 m.	Nuo 2023 m. sausio 1 d. mokėjo bent 1 įmoką	Nuo 2023 m. sausio 1 d. mokėjo 6 įmokas ar daugiau
Iki 5 403	970 203	880 476	89 727	525 959	341 172
Nuo 5 403 iki 10 807	308 634	271 706	36 928	245 286	204 950
Nuo 10 807 iki 20 000	93 142	83 563	9 579	78 599	69 912
Daugiau kaip 20 000	21 815	19 509	2 306	18 277	14 303
Iš viso	1 393 794	1 255 254	138 540	868 121	630 337

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Svarbu dar kartą pažymėti, kad aktyviai kaupiančiu dalyviu šioje analizėje laikomas asmuo, kuris 2019 m. neterminuotai nėra sustabdęs pensijų kaupimo ir nuo 2023 m. sausio 1 d. iki birželio 30 d. (t. y. per pusės metų laikotarpį) yra įmokėjęs bent 1 įmoką ar daugiau. Šioje analizėje aktyvių dalyvių skaičius yra daugiau kaip 868 tūkst. Įprastai Lietuvos bankas skelbia informaciją apie aktyvius dalyvius, už kuriuos buvo atlikti pervedimai iš „Sodros“ į jų pasirinktą pensijų fondą, ir jų yra apie 780 tūkst. (apie 54 % visų Lietuvos užimtųjų skaičiaus). Tačiau šiame skirsnyje aktyvūs dalyviai yra dalyviai, kurie per analizuojamą laikotarpį yra įmokėję bent 1 įmoką.

Dalyvių pasiskirstymas pagal 2023 m. birželio 30 d. sukauptas sumas ir galimos pensijų išmokų rūšys.

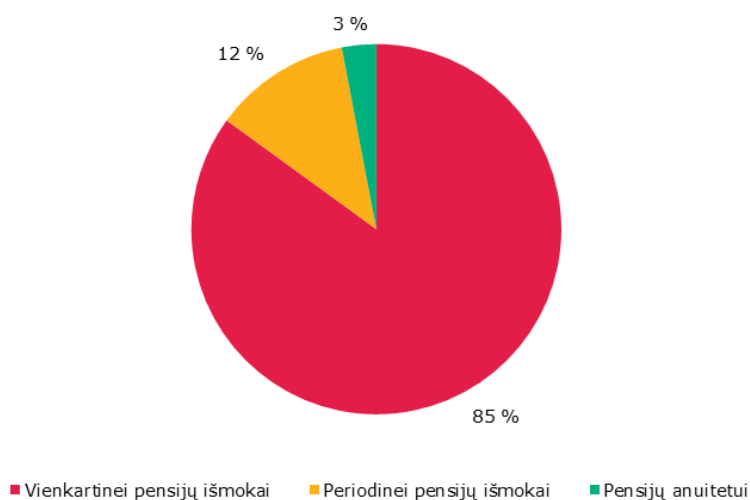
19 pav. Dalyviai, kurie nuo 2023 m. sausio 1 d. iki birželio 30 d. mokėjo bet 1 įmoką

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Informacija apie aktyvių dalyvių sukauptas sumas, remiantis 2023 m. pirmojo pusmečio duomenimis, pateikta 19 pav. Iš 19 pav. matyti, kad didžioji dalis dalyvių, kurie per šį laikotarpį atliko bent vieną įmoką, yra sukaukę sumą iki 5 403 Eur – tai sudaro 61 proc. visų aktyvių dalyvių. Šios sumos atitinka vienkartinės pensijų išmokos galimybę, o tai rodo, kad dauguma dalyvių šiuo metu galėtų rinktis šią trumpalaikę išmokos formą. O mažiausiai aktyvių dalyvių sukaukę tokią sumą, kurią pagal dabartinį reguliavimą galima atsiimti tik pensijų anuiteto pavidalu – tokių dalyvių yra tik 11 proc. Tai rodo, kad tik nedidelė dalis kaupiančių žmonių privalomai turėtų rinktis ilgalaikes ir nuolatinės išmokos formas. Kita dalis dalyvių (28 %) sukaukę sumą, kuri leidžia pasirinkti periodines pensijų išmokas, t. y. nuo 5 403 iki 10 807 Eur. Iš šių duomenų galima daryti išvadą, kad didžioji dalis dalyvių yra sukaukę sumą, kurią analizuojamu laikotarpiu galima atsiimti kaip vienkartinę išmoką.

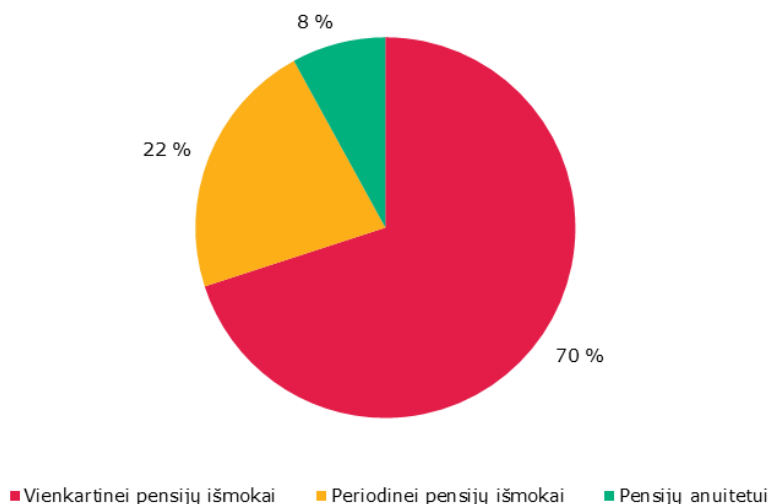
20 pav. Dalyviai, kurie nuo 2023 m. sausio 1 d. iki birželio 30 d. nemokėjo nė vienos įmokos

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Analizuojant dalyvius, kurie 2023 m. pirmąjį pusmetį neįmokėjo nė vienos įmokos, matyti, kad didžioji dalis jų (85 %) turta, kuris neviršija 5 403 Eur. Tai rodo, kad didžiausia dalis neaktyvių dalyvių turi sukaukę santykinai mažą sumą, kuri gali būti atsiimta vienkartinės pensijų išmokos pavidalu. Ir tik 3 proc. tokių dalyvių yra sukaukę pakankamą sumą, kad būtų privaloma įsigyti pensijų anuitetą norint gauti pensijų išmokas. Ši grupė rodo, kad tik labai nedidelė dalis neaktyvių dalyvių pasiekė lygį ir yra sukaukę sumą, galinčią užtikrinti didesnę jų finansinį saugumą ateityje. Be to, 12 proc. neaktyvių dalyvių yra sukaukę sumą nuo 5 403 iki 10 807 Eur, tai leidžia gauti periodines pensijų išmokas. Tai rodo, kad dalis dalyvių, nors ir sustabdė kaupimą, vis tiek turi tam tikrą sumą, kuri gali būti išmokama pagal periodinį išmokėjimo modelį. Šie duomenys atskleidžia, kad dauguma neaktyvių dalyvių nesiekia didelių kaupimo tikslų.

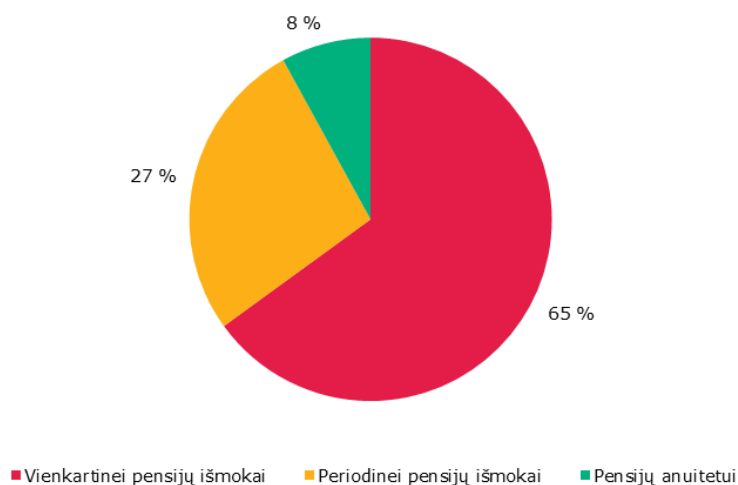
21 pav. Bendras dalyvių pasiskirstymas

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Vertinant bendrą dalyvių pasiskirstymą, matyti, kad tendencijos tebėra gana stabilios ir panašios. Didžioji dauguma dalyvių (70 %) yra sukaupę sumą, ne didesnę kaip 5 403 Eur. Tai rodo, kad dauguma pensijų kaupimo dalyvių analizuojamu laikotarpiu gali rinktis vienkartinės pensijų išmokos galimybę, nes jų sukaupta suma yra pakankama šiai išmokai. Mažiausia dalis dalyvių, tik 8 proc., yra sukaupę tokią sumą, kai pagal dabartinį reguliavimą būtina įsigyti pensijų anuitetą, kad galėtų gauti išmokas. Tai rodo, kad tik nedidelė dalis dalyvių pasiekė tą lygį, pagal kurį bus mokamos ilgalaikės ir nuolatinės išmokos. Be to, 22 proc. visų dalyvių sukaupė sumas nuo 5 403 iki 10 807 Eur, todėl jie analizuojamu laikotarpiu galėtų pasirinkti periodines pensijų išmokas. Bendras pasiskirstymas rodo, kad dauguma dalyvių analizuojamu laikotarpiu galėtų rinktis trumpalaikius sprendimus, t. y. pensijų išmokas vienkartinės pensijų išmokos pavidalu.

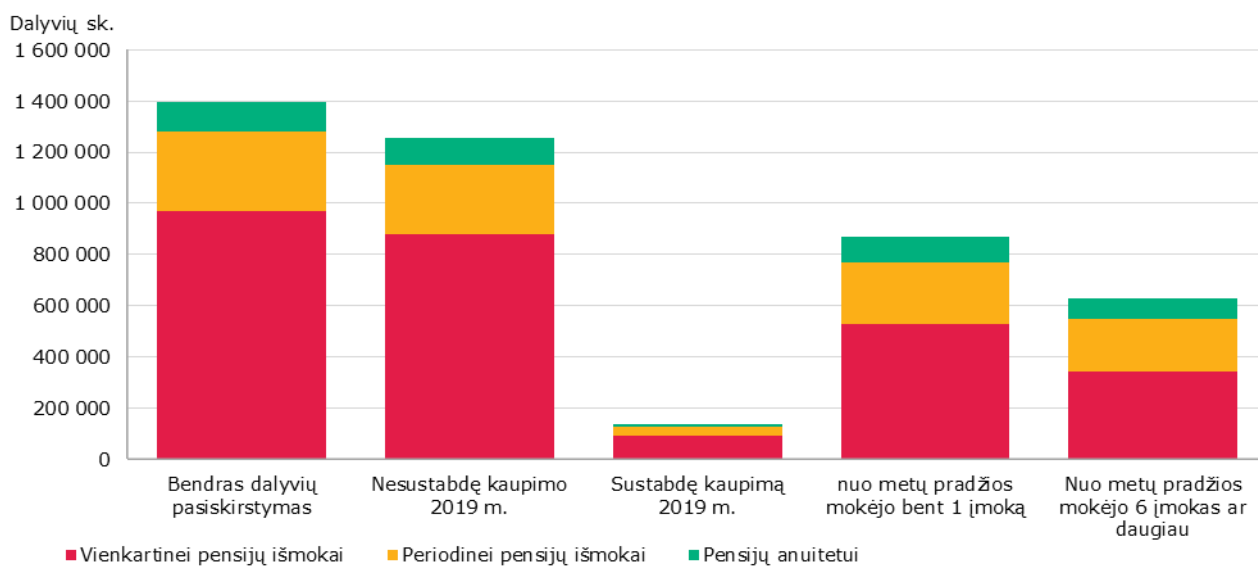
22 pav. Dalyviai, sustabdę pensijų kaupimą 2019 m.

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Vertinant sukauptas sumas tų dalyvių, kurie 2019 m. priėmė sprendimą sustabdyti pensijų kaupimą II pakopos pensijų fonduose, matyti tam tikros tendencijos. 65 proc. tokių dalyvių turi sukauptą turtą, kuris neviršija 5 403 Eur. Tai rodo, kad didžioji dalis šių dalyvių sukauptė palyginti nedidelę sumą, kuri pagal dabartinį reguliavimą gali būti išmokėta vienkartinės pensijų išmokos forma. O 27 proc. dalyvių sukauptė sumą, kuri svyruoja nuo 5 403 iki 10 807 Eur, ir tokiu atveju jie gali pasirinkti periodines pensijų išmokas. Galiausiai, 8 proc. dalyvių turi sukauptą sumą, kuri viršija 10 807 Eur. Šis pasiskirstymas rodo, kad dauguma tų, kurie sustabdė kaupimą, neturi pakankamai sukauptų lėšų ilgalaikėms išmokoms, tačiau turi galimybę pensijų kaupimą atnaujinti.

23 pav. Dalyvių pasiskirstymas pagal kaupimo aktyvumą ir sukauptą sumą

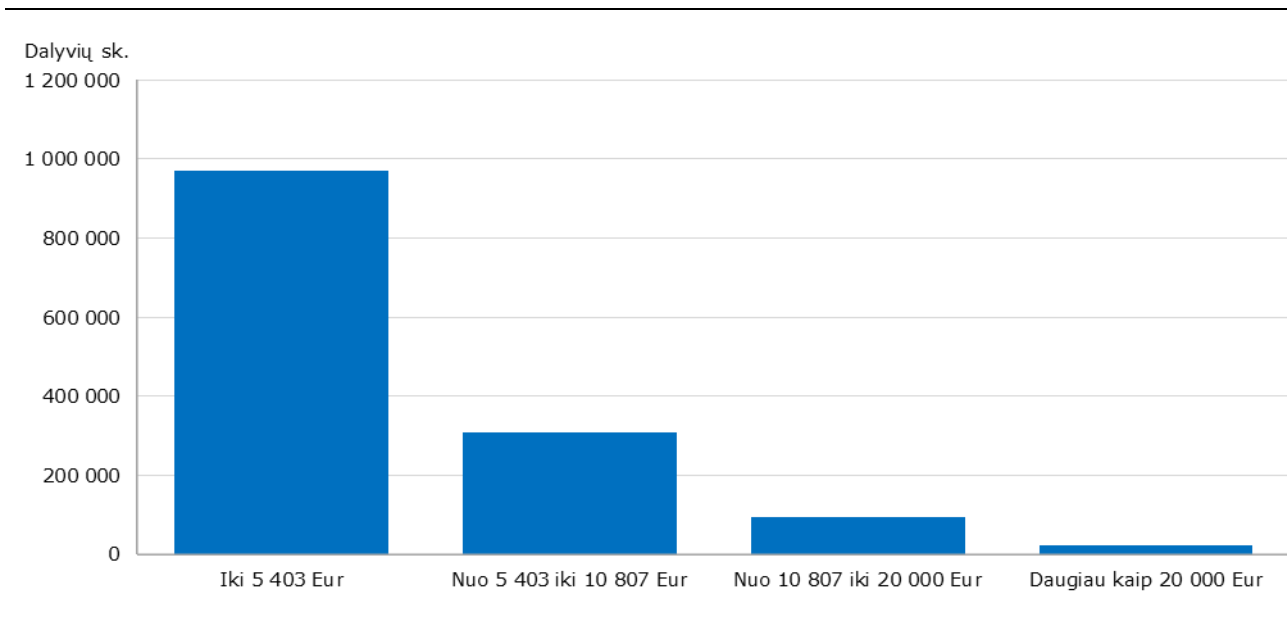
Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Apibendrinta informacija apie bendrą dalyvių pasiskirstymą, įskaitant aktyvių ir neaktyvių dalyvių pasiskirstymą, taip pat apie tuos dalyvius, kurie per analizuojamą laikotarpį atliko bent vieną įmoką arba šešias ir daugiau įmokų, pateikta 23 pav. Be to, matyti, kaip pasiskirsto sukauptos sumos pagal pensijų išmokų formas – vienkartinę ir periodines pensijų išmokas arba pensijų anuitetą. Iš šių duomenų aiškiai matyti, kad dauguma dalyvių pagal visas kategorijas yra sukauptę palyginti mažą sumą, kuri dažniausiai atitinka vienkartinės pensijų išmokos dydį. O mažiausia dalis dalyvių sukauptė didesnę sumą, kai reikia privalomai įsigyti pensijų anuitetą. Tai rodo, kad tik nedidelė dalis žmonių pasiekė lygį, kai įmanomas nuolatinis ir stabilus pajamų šaltinis pensijos metu. Tai iš esmės rodo bendrą tendenciją, kai didžioji dalis dalyvių vis dar priima trumpalaikius sprendimus ir nėra pasirengę investuoti į ilgalaikius pensijų išmokų modelius. Pažymėtina, kad, lyginant sukauptas vidutines sumas, nematyti reikšmingų skirtumų tarp lyčių – moterys yra sukauptosios šiek tiek mažiau (vidutiniškai 4 400 Eur) nei vyrai (vidutiniškai 4 800 Eur). Vis dėlto pažymėtina tai, kad, kaupiant ilgiau, tikėtina, jog skirtumai bus ryškesni, nes, analizuojant dalyvius, kurie turi sukauptą pakankamą sumą pensijų anuitetui įsigyti (nuo 10 807 Eur), net 62 proc. jų sudaro vyrai ir tik 38 proc. – moterys ir vidutinės sukauptos sumos sudaro atitinkamai 17,6 tūkst. ir 15,6 tūkst. Eur. Vyrai, kaupiantys ilgiau kaip dešimt metų, vidutiniškai yra sukauptę 5,8 tūkst., o moterys – 5,0 tūkst. Eur.

Bendras dalyvių skaičius analizuojamam laikotarpiui sudaro 1,39 mln., o jų vidutinis amžius yra 43,5 m. Tai rodo, kad dauguma dalyvių yra vidutinio amžiaus žmonės. Vidutinis kaupimo laikotarpis yra 8,5 m., tačiau dar nepasiekė senatvės pensijos amžiaus. Iki 2023 m. birželio 30 d. visų dalyvių sukauptą sumą sudarė

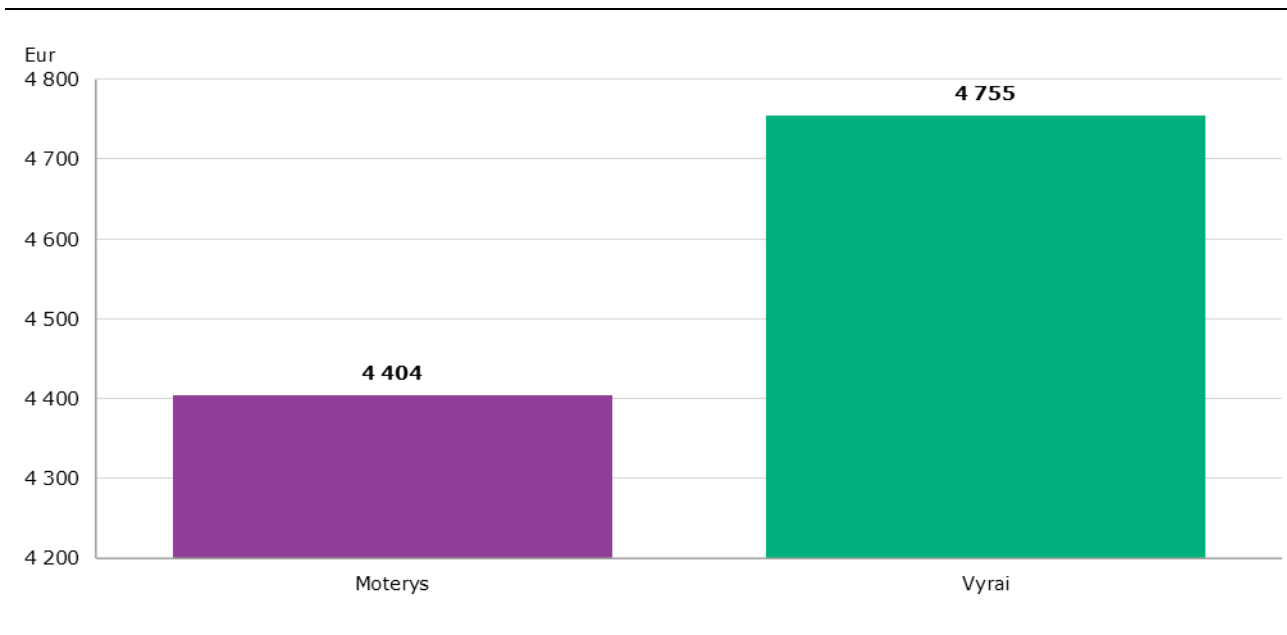
6,39 mlrd. Eur – tai reikšmingas indėlis į bendrą pensijų kaupimo sistemos stabilumą. Vidutinė vieno dalyvio sukaupta suma 2023 m. birželio 30 d. buvo 4,59 tūkst. Eur, tai rodo, kad, nors pensijų sistema jau turi stabilų dalyvių pagrindą, sukauptos sumos dar nėra labai didelės, todėl dalis žmonių gali susidurti su iššūkiais pasiekti pakankamą finansinį užtikrinimą pensijai. Šie duomenys rodo, kad pensijų kaupimo sistema nuosekliai plečiasi, tačiau daugeliui dalyvių reikės daugiau laiko, kad užsitikrintų užtektinas pajamas senatvėje.

24 pav. Dalyvių pasiskirstymas pagal sukaupą sumą

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

25 pav. Vidutinė sukaupta suma pagal dalyvio lytį

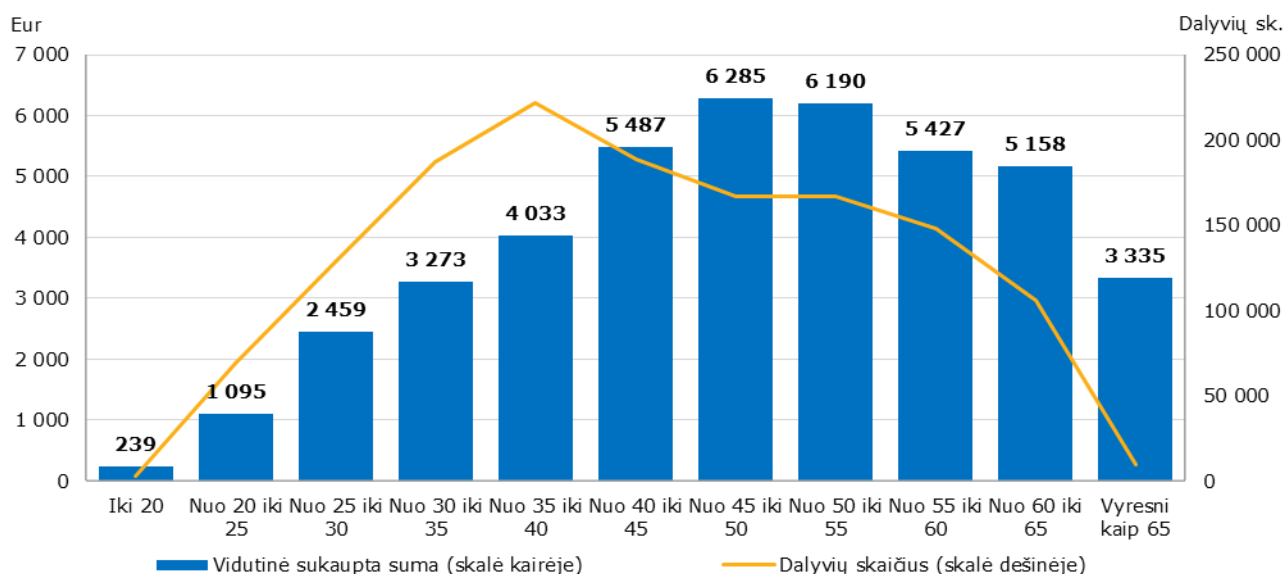

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Iš 25 pav. matyti, kad vyrų vidutinės sukauptos sumos analizuojamu laikotarpiu yra šiek tiek didesnės nei moterų – vyrai vidutiniškai sukaupė daugiau nei 4,7 tūkst. Eur, o moterys – vidutiniškai 4,4 tūkst. Eur. Tačiau,

nepaisant šio skirtumo, tiek vyrų, tiek moterų sukauptos sumos yra sąlyginai mažos. Nei vieni iš jų nepasiekė 5 403 Eur sumos, kuri leistų pasirinkti kitas išmokų formas – periodines išmokas ar pensijų anuitetą. Tai rodo, kad dauguma dalyvių, nepriklausomai nuo lyties, sukauptė sumą, kurią šiuo metu galima atsiimti kaip vienkartinę išmoką. Tokia suma, nors ir gali padėti užtikrinti tam tikrą finansinę paramą, vis dėlto nėra pakankama ilgesnio laikotarpio pensijai arba nuolatinei išmokai (tokioms kaip pensijų anuitetai), todėl reikėtų galvoti apie tolesnį kaupimo didinimą, kad ateityje būtų užtikrintas didesnis finansinis saugumas senatvėje.

26 pav. Vidutinė sukaupta suma pagal dalyvių amžiaus režius

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Išsami informacija apie vidutines sukauptas sumas, suskirstytas pagal dalyvių amžiaus grupes, taip pat apie dalyvių skaičių kiekvienoje amžiaus kategorijoje parodyta 26 pav. Iš šių duomenų matyti, kad didžiausias sukauptas turtas yra tarp dalyvių, kurių amžius svyruoja nuo 40 iki 65 m. Šios grupės vidutinės sukauptos sumos siekia nuo 5 iki 6,3 tūkst. Eur. Tai gali rodyti, kad ši amžiaus grupė yra aktyviausiai įsitraukusi į pensijų kaupimą ir pasiekė didžiausią kapitalo kaupimo etapą, siekdami užsitikrinti saugesnę finansinę ateitį. Didžiausias dalyvių skaičius analizuojamu laikotarpiu buvo tarp 35–40 m. amžiaus grupės – vidutinė sukaupta suma siekia apie 4 tūkst. Eur. Jauniausi dalyviai (iki 20 m. amžiaus) vidutiniškai sukauptė tik apie 240 Eur ir jų buvo 2,7 tūkst. Tai rodo, kad jauni žmonės dažnai pradeda pensijų kaupimą tik vėlesniame gyvenimo etape, o jų sukauptą sumą dažnai būna maža dėl ribotų įmokų. Galiausiai, vyriausieji dalyviai, t. y. vyresni nei 65 m. asmenys, sudaro nedidelę grupę – tik 9,3 tūkst. žmonių, o jų vidutinė sukauptą sumą sudaro 3 300 Eur.

4 lentelė. Dalyvių paskirstymas pagal sukauptą sumą ir lytį

Sukauptos sumos rėžiai, Eur	Moterys	Proc.	Vyrai	Proc.
Iki 5 403	473 635	71	496 558	69
Nuo 5 403 iki 10 807	153 599	23	155 035	21
Nuo 10 807 iki 20 000	38 193	6	54 949	8
Daugiau kaip 20 000	6 199	1	15 616	2
Iš viso	671 626	100	722 158	100

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Iš 4 lentelės matyti tos pačios aiškios tendencijos, rodančios, kad didžioji dalis tiek moterų (71 %), tiek vyrų (69 %) sukaupe sumą, kuri nesiekia 5 403 Eur. Tai rodo bendrą tendenciją, kad dauguma pensijų kaupimo dalyvių sukaupia tik mažesnę sumą, kuri gali būti išmokama vienkartinės pensijų išmokos forma. Tai taip pat gali rodyti, kad daugelis dalyvių, tiek moterų, tiek vyrų, tik pradeda kaupti ar negali skirti didelių lėšų pensijai kaupti. Mažiausiai dalyvių, t. y. tik 6 proc. moterų ir 8 proc. vyrų, sukaupe sumą, didesnę kaip 10 807 Eur. Tai rodo, kad tik nedidelė dalis pensijų kaupimo dalyvių pasiekė tokią finansinę ribą, kuri leistų pasirinkti pensijų anuitetą, užtikrinantį nuolatinės išmokas. Be to, šioje lentelėje pateikta ir papildoma informacija apie didesnes sukauptas sumas. Pavyzdžiui, daugiau nei 20 tūkst. Eur sukaupe tik 1 proc. moterų ir 2 proc. vyrų. Tai rodo, kad tik labai maža dalis dalyvių sugebėjo sukaupti reikšmingesnę sumą, kuri galėtų užtikrinti didesnę finansinę saugumą pensijos laikotarpiu. Tokie duomenys pabrėžia, kad, nors pensijų kaupimo sistema nuosekliai plečiasi, daugeliui dalyvių, nepriklausomai nuo lyties, vis dar reikėtų daugiau laiko ir įnašų, kad pasiektų reikšmingesnę sukauptą sumą, užtikrinančią tvirtą finansinį pagrindą ateičiai.

5 lentelė. Dalyvių paskirstymas pagal sukauptą sumą ir amžių

Sukauptos sumos rėžiai, Eur	Dalyvio amžius						Iš viso	
	Iki 30 m.	Nuo 30 iki 50 m.	Nuo 50 iki 60 m.	Nuo 60 iki 65 m.	Vyresni kaip 65 m.			
Iki 5 403			189 738	525 413	182 604	65 344	7 104	970 203
Nuo 5 403 iki 10 807			10 076	171 497	93 766	31 520	1 775	308 634
Nuo 10 807 iki 20 000			268	54 616	30 765	7 196	297	93 142
Daugiau kaip 20 000			3	12 711	7 295	1 618	188	21 815
Iš viso						105		
			200 085	764 237	314 430	678	9 364	1 393 794

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

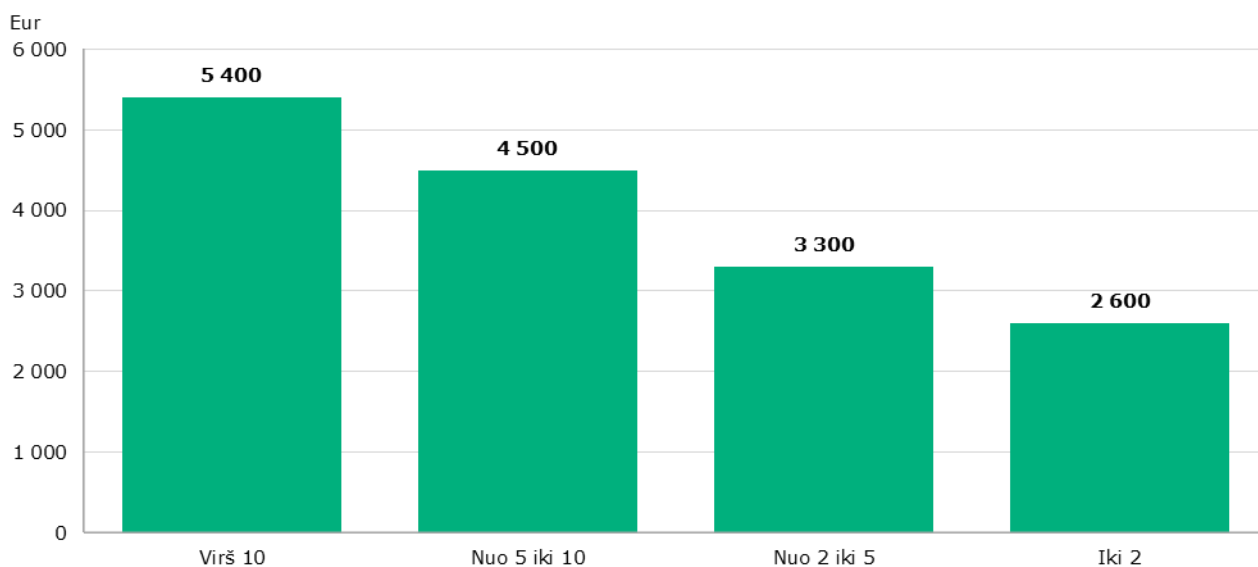
5 lentelėje pateikiama išsami informacija apie dalyvių pasiskirstymą pagal sukauptą sumą ir jų amžių. Kaip jau minėta anksčiau, didžiausias dalyvių skaičius analizuojamu laikotarpiu yra tarp 30–50 m. amžiaus grupės – daugiau nei 764 tūkst. dalyvių. Tai rodo, kad ši grupė, dažniausiai sudaranti pagrindinę darbo jėgą, aktyviausiai dalyvauja pensijų kaupime II pakopos pensijų fonduose, galbūt dėl didesnio finansinio stabilumo ir sąmoningumo apie būtinybę kaupti senatvei. 50–60 m. amžiaus grupės dalyvių skaičius sudaro daugiau nei 105 tūkst. Jauniesi dalyviai, iki 30 m. amžiaus, sudaro daugiau nei 200 tūkst. asmenų, tačiau jų sukauptą sumą paprastai yra mažesnė, kadangi jie tik pradeda savo karjerą ir pensijų kaupimo kelią. Galiausiai, vyriausieji dalyviai, t. y. vyresni nei 65 m. asmenys, sudaro tik daugiau nei 9 tūkst. dalyvių. Ši grupė paprastai pasižymi mažesnėmis įmokomis į pensijų sistemos II pakopos pensijų fondus, nes dauguma jų jau pasiekė senatvės pensijos amžių ir mažai dalyvauja aktyviame darbo procese.

Visose šiose amžiaus grupėse dominuoja dalyviai, kurie sukaupe sumą iki 5 403 Eur – tai rodo bendrą tendenciją, kad dauguma pensijų kaupimo dalyvių sukaupia tik mažesnę sumą, kuri leidžia gauti vienkartinę pensijų išmoką. O mažiausią dalį kiekvienoje amžiaus grupėje sudaro dalyviai, kurie sukaupe daugiau nei 10 807 Eur – tai rodo, kad tik mažesnė dalis dalyvių sugeba sukaupti pakankamai didelę sumą, kuri leistų pasinaudoti pensijų anuiteto galimybe arba užtikrinti nuolatinės išmokas. Tai gali reikšti, kad didžioji dalis pensijų kaupimo dalyvių turi ribotas finansines galimybes, tačiau, atsižvelgiant į pensijų kaupimo laikotarpio trukmę ir įmokų dydį, tikėtina, kad ateityje šios sumos gali didėti.

3.4. Kaupimo laikotarpis²⁴

Kuo ilgesnį laikotarpį kaupiama, tuo didesnės vidutinės sukauptos sumos. Aktyviai kaupiantys (mokėta bent viena įmoka per 6 mėn. nuo 2023 m. sausio 1 d. iki birželio 30 d.) iki 2 metų turi sukauptę vidutiniškai 2 600, nuo 2 iki 5 m. – beveik 3 300, nuo 5 iki 10 m. – 4 500 ir ilgiau nei 10 m. – 5 400 Eur sumas.

27 pav. Vidutinė sukaupta suma pagal kaupimo laikotarpį metais

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Iš pateiktų duomenų matyti, kad sukaupta vidutinė suma nesiekia periodinės išmokos sumos – visų dalyvių vidutiniškai sukaupta suma sudaro apie 4 600 Eur. Tie dalyviai, kurie nuo 2023 m. sausio 1 d. iki birželio 30 d. mokėjo bent vieną įmoką ir nėra sustabdę pensijų kaupimo 2019 m., turi sukauptę apie 1 000 Eur daugiau – vidutiniškai 5 670 Eur, o kaupę ilgiau nei 5 metus – apie 6 700 Eur.

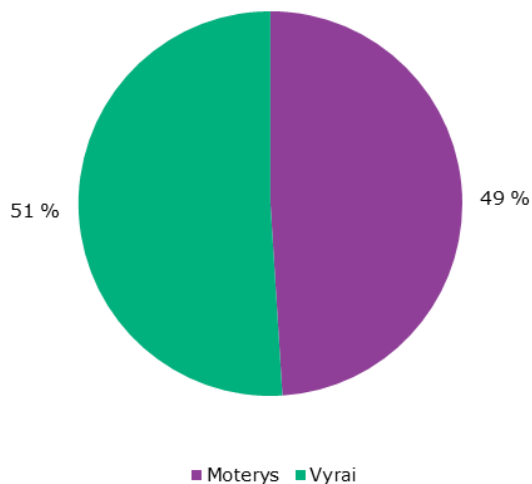
3.5. Aktyviai kaupiantys pensijų kaupimo dalyviai

Kaip buvo minėta pirmiau, šioje analizėje aktyviai kaupiančiu dalyviu laikomas asmuo, kuris 2019 m. nebuvo nutraukęs pensijų kaupimo ir nuo 2023 m. sausio 1 d. iki birželio 30 d. įmokėjo bent vieną pensijų įmoką. Analizuojamu laikotarpiu tokių dalyvių buvo 867,89 tūkst., o jų vidutinis amžius – 42,9 m. Tai rodo, kad didžioji dalis aktyvių dalyvių priklauso vidutinio amžiaus grupei, t. y. žmonės, kurie turi stabilias pozicijas darbo rinkoje, stabilumą, leidžiantį jiems reguliariai mokėti įmokas į pensijų fondus. Vidutinė kaupimo trukmė šioje grupėje yra 7,82 m, o tai rodo, kad šie dalyviai pensijų kaupimo sistemoje dalyvauja pakankamai ilgą laiką, tačiau dar nepasiekė maksimalaus pensijų kaupimo etapo, t. y. pensijų išmokų dydžio privalomam anuitetui įsigyti. Vidutinė sukaupta suma 2023 m. birželio 30 d. sudarė 4,92 mlrd. Eur. Remiantis šiais duomenimis, vidutinė sukaupta suma per šį laikotarpį siekia 5 670 Eur. Tai rodo, kad, nors dalyvių sukauptą sumą yra reikšminga,

²⁴ Pažymėtina, kad ne visos pensijų kaupimo bendrovės galėjo pateikti duomenis apie pirmąją pensijų kaupimo sutarties sudarymo datą, todėl vidurkiai neapima visų duomenų (vidutinis kaupimo laikotarpis skaičiuotas iš 1 074 529 sutarčių duomenų, o ne iš 1 393 794), taip pat pažymėtina, kad dalyviai gali keisti pensijų kaupimo bendrovę ir ne visos pensijų kaupimo bendrovės turi duomenis apie pirmąją pensijų kaupimo sutarties sudarymo datą (nedidelė dalyvių dalis apskritai keičia pensijų fondus ar pensijų kaupimo bendroves, todėl skaičiuojant vidurkius į tai nebuvo atsižvelgiama ir paklaida vertinama kaip nereikšminga).

tačiau didžioji dalis dalyvių turi sukaupę santykinai mažas sumas, kurios gali būti atsiimamos kaip vienkartinės pensijų išmokos.

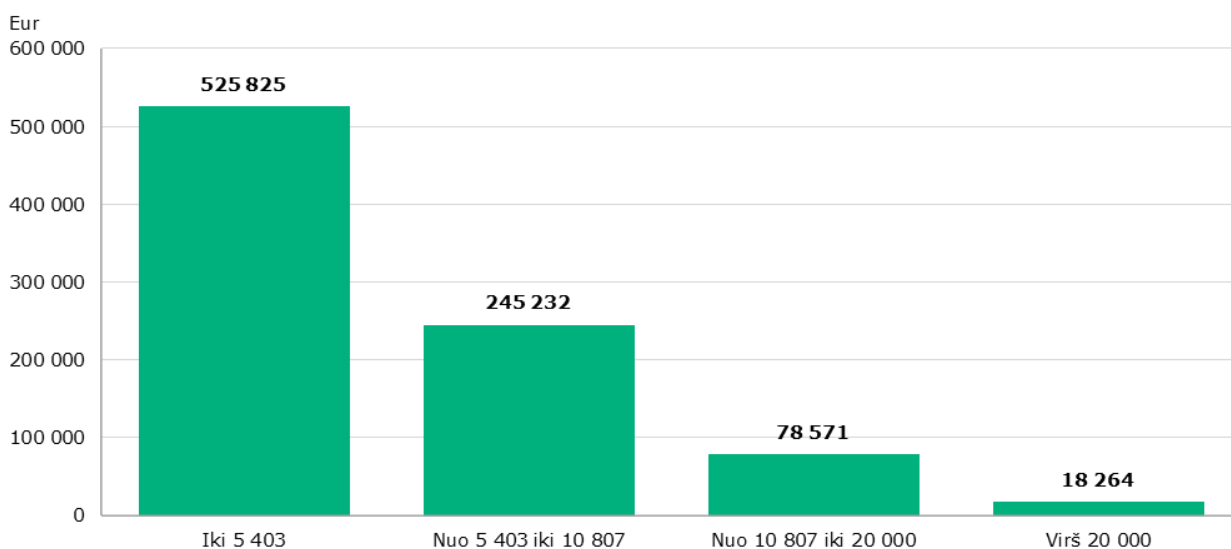
28 pav. Dalyvių pasiskirstymas pagal lytį

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Aktyvių dalyvių pasiskirstymo pagal lytį analizė, kuri atskleidžia, kad tendencijos šiame kontekste ir toliau yra subalansuotos, parodyta 28 pav. Aktyviai II pakopos pensijų kaupimo procese dalyvaujančių moterų dalis sudaro 49, o vyrų – 51 proc.

29 pav. Dalyvių pasiskirstymas pagal sukauptas sumas

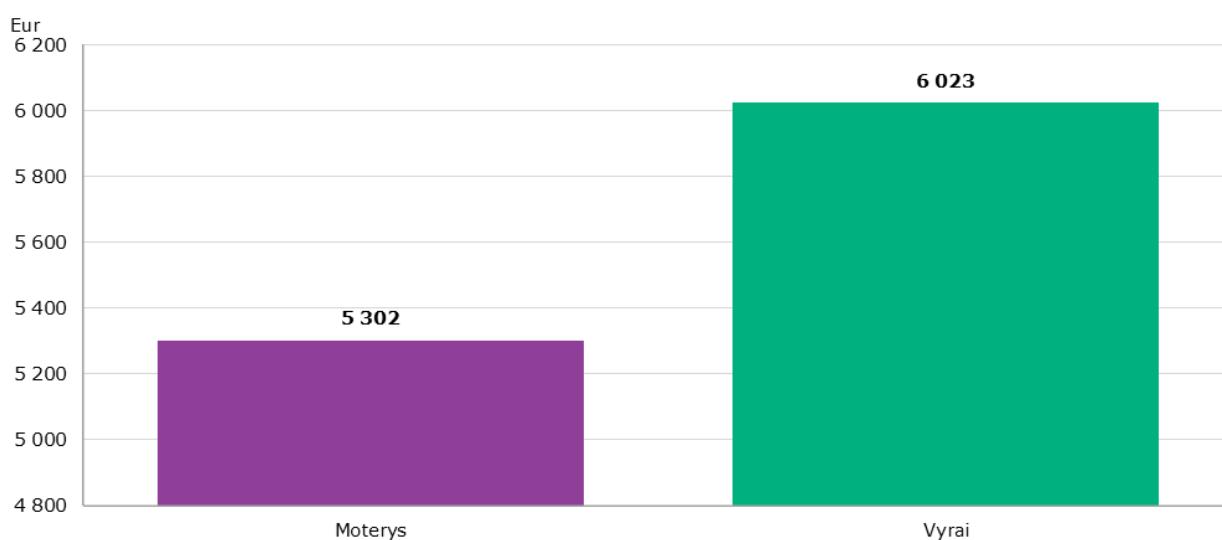

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Aktyvių dalyvių pasiskirstymas pagal sukauptas sumas taip pat rodo tam tikras tendencijas, kurios atspindi bendrą kaupimo proceso pobūdį. Pirmiausia, didžioji dalis aktyvių dalyvių (daugiau kaip 525 tūkst.) yra sukaupę

sumą, nesiekiančią 5 403 Eur, o tai rodo didesnį mažesnes sumas sukaupusių asmenų segmentą. Tai gali rodyti, kad dauguma dalyvių vis dar tik pradeda kaupti savo pensijoms arba turi ribotas galimybes didinti įmokas. O mažesnę dalį aktyvių dalyvių (daugiau kaip 78 tūkst.) sudaro tie, kurie sukaupė daugiau nei 10 807 Eur, o dar mažesnę segmentą (daugiau kaip 18 tūkst.) sudaro dalyviai, kurių sukaupta suma yra didesnė kaip 20 000 Eur. Šie skaičiai rodo, kad tik nedidelė dalis dalyvių pasiekia reikšmingesnes kaupiamąsias sumas, kurios galėtų užtikrinti didesnį finansinį stabilumą pensijos metu. Be to, yra daugiau kaip 245 tūkst. aktyvių dalyvių, kurių sukauptos sumos svyruoja nuo 5 403 iki 10 807 Eur, tai reiškia, kad ši grupė sudaro vidutinį segmentą, kuriame kaupimo apimtis yra pakankamai reikšminga, tačiau vis dar nepasiekia reikalingos sumos pensijų anuitetui įsigyti.

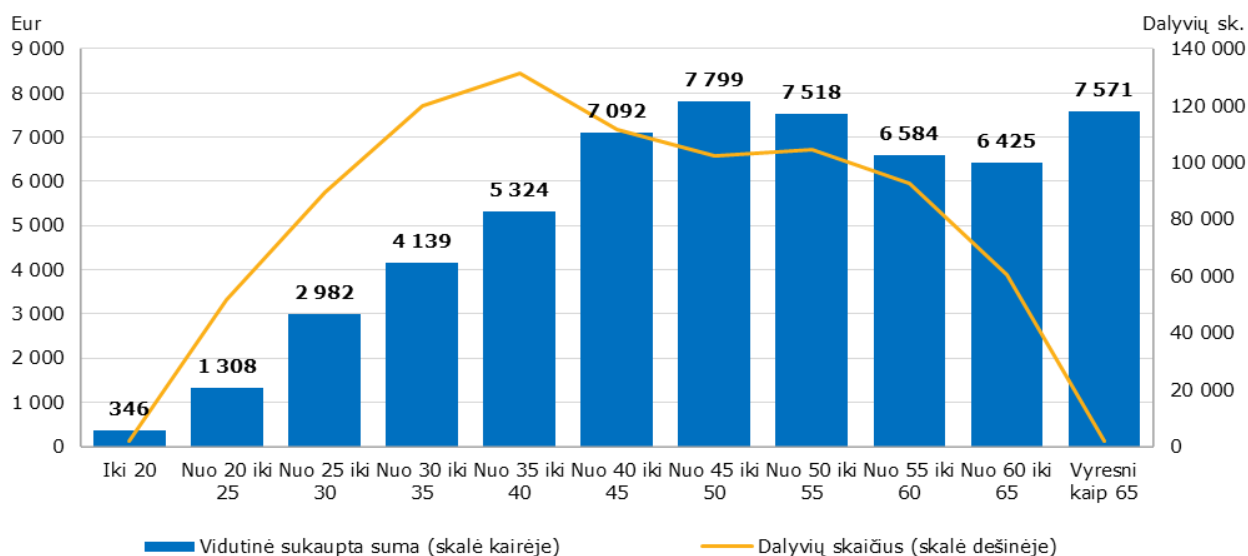
30 pav. Vidutinė sukaupta suma pagal dalyvio lytį

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Aktyvių dalyvių vidutinės sukauptos sumos pagal lytį yra šiek tiek didesnės nei iki šiol analizuotos, tačiau tendencijos yra pakankamai nuoseklios. Kaip rodo analizė, aktyviai kaupiantys vyrai vidutiniškai yra sukaupę daugiau nei 6 000., o moterys – 5 300 Eur. Šie duomenys rodo bendrą vyrų ir moterų finansinių išteklių skirtumą pensijų sistemos II pakopoje, tačiau pažymėtina, kad šie skirtumai nėra labai dideli. Galima teigti, kad vyrai vidutiniškai kaupia šiek tiek daugiau nei moterys, tai gali būti susiję su įvairiais socioekonominiais veiksniais, pavyzdžiui, vyrų didesniu darbo užmokesčiu galimybe dirbti ilgesnį laiką arba tam tikromis pensijų kaupimo strategijomis, kurių jie laikosi. O moterys dažnai gauna mažesnę darbo užmokestį, jų dažnesnės karjeros pertraukos dėl šeimyninių aplinkybių ar kitais veiksniais, kurie gali riboti jų galimybes kaupti didesnę sumą.

31 pav. Vidutinė sukaupta suma pagal dalyvių amžiaus rėžius

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Išsamus aktyvių dalyvių pasiskirstymas pagal amžiaus grupes, taip pat kiekvienos amžiaus kategorijos kaupiančių dalyvių skaičius parodytas 31 pav. Analizė parodė, kad didžiausias vidutines sumas yra sukaupę vyresni kaip 40 m. dalyviai, Šios amžiaus grupės dalyviai vidutiniškai sukaupė nuo 6 400 iki 7 800 Eur. Dažnai šių dalyvių ilgesnis kaupimo laikotarpis, jie uždirba didesnes pajamas ir turi daugiau galimybių kaupimui skirti didesnes įmokas. O mažiausias vidutines sukauptas sumas turi jauniausi (iki 20 m.) dalyviai. Šie dalyviai vidutiniškai yra sukaupę vos 345 Eur, tai rodo tik pradinį jų pensijų kaupimo etapą. Dauguma šių jaunuolių tik pradeda savo profesinį gyvenimą, todėl jų įmokos dar yra labai mažos, o kaupimo laikotarpis trumpas. Ši situacija gali rodyti, kad pensijų kaupimo procesas daugeliui jaunuolių dar nėra prioritetas, nes jie dažnai susiduria su finansiniais iššūkiais pradėję savarankišką gyvenimą ir tik patekę darbo rinką. Analizuojant dalyvių pasiskirstymą pagal amžių, matyti, kad didžiausią aktyvių dalyvių skaičių (daugiau kaip 131 tūkst.) sudaro amžiaus grupė nuo 35 iki 40 m. Ši grupė yra viena iš svarbiausių, nes šiuo laikotarpiu daugelis žmonių jau gauna didesnes pajamas ir įgyja didesnį finansinį stabilumą, todėl jų galimybės mokėti didesnes įmokas ir ilgiau kaupti pensijai tampa gerokai didesnės. Mažiausiai dalyvių yra jauniausiose (iki 20 m.) ir vyriausiose (vyresnių kaip 65 m.) grupėse, jų yra atitinkamai tik 1 700 ir 1 800. Tai gali rodyti tiek pensijų kaupimo pradžios etapą, tiek ir tai, kad pensijų sistemoje dalyvauja mažesnė dalis vyresnių žmonių, kurie artėja prie senatvės pensijos amžiaus ir dažniausiai jau nesusiduria su būtinybe papildomai kaupti pensijai, nes jų pensijų sistema yra susijusi su kitais šaltiniais, pavyzdžiui, išankstine „Sodros“ pensija. Šie duomenys rodo ne tik amžiaus grupių skirtumus pagal sukauptas sumas, bet ir svarbą skatinti visų amžiaus grupių dalyvius aktyviau dalyvauti pensijų sistemos II pakopoje ir užtikrinti finansinį švietimą jauniems žmonėms, kad jie suvoktų pensijų kaupimo svarbą nuo pat karjeros pradžios.

Aktyvių dalyvių dalis pensijų kaupimo sistemoje sudaro apie 62 proc. visų sutarčių, o jų skaičius artėja prie 870 tūkst. Šie dalyviai sukaupė beveik 5 mlrd. Eur turtą, tai rodo jų svarbą sistemoje ir aktyvų jų įsitraukimą į kaupimo II pakopos pensijų fonduose procesą. Vidutinė aktyviai kaupiančių vyrų sukaupta suma yra apie 6 000 , o moterų šiek tiek mažesnė – vidutiniškai 5 300 Eur.

Toks vyrų ir moterų sukaupėtų sumų skirtumas gali būti susijęs su keliais veiksniais, įskaitant skirtingus darbo užmokesčio lygius, darbo rinkos segmentavimą pagal sektorius, profesijas ir karjeros etapus, taip pat ir su

ilgalaikėmis socialinėmis bei ekonominėmis tendencijomis, kurios daro įtaką vyrų ir moterų darbo užmokesčio ir pensijų kaupimo įpročiams. Nepaisant to, dalyvių pasiskirstymas pagal lytį tarp aktyviai kaupiamų dalyvių yra beveik subalansuotas, o tai rodo lygybę ir pusiausvyrą tarp lyčių.

Vidutinis aktyviai kaupiančių dalyvių amžius siekia beveik 43 m., tai yra svarbus rodiklis, nes tai rodo tam tikrą gyvenimo etapą, kai asmenys jau turi susiformavusius darbo įgūdžius, stabilias pajamas ir finansinį pagrindą, leidžiantį jiems nuosekliai kaupti senatvės pensijas. Šis amžius taip pat gali būti siejamas su didesniu finansiniu raštingumu ir pensijų kaupimo svarbos supratimu, tačiau tai taip pat rodo, kad kai kurie dalyviai, gali neįvertinti pensijų kaupimo sistemos privalumų ir nepritarti jos pakeitimams.

4. Užsienio šalių praktika

Demografinių pokyčių sukeliama spaudimą pensijų sistemoms skirtingos šalys sprendžia nevienodai.

- Senatvės pensijos amžiaus ilginimas susietas su ilgėjančia gyvenimo trukme (septyniose EBPO šalyse pensinis amžius susietas su tikėtina gyvenimo trukme)²⁵. Tai reiškia, kad ne politikai priima sprendimus, kiek ir kada bus ilginamas senatvės pensijos amžius, bet nustatoma formulė jam apskaičiuoti, o pagrindinis nepriklausomas kintamasis yra gyvenimo trukmė. Senatvės pensijos amžiaus ir gyvenimo trukmės santykis paprastai naudojamas tam, kad būtų užtikrintas pensijų sistemos tvarumas, atsižvelgiant į demografinius pokyčius. Šiuo koeficientu nustatoma, kaip turėtų keistis pensinis amžius, kai pasikeičia vidutinė gyvenimo trukmė. Pagal EBPO modelį, dažnai taikoma formulė, pagal kurią pensinis amžius turi padidėti, jei vidutinė gyvenimo trukmė padidėja tam tikru procentu. Pavyzdžiui, senatvės pensijos amžius gali padidėti vienais metais, jei vidutinė gyvenimo trukmė padidėja dvejais arba trejais metais (priklauso nuo šalies nustatytos politikos). Lietuvoje senatvės pensijos amžius iki 2026 m. buvo nustatytas 65 m. ir gali būti padidintas atsižvelgiant į gyvenimo trukmės pokyčius. Tačiau tikslų koeficientą Lietuvoje, pagal kurį pensinis amžius kinta su gyvenimo trukme, nurodyti sunku, nes tai priklauso nuo Vyriausybės priimamų sprendimų ir gali būti reguliuojama remiantis naujais duomenimis apie gyvenimo trukmę atsižvelgiant į šalies ekonominę situaciją ir pan. Nors kai kuriose šalyse šis santykis gali būti apie 1:3 arba 1:2, tačiau tai reiškia, kad senatvės pensijos amžius gali padidėti 1 metais už kiekvienus 2 ar 3 metus, per kuriuos pailgėja gyvenimo trukmė. Pavyzdžiui, jei gyvenimo trukmė Lietuvoje vidutiniškai padidėtų dvejais metais ir būtų taikomas koeficientas 1:2, tai pensinis amžius padidėtų vienais metais.
- Perkeliama atsakomybė rinktis išėjimo į senatvės pensiją laiką patiems gyventojams. Nelieka nustatyto konkretaus pensinio amžiaus, nustatomas minimalus amžius (pvz., 62 m.), kurio sulaukus galima kreiptis dėl senatvės pensijos išmokos mokėjimo, o asmuo pats asmeninėje paskyroje gali matyti ir modeliuoti išmokos dydį priklausomai nuo to, ar išeis į pensiją anksčiau, ar vėliau.
- Kuriamos paskatos darbo rinkoje likti ilgiau ir paskatos ekonomiškai neaktyviems gyventojams paprasčiau įsilieti į darbo rinką. Aiškesnė įmokų ir išmokų mokėjimo priklausomybė.
- Peržiūrimos pensijų išmokų mokėjimo formulės ir dydžiai.
- Kuriamas didesnis sistemų lankstumas ir diversifikavimas. Kelios pakopos su skirtingomis atsakomybėmis: valstybė, darbdavys, asmuo. Galimybės derinti išėjimo į pensiją ir skirtingų pakopų išmokų mokėjimo laiką, galimybės rinktis skirtingas išmokų rūšis.
- Paskatos, mokestinės lengvatos darbdaviams ir darbuotojams, asmeniškai kaupiantiems pensijai, arba priešingas būdas: privalomas darbdavių ir (ar) darbuotojų dalyvavimas papildomame pensijų kaupimo procese.

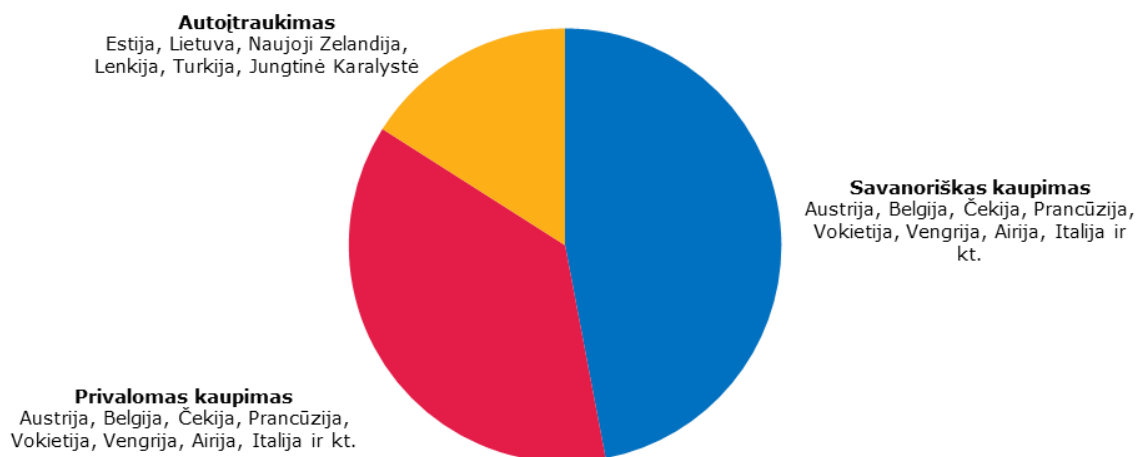
4.1. EBPO šalys

Remiantis EBPO skelbiama informacija, tarp EBPO priklausančių narių nėra tokių valstybių, kurios neturi papildomos kaupimo pensijai sistemos, skiriasi tik pensijų sistemos modeliai ir jų įgyvendinimas. Kaip matyti iš 32 pav., daugiau nei trečdalyje EBPO šalių kaupimas yra privalomas (iš viso dvylika EBPO šalių, taip pat Danija, Švedija, Nyderlandai, Šveicarija ir kt., jose privatus pensijų kaupimas apima didžiąją dalį gyventojų), 16 proc. šalių, taip pat ir Lietuva, taiko automatinio įtraukimo mechanizmą. Taip pat yra šalių, kuriose kaupimas yra tik

²⁵ <https://www.oecd.org/publications/oecd-pensions-at-a-glance-19991363.htm>

savanoiškas, tačiau jose dėl ilgamečių tradicijų ir stiprių profesinių bendruomenių dalyvauja 50–60 proc. gyventojų savanoriškai, pavyzdžiui, Vokietija, Belgija, Airija ir JAV.

32 pav. EBPO šalių pensijų kaupimo formos

Šaltinis: EBPO, 2021.

Pažymėtina, kad daugelis šalių, taikydamos vieną ar kitą įtraukimo į kaupimą procesą modelį, siekia iš esmės to paties tikslo – kad pensijų kaupimo procese dalyvautų kuo didesnė dalis dirbančiųjų, tačiau tam tiesiog taiko skirtingus būdus, priklausomai nuo to, kuris būdas tinkamas ir veikia šalyje. Pavyzdžiui, Suomijoje ir Šveicarijoje darbdaviai yra įpareigoti įsteigti profesinius pensijų fondus ir papildomai kaupti pensijai darbuotojams su nustatytais įmokomis (šiose šalyse tai apima daugiau kaip 75 % darbo jėgos). Švedijoje, Nyderlanduose ir Danijoje (šiose šalyse itin aktyvios profesinės sąjungos) tokios prievolės teisės aktuose įtvirtintos nėra, tačiau praktiškai kiekvienas įsidarbinęs naujas asmuo pradeda dalyvauti pensijų kaupimo procese dėl plačiai apimančių (apima 80 % ir daugiau darbo jėgos) kolektyvinių susitarimų. Pagal EBPO patvirtintą skaičiavimo metodiką, Lietuvoje automatinis gyventojų įtraukimas apima beveik 76 proc. šalies darbo jėgos (dalis jų vėliau kaupimo atsisako pagal teisės aktuose nustatytą tvarką, t. y. iki einamųjų metų birželio pabaigos) ir ši procentinė dalis labai panaši į Naujosios Zelandijos (78,5 %).

Kitas svarbus nagrinėtinas sistemų aspektas – įmokos į pensijų fondus. Atsakomybė ar įpareigojimas mokėti įmokas į pensijų fondus gali tekti darbuotojams (Lietuvoje, Čilėje, Kroatijoje ir kt.), darbdaviams (Australija, Norvegija, Slovakija ir kt.) arba tiek darbuotojams, tiek ir darbdaviams (pvz., Naujoji Zelandija, Šveicarija, Islandija). Yra šalių, kuriose nustatytos ribos įmokų mokėjimui, pavyzdžiui, Australijoje darbdaviai privalomai papildomai moka įmokas į pensijų kaupimo fondus tik tuo atveju, jeigu darbuotojas uždirba nustatytą mažiausią sumą kas mėnesį (450 Australijos dol.). Kai kurios šalys, kaip Lietuva, Naujoji Zelandija ar Lenkija, turi ir papildomą valstybės paskatą kaupiantiesiems.

Duomenys apie darbdavių pervedamų įmokų dalį pensijų kaupimui, palyginti su bendromis įmokomis, pervedamomis į visas pensijų sistemos dalis pagal EBPO klasifikaciją pateikti 6 lentelėje. Lietuvoje darbdavių įmokos į II pakopos pensijų fondus sudaro 0 proc. (tiksliau – 0,005 %), į III pakopos pensijų fondus – 32,5 %, o bendra darbdavių įsitraukimo dalis siekia tik 2,6 proc.

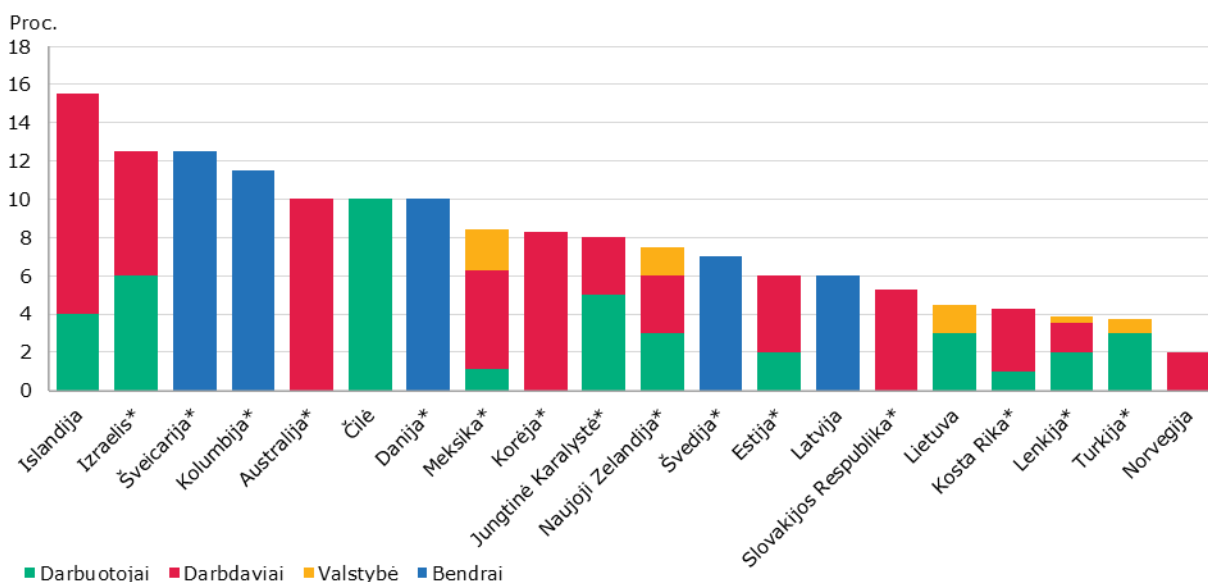
6 lentelė. Pensijų kaupimui pervedamų įmokų darbdavio dalis procentais, palyginti su visomis įmokomis pagal pensijų kaupimo dalis, remiantis 2021 m. EBPO klasifikacija.

Šalis	Visos pensijų kaupimo dalys	Su darbine veikla susietos pensijų kaupimo dalys	Papildomas savanoriškas kaupimas, nesusietas su darbine veikla	Profesiniai pensijų fondai
Australija	72,5	–	–	–
Austrija	89,8	–	–	–
Belgija	–	–	–	–
Kanada	57,0	–	–	–
Čilė	–	–	–	–
Kolumbija	–	–	–	–
Kosta Rika	61,8	79,6	–	55,4
Čekija	24,0	–	24,0	–
Danija	66,8	66,7	–	79,4
Estija	40,4	40,4	–	–
Suomija	100,0	–	–	100,0
Prancūzija	–	–	–	–
Vokietija	75,2	–	–	–
Graikija	–	–	–	–
Vengrija	70,5	–	70,5	–
Islandija	75,4	63,2	–	77,7
Airija	–	–	–	–
Izraelis	–	–	–	–
Italija	21,0	–	0,0	23,5
Japonija	–	0,0	–	–
Korėja	–	–	–	92,9
Latvija	15,6	–	11,1	92,7
Lietuva	2,6	0,0	32,5	–
Liuksemburgas	–	–	–	–
Meksika	75,6	–	–	–
Nyderlandai	65,9	–	–	–
Naujoji Zelandija	–	36,3	–	–
Norvegija	94,0	–	–	94,0
Lenkija	84,1	100,0	–	48,6
Portugalija	47,4	–	0,0	56,0
Slovakija	88,6	99,7	57,5	–
Slovėnija	–	–	–	–
Ispanija	31,3	–	0,0	84,3
Švedija	–	–	–	–
Šveicarija	53,3	–	–	53,3
Turkija	–	–	–	–
Jungtinė Karalystė	81,5	–	–	81,5
JAV	–	–	–	85,0

Šaltinis: EBPO.

Didžiausios įmokos į papildomą kaupimą pensijai iš EBPO šalių narių yra nustatytos Islandijoje (15,5 %), Izraelyje (12,5 %) ir Šveicarijoje (12,5 % - bendras vidurkis, nes įmokos varijuoja nuo 7 iki 18 %) (žr. 33 pav.).

33 pav. Įmokų dydžiai šalyse su nustatytu privalomu arba automatinio įtraukimu 2021 m. arba naujesni, jeigu šalys yra pateikusios duomenis.

Šaltinis: EBPO.

Pastaba: stulpelis „Bendrai“ rodo bendrą įmokų dydį tik tuo atveju, jeigu jų negalima paprastai paskirstyti į kitas kategorijas.

* Šios šalys pateikia papildomus paaiškinimus apie įmokų dydžius (pvz., daug kur įmokos nevienodos skirtingoms amžiaus grupėms, priklauso nuo pasirinkimo, priklauso nuo mokesčių mokėtojų grupės ir t. t.), daugiau informacijos EBPO.

Lietuvoje, palyginti su užsienio šalimis, pensijų kaupimo bendrovių taikomi tiesioginiai atskaitymai yra vieni mažiausių (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Pensijų fondų atskaitymai Lietuvoje ir užsienio šalyse

Šalis	Tiesioginiai atskaitymai iš pensijų fondų turto	Kiti atskaitymai
Lietuva	0,5 ir 0,2 (TIPF) proc.	0,05 proc. pensijų fondo keitimo mokestis
Kroatija, Slovakija, Latvija, Bulgarija, Čekija, Vengrija, Rumunija, Estija	Nuo 0,3 iki 1,2 proc.	Pensijų fondo keitimo mokestis (0,8–5 %) Dalyvio mokestis (0,5 % arba 10 Eur) Sėkmės mokestis (0,85–10 %) Išpirkimo mokestis (0,1 %)
Lenkija, Jungtinė Karalystė, Ispanija, Italija	Nuo 0,54 proc. iki neribojamo	Sėkmės mokestis (nuo 0,06 % iki neribojamo) Depozitoriumo mokestis (0,2 %)

Šaltinis: EBPO, 2021.

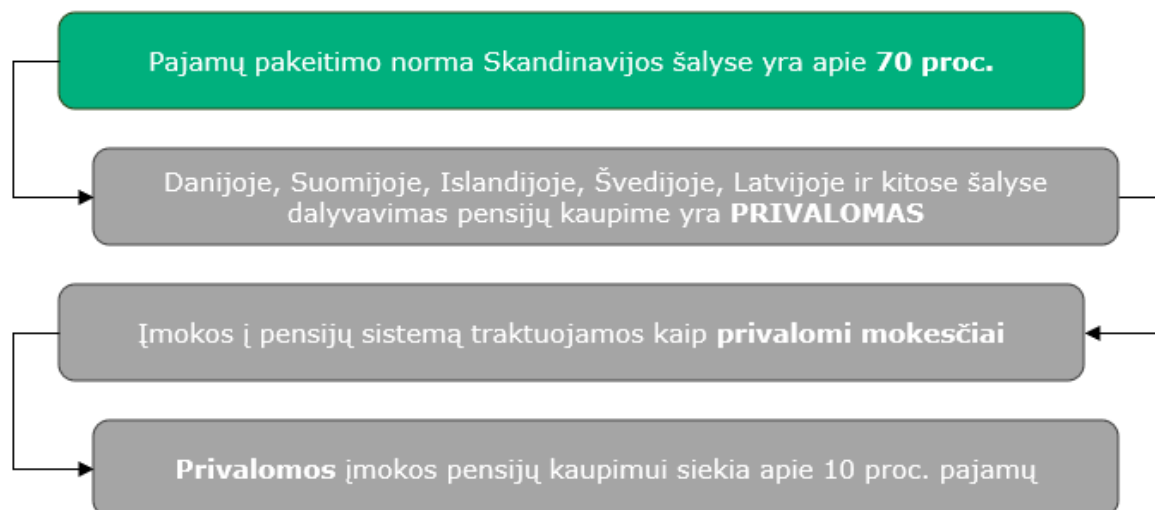
Pažymėtina, kad nuo 2019 iki 2021 m. tiesioginiai atskaitymai iš pensijų turto sumažėjo nuo 1 iki 0,5 proc. Ateityje atskaitymai dar mažės – kai pensijų kaupimo bendrovės valdomo bendro pensijų fondų turto vidutinė metinė vertė pasieks 2,5 mlrd. Eur arba daugiau, atskaitymai pensijų kaupimo bendrovės naudai galės sudaryti ne daugiau kaip 0,4 proc. pensijų fondo grynujų aktyvų vidutinės metinės vertės.

Kaip matyti iš 7 lentelėje pateikiamos informacijos, kitose šalyse tiesioginiai atskaitymai iš pensijų turto tam tikrais atvejais gali būti mažesni nei Lietuvoje, tačiau šiose šalyse yra taikomi papildomi mokesčiai, pavyzdžiui, įstojimo, sėkmės, išpirkimo, sandorių sudarymo mokesčiai, kurie Lietuvoje nėra taikomi.

4.2. Skandinavija

Pažymėtina, kad privalomas kaupimas senatvės pensijai laikomas įprasta užsienio šalių praktika (žr. 34 pav.). Užsienio šalyse įmokos į pensijų sistemą gali būti traktuojamos kaip privalomi mokesčiai ir siekti net apie 10 proc. gaunamų pajamų. Dėl viešoje erdvėje paplitusių siūlymų panaikinti arba reikšmingai atlaisvinti pensijų kaupimą II pakopos fonduose būtų prarandamas reikšmingas priedas prie senatvės pensijos ir atitinkamai sumažėtų finansinė gerovė, tad prieš priimant sprendimą būtina atsakyti į klausimus, koks pajamų pakeičiamumas bus sulaukus senatvės pensijos amžiaus, jei kaupimas II pakopos pensijų fonduose bus panaikintas ar reikšmingai sumažintas ir kokiais kitais būdais bus užtikrintas pajamų pakeičiamumas.

34 pav. Užsienio šalių praktika

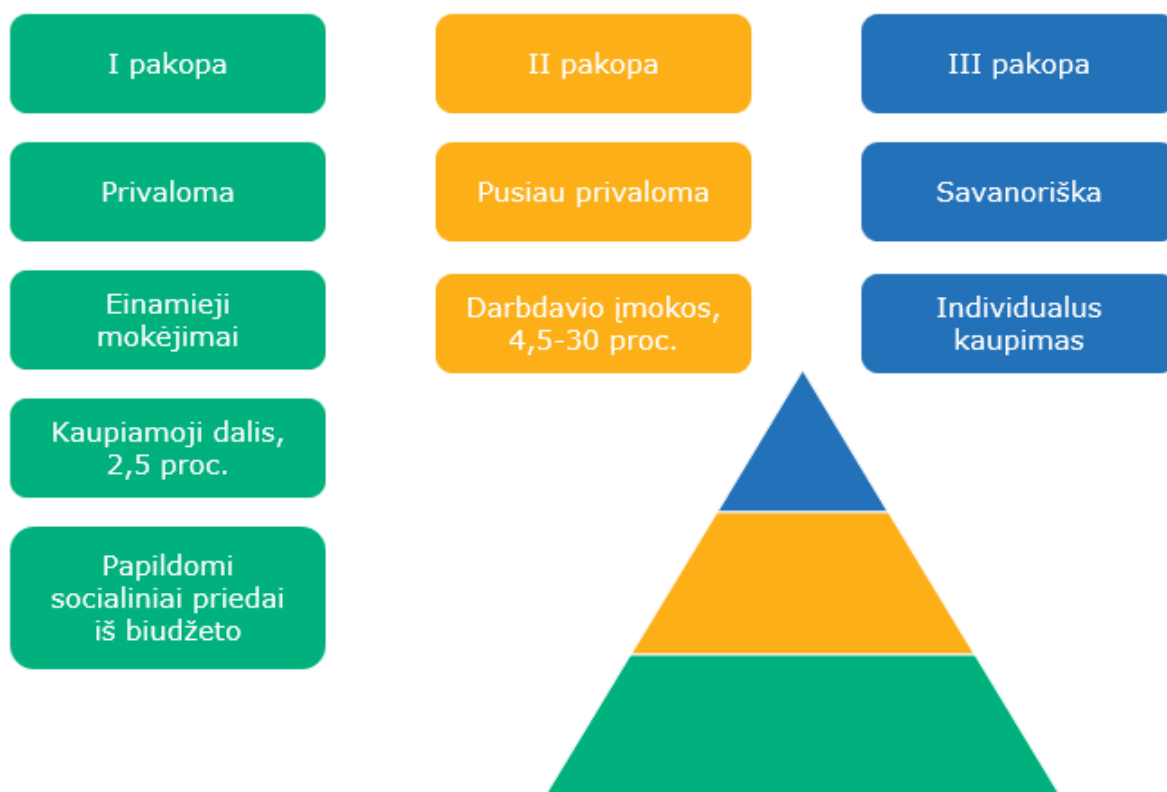

Šaltinis: EBPO, 2021.

4.3. Švedijos pensijų sistema

Švedijoje senatvės pensija gaunama iš kelių šaltinių (žr. 35 pav.) – privalomo, pusiau privalomo ir savanoriško kaupimo. Labai panašios sistemos veikia Norvegijoje, Danijoje, Suomijoje ir kitose šalyse. Pažymėtina, kad būtina naudotis visomis pensijų sistemos dalimis, kad senatvėje būtų užsitikrintas pakankamas senatvės pensijos dydis.

Pensijų sistemos II pakopa, padedanti užtikrinti aukštą pajamų pakeitimo normą gyventojams, iš esmės apima pusiau privalomą dalyvavimą profesinių pensijų fonduose ir dengia apie 90 proc. darbo jėgos šalyje.

Šaltinis: *Swedish Pension Agency*.

4.4. Naujosios Zelandijos pensijų sistema

Šalyje daugiapakopė pensijų kaupimo sistema veikia nuo 2007 m., ji turi panašumų su Lietuvoje veikiančia sistema. I pakopa – valstybinė, garantuotų, vienodų (anlg. *flat-rate*) išmokų sistema, kurios tikslas ne pajamų pakeitimas, o socialinė apsauga. Šalyje nėra nustatyto pensinio amžiaus, minimalus amžius, kurios sulaukus galima kreiptis dėl išmokų, – 65 m. Ši sistema finansuojama iš bendrai surenkamų mokesčių ir neturi nustatytų konkrečių socialinio draudimo įmokų. Taip pat sukurtas fondas, kurio tikslas – sukaupti rezervą pensijų mokėjimams senstant visuomenei – numatyta, kad lėšos bus pradėtos naudoti 2035–2036 m.

Naujosios Zelandijos II pakopos pensijų fonduose, kaip ir Lietuvoje, veikia automatinis įtraukimas su galimybe atsisakyti kaupimo. Įtraukiami įsidarbinę nauji asmenys, kurie gali per aštuonias savaites nuspręsti nedalyvauti kaupimo procese ir pateikti prašymą atsisakyti. Privalomai dalyvauja ir darbdaviai (prisideda tokiu pačiu dydžiu kaip ir darbuotojai), kaupimą skatina ir valstybė. Darbuotojas gali pasirinkti pensijų schemos teikėją, įmokų dydį (standartinis yra 6 % bruto darbo užmokesčio įmoka, dalijamos lygiai – 3 % darbdaviams ir 3 % darbuotojams, bet darbuotojai gali rinktis mokėti daugiau – 4, 6, 8 arba 10 % kaupimo modelius), o įmokų dydį galima keisti pagal pageidavimą kartą per 3 mėn. Uždirbama investicinė grąža apmokestinta.

Kaupimo procese dalyvauja daugiau kaip 3 mln. gyventojų, bet aktyvių sutarčių skaičius siekia apie 60 proc., o apie 40 proc. kaupiančiųjų turi sukauptą dar palyginti nedideles sumas (iki 10 000 Naujosios Zelandijos dol.). Kaupimo sistema lankstesnė nei Lietuvoje tuo aspektu, kad galimas įmokų stabdymas nuo 3 iki 12 mėn. tiek kartų, kiek pageidaujama nenurodant jokios priežasties. Kaupiamos lėšos „užrakintos“ iki 65 m. amžiaus, tačiau numatytos išimties, kai lėšas leidžiama atsiimti anksčiau (tokie atsiėmimai prieš senatvės pensijos amžių gali

būti daliniai, tačiau yra tam tikrų išimčių, kai galima pasiimti visą sukauptą sumą, tačiau tai priklauso nuo konkrečios situacijos ir taisyklių, taikomų kiekvienam atsiėmimo atvejui) – įsigyjant pirmąjį būstą arba dėl finansinių sunkumų, sunkios ligos ar kt., pateikiant su tuo susijusius dokumentus ir įrodymus.

Sulaukus 65 m. amžiaus galima kreiptis dėl išmokos, (privaloma sąlyga, kad turi būti minimaliai kaupiama bent penkerius metus) ir pats dalyvis renkasi išmokos mokėjimo būdą: vienkartinę ar periodinę išmoką.

Dalyvavimas papildomame savanoriškame pensijų kaupime, kuriame patys dalyviai renkasi įmokų dydžius ir periodiškumą, schemas, kuriose dalyvaus.

4.5. Jungtinės Karalystės pensijų sistema

Jungtinėje Karalystėje taip pat veikia automatinio įtraukimo į II pakopos pensijų kaupimą schema. Kaupimo procese dalyvauja apie 50 proc. dirbančiųjų, kurie gali tikėtis apie 54 proc. pajamų pakeitimo normos (ją sudaro valstybės pensija ir privatus kaupimas).

Automatinis įtraukimas apima ne visus šalies dirbančiuosius – neįtraukiami mažesnes, nei nustatyta riba, pajamas per metus gaunantys ir savarankiškai dirbantys asmenys. Mažiausios įmokų ribos nuo 3 proc. (2012 m.) kilo iki 8 proc. (2019 m.), iš jų 3 proc. moka darbdaviai.

Sistema lankstesnė, nes leidžia sukauptas lėšas pradėti naudoti nuo 55 m. amžiaus ir įmanomas visos sumos išmokėjimas vienkartinė išmoka – 25 proc. atsiimamos sumos neapmokestinama, o už kitą sumą jau reikia susimokėti mokesčius.

4.6. Užsienio šalių pavyzdžiai su valstybiniu elementu

Švedijos pensijų sistema yra laikoma viena iš efektyviausių pasaulyje, sudaryta iš trijų pagrindinių pakopų:

1. Valstybinė pensijų sistema administruojama Švedijos pensijų agentūros ir finansuojama socialinio draudimo įmokomis. Ji apima kelias dalis:

- Pajamų pensija, kuri sudaro 16 proc. apmokestinamųjų pajamų.
- Papildoma pajamų pensija, priklausanti nuo pajamų ir darbo stažo.
- Kaupiamoji pensija – 2,5 proc. apmokestinamųjų pajamų investuojama, o dalyvis gali pasirinkti, kur kaupti. Jei nepasirenkama, lėšos kaupiamos valstybės valdomame fonde AP7 Sāfa.
- Garantinė pensija skirta asmenims, turintiems mažai arba visai neturintiems kitų pajamų, ji užtikrina minimalų pajamų lygį visiems pensininkams nepriklausomai nuo jų darbo istorijos. Tai yra nacionalinė pensija mokama visą gyvenimą (garantuojama).

2. Darbdavio remiama pensijų sistema: dauguma švedų dirba sektoriuose, kuriuose taikomos kolektyvinės sutartys, numatančios papildomas pensijas, kurias moka darbdaviai. Šios pensijos papildomos valstybės pensija ir padeda užtikrinti geresnį gyvenimo lygį senatvėje.

3. Savanoriškas pensijų kaupimas: asmenys gali savanoriškai kaupti pensijai naudodamiesi įvairiais finansiniais produktais – tokiais kaip pensijų fondai. Šios lėšos dažniausiai investuojamos siekiant gauti didesnę grąžą iš investicijų.

Švedijos pensijų agentūra paskirsto socialinio draudimo rezervo lėšas į įvairius fondus, kiekvienas iš jų turi skirtingas investavimo strategijas ir tikslus.

- AP1 fondas orientuotas į ilgalaikį turto augimą ir diversifikaciją, investuodamas į akcijas, obligacijas ir alternatyvias priemones.
- AP2 fondas taiko diversifikavimo principus, tačiau pabrėžia tvarumo tikslus, investuodamas į įmones ir projektus, atitinkančius aplinkos, socialinės ir valdymo rizikos kriterijus. Jo pagrindinis tikslas – subalansuoti pensijų sistemą, užtikrinant, kad turto pakaktų pensijų įsipareigojimams ir siekiant maksimalios grąžos su minimalia rizika.
- AP3 fondas yra aktyviai valdomas ir investuoja į pasaulio akcijas bei NT, siekdamas generuoti didelę grąžą.
- AP5, nors planuotas, niekada nebuvo įsteigtas ir galėtų būti skirtas specifinėms turto klasėms, o AP6 fondas orientuotas į investicijas į privatųjį kapitalą, suteikiantis galimybę gauti didesnę grąžą.

Visi šie fondai yra griežtai reguliuojami Švedijos valstybės institucijų, užtikrinančių teisėtą investicijų vykdymą. AP1–AP4 fondų paskirtis yra garantuoti pensijų sistemos rezervo apsaugą, kad šis rezervas atitiktų esamų ir būsimų pensininkų poreikius, nepriklausomai nuo rinkos situacijos. Šie fondai veikia kaip papildantys vienas kitą, užtikrindami sistemos tvarumą ilgalaikėje perspektyvoje. Tokia turto diversifikacija pagal skirtingas investavimo strategijas leidžia sutelkti specialistus ir sumažinti priklausomybę nuo vienos investavimo metodikos.

AP7 fondas gali būti palyginamas su II pakopos pensijų fondais, nes jis skirtas daliai socialinio draudimo lėšų valdyti, kaupiant jas asmeninėse sąskaitose. Šio fondo strategija pagrįsta gyvenimo ciklu: kuo arčiau pensijos, tuo konservatyvesnis investicijų portfelis. Iki 55 m. 100 proc. lėšų investuojama į akcijų fondą, o nuo 56 iki 75 m. paskirstymas kasmet perbalansuojamas, kol 75-aisiais metais pasiekama 2/3 fiksuotų pajamų fondo ir 1/3 akcijų fondo proporcija. Siekdamas didesnės grąžos, AP7 fondas gali naudoti finansinį svertą per išvestines finansines priemones, todėl kiekvienai į fondą investuotai Švedijos kronai tenka 1,25 karto didesnis efektyvumas nei rinkos pokyčiai. Pensijų kaupimo dalyviai gali pasirinkti bet kurį fondą, tačiau tiems, kurie nesirenka, siūloma bazinė galimybė – AP7 fondas. AP7 valdymo mokesčiai sudaro 0,075 proc. valdomo turto, t. y. 66,2 mln. Eur. 2023 m. pabaigoje bendras valdomas turtas sudarė 96,77 mlrd. Eur. Dėl masto ekonomijos valdymo mokestis gali būti gerokai mažesnis (iki 5–7 kartų), palyginti su daugeliu mažų fondų.

AP7 fondą valdo Švedijos vyriausybės paskirta valdyba, kuri atsako už strateginių tikslų nustatymą ir jo valdymo stebėseną. Kasdienę veiklą vykdo profesionali valdymo komanda, atsakinga už valdybos strategijos įgyvendinimą ir teisės aktų laikymosi užtikrinimą.

Danija – Danijos pensijų sistema apima svarbią instituciją – *Arbejdsmarkedets Tillægspension* (ATP), ji turi užtikrinti darbuotojams papildomas pensines pajamas. ATP, įsteigta Danijos parlamento 1964 m., yra savarankiška įstaiga ir šiuo metu yra didžiausia pensijų kaupimo ir administravimo bendrovė šalyje, turinti apie 3 000 darbuotojų, dirbančių pensijų valdymo, investavimo ir administravimo srityse.

ATP dalyvauja privalomoje pensijų sistemoje, kuri apima visus Danijos darbuotojus, ir joje įmokas moka tiek darbdaviai, tiek darbuotojai. Sistema padeda sumažinti atotrūkį tarp valstybės mokamų pensijų ir pajamų, reikalingų patogiam gyvenimui išėjus į pensiją.

Pensijų išmokos skaičiuojamos pagal taškų sistemą: pensininko gautos išmokos priklauso nuo per darbingą amžių sukauptų taškų skaičiaus. Taškai suteikiami pagal sumokėtas įmokas, todėl tie, kurie moka daugiau, sukaupia daugiau taškų ir gauna didesnes išmokas.

ATP veikia kaip nepriklausoma institucija, ją valdo direktorių taryba, atsakinga už šios institucijos veiklą ir tikslų pasiekimą. Metinis valdymo mokestis sudaro apie 0,3 proc., o bendra valdomo turto suma sudaro 116 mlrd. Eur. Ši institucija taip pat moka anuitetus, o valstybė administruoja įmokų surinkimą, kaupimą ir išmokas. 2023 m. administravimo išlaidos sudarė 468 mln. Eur. Nors ATP turto valdymas nepasižymi didelėmis grąžomis, nes investicijos orientuotos į subalansuotą portfelį, kuriame apie 50 proc. investicijų sudaro palūkanų generuojantis turtas, jo privalumas yra visuotinumasis – kiekvienas dirbantis asmuo ir darbdavys privalo mokėti įmokas į pensijų fondą.

5. 2019 m. reforma ir jos išspręstos ir neišspręstos problemos

2019 m. Lietuvoje įvykdyta pensijų kaupimo sistemos reforma, kurios tikslai buvo aiškiai apibrėžti ir daugeliu atvejų pasiekti. Reforma buvo siekiama stiprinti pensijų sistemą, didinti pensijų pakankumą ir tvarumą, skatinti gyventojus aktyviau dalyvauti pensijų kaupimo sistemoje ir užtikrinti geresnę ateitį sulaukus senatvės pensijos amžiaus. Šiame skyriuje apžvelgiami pagrindiniai reformos sprendimai, išspręstos problemos, taip pat iškilsiantys iššūkiai ir neišspręstos problemos. Nors reformos sprendimai, kaip ir numatyta, pasiteisino ir davė teigiamų rezultatų, ateityje reikalinga tolesnė pažanga, kad pensijų sistema būtų dar tvaresnė ir geriau pritaikyta nuolat besikeičiančiai demografiniai ir ekonominei situacijai. Išsamiau apie šios reformos pasiekimus ir iššūkius rašoma šiame skyriuje, atsižvelgiant į esminius rodiklius, kurie apibūdina pasiektus pakeitimus (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. 2019 m. pensijų kaupimo sistemos reforma

					
Reformos tikslai	Nepriešinti sistemų	Paskatinti deramo lygio kaupimą	Mažinti atskaitymus	Įteisinti gyvenimo ciklo fondus	Pakeisti išmokų sistemą
Pasiekimas	2+2+2	491 tūkst. aktyvių dalyvių pensijų fonduose	1 %	70 %	„Sodra“ anuitetų mokėtojas
					Periodinės išmokos
	3+1,5	784 tūkst. aktyvių dalyvių pensijų fonduose	0,5–0,4 %	99,1 %	Indeksavimas

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Vienas iš pensijų kaupimo II pakopos pensijų fonduose pakeitimų tikslų – užtikrinti, kad sulaukę pensinio amžiaus žmonės gautų didesnes pajamas nei iki šiol, kad pensijų sistema būtų vientisa ir nepriešianti esamų bei būsimų pensijų gavėjų ir apimtų visus gyventojus.

Iki 2019 m. reformos vykdomų valstybinių socialinio draudimo įmokų dalies pervedimų į II pakopos pensijų fondus dalyvaujantiems kaupime II pakopos pensijų fonduose mažėjo socialinio draudimo pensijos, skiriamos iš „Sodros“ biudžeto. Todėl iki 2019 m. galiojusi sistema visiems kaupiantiesiems nulėmė sumažėjusią socialinio draudimo pensiją.

2019 m. reforma leido atsisakyti socialinio draudimo įmokos dalies pervedimo į II pakopos pensijų kaupimo sistemos pensijų fondus nustatant, kad į šiuos pensijų fondus pervedamą pensijų įmoką sudarys 3 proc. dalyvio pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos, ir 1,5 proc. VDU dydžio priemoka, skiriama iš valstybės biudžeto (3 + 1,5 %). Taip buvo panaikintas esamų ir būsimų pensijų gavėjų supriešinimas, kai dalis įmokos į privačius pensijų fondus buvo pervedama iš „Sodros“ biudžeto, taip mažinant šio biudžeto pajamas. Taigi, po 2019 m. reformos pensijų kaupimo sistema yra vientisa ir nepriešina esamų bei būsimų pensijų gavėjų ir apima visus gyventojus.

2019 m. pensijų sistemos reformos metu Lietuvoje padarytas svarbus pakeitimas – sukurtas automatinio asmenų įtraukimo į pensijų kaupimo sistemą mechanizmas. Šis mechanizmas sukurtas siekiant užtikrinti, kad daugiau žmonių aktyviai dalyvautų pensijų kaupimo procese ypač jaunų žmonių, kurie iki tol dažnai nesirūpindavo savo pensijų ateitimi. Automatinis įtraukimas reiškia, kad visi dirbantieji yra automatiškai įtraukiami į kaupimo sistemą, nebent jie patys išreiškia norą atsisakyti dalyvavimo.

Šio mechanizmo įdiegimas turėjo svarbų poveikį pensijų kaupimo aktyvumui ir lėmė reikšmingą dalyvių skaičiaus padidėjimą. Po reformos aktyviai kaupiančių dalyvių skaičius padidėjo 59 proc., o tai rodo, kad daugiau žmonių pradėjo kaupti savo pensijas, kai buvo suteikta galimybė automatiškai įsitraukti į sistemą. Tai ypač svarbu, nes ilgą laiką daug žmonių vengė dalyvauti pensijų kaupimo procese arba tiesiog nesirūpino savo pensijų ateitimi, manydami, kad tai nėra prioritetas.

Automatinio įtraukimo mechanizmo sėkmė ne tik padidino dalyvių skaičių, bet ir prisidėjo prie jų motyvacijos kaupti. Tai buvo vienas iš pagrindinių reformos tikslų – sukurti kaupimui II pakopos pensijų fonduose orientuotą kultūrą, kuri skatintų ilgalaikį požiūrį į finansinę gerovę senatvėje. Iš esmės ši reforma padėjo išspręsti problemą, kai daugelis asmenų nebuvo linkę savanoriškai prisidėti prie pensijų kaupimo II pakopos pensijų fonduose, o automatinis mechanizmas šią situaciją pakeitė.

Pavyzdžiui, kaip matyti iš 9 ir 10 lentelių, po reformos reikšmingai padidėjo tiek dalyvių skaičius, tiek ir jų kaupiamos sumos. Tai rodo, kad sistemos pasiekiamumas ir įtraukimo paprastumas turėjo tiesioginį teigiamą poveikį. Be to, didėjantis aktyviai kaupiančių žmonių skaičius prisidėjo prie pensijų fondų stabilumo, kadangi buvo užtikrintas didesnis įnašas ir didesnis dalyvių skaičius.

9 lentelė. Aktyvūs dalyviai II pakopos pensijų fonduose

Laikotarpis	Pensijų kaupimo dalyvių, už kuriuos priskaičiuotos lėšos iš valstybės biudžeto, tūkst.	Pensijų kaupimo dalyvių tūkst.	Užimtųjų (VDA duomenimis)
2018 m. IV ketv.	490,6	1 300,5	1 376
2024 m. II ketv.	780,3	1413,3	1 471,6
Pokytis, proc.	59	9	7

Šaltinis: „Sodra“, VDA, Lietuvos banko skaičiavimai.

10 lentelė. Automatiškai įtraukti asmenys

Įtraukimo metai	Įtrauktų dalyvių skaičius	Įtrauktų dalyvių likutis	Likusiųjų kaupti dalis, proc.
2019	132 393	61 073	46,13
2020	43 536	26 901	61,79
2021	34 287	21 003	61,26

Įtraukimo metai	Įtrauktų dalyvių skaičius	Įtrauktų dalyvių likutis	Likusiųjų kaupti dalis, proc.
2022	88 798	28 813	32,45
<i>Iš jų įtraukti pirmą kartą</i>	<i>42 792</i>	<i>22 516</i>	<i>52,62</i>
<i>Pakartotinai įtraukta 2022</i>	<i>46 006</i>	<i>6 297</i>	<i>13,69</i>
2023	67 713	25 621	37,84
<i>Iš jų įtraukti pirmą kartą</i>	<i>53 840</i>	<i>24 798</i>	<i>46,06</i>
<i>Pakartotinai įtraukta 2023</i>	<i>13 873</i>	<i>823</i>	<i>5,93</i>
2024	59 745	25 886	43,33
<i>Iš jų įtraukti pirmą kartą</i>	<i>49 384</i>	<i>25 070</i>	<i>50,77</i>
<i>Pakartotinai įtraukta 2024</i>	<i>10 361</i>	<i>816</i>	<i>7,88</i>

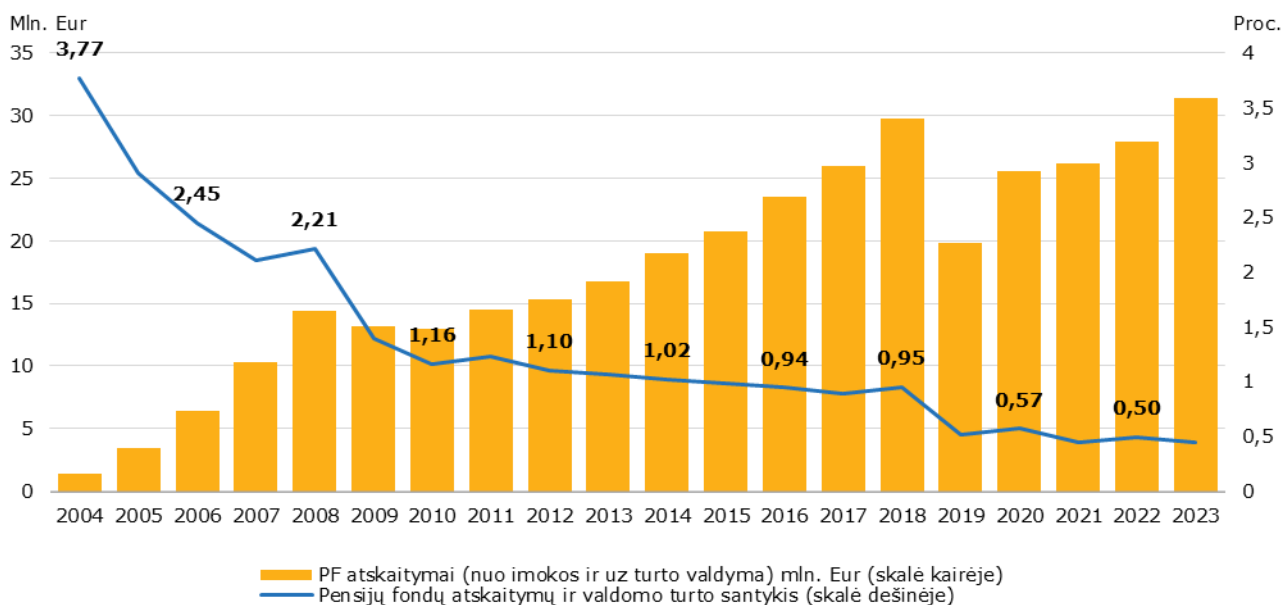
Šaltinis: „Sodra“.

Tačiau, nors automatinis įtraukimas pasiteisino, pažymėtina, kad, kaip ir bet kuri sistema, ji turi savo iššūkių. Dalis žmonių, įtraukti automatiškai, galimai neįsigilina į kaupimo pensijai aspektus ir būsimą naudą, domisi mažiau nei tie, kurie patys priima sprendimą dėl dalyvavimo, todėl jiems gali prireikti papildomo švietimo ir informavimo apie pensijų kaupimo naudą. Taigi, nors automatinio mechanizmo įdiegimas buvo sėkmingas pirmas žingsnis, būtina ir toliau rūpintis kaupiančiųjų finansiniu švietimu, kad pensijų kaupimo sistema būtų dar efektyvesnė ir pasiektų platesnius visuomenės sluoksnius. Apibendrinant pabrėžtina, kad automatinis asmenų įtraukimo į pensijų kaupimo sistemą mechanizmas buvo svarbus žingsnis siekiant pensijų kaupimo sistemos visuotinumą ir padėjo pasiekti reikšmingų rezultatų, tačiau būtina skirti dėmesio ne tik sistemos ar jos atskirų elementų kritikai ir nuolatiniam tobulinimui, bet ir vartotojų supratimui bei švietimui, kad pensijų kaupimas bet kokia forma yra itin svarbus ir neturėtų būti atidėliojamas, galiausiai turėtų tapti įprasta ir ilgalaike finansine praktika.

Vienas iš svarbių 2019 m. pensijų reformos aspektų Lietuvoje buvo atskaitymų iš pensijų fondų turto sumažinimas, siekiant užtikrinti didesnį kaupimo efektyvumą ir didesnę pensijų dalyvių grąžą. Iki šios reformos pensijų fondų valdymo mokesčiai, arba leistinų tiesioginių atskaitymų procentas, buvo 1 proc. valdomo turto vertės per metus, o tai galėjo turėti reikšmingą poveikį ilgalaikėms pensijų kaupimo išmokoms, ypač esant mažesnėms kaupimo sumoms ir ilgesniam pensijų kaupimo laikotarpiui. Reformos metu šis atskaitymų dydis buvo sumažintas iki 0,5 proc. Šis pokytis buvo svarbus ne tik pensijų dalyviams, bet ir pačiai pensijų sistemos tvarumui, kadangi mažesni mokesčiai gali paskatinti gausesnį dalyvavimą ir pasitikėjimą pensijų kaupimo sistema.

Reformos metu taip pat numatyta, kad ateityje leistinų atskaitymų dydis gali mažėti dar labiau – iki 0,4 proc. Šis pokytis įsigaliojotų, kai pensijų kaupimo bendrovės valdomas bendras pensijų fondų turtas pasieks 2,5 mlrd. Eur arba daugiau. Tai reiškia, kad didesni pensijų fondai, kurie sugeba pasiekti didesnę turto apimtį ir todėl turi daugiau galimybių pasinaudoti masto ekonomija, galės taikyti dar mažesnius administracinius mokesčius. Tokia sistema buvo sukurta tam, kad pensijų kaupimo bendrovės galėtų veikti efektyviau ir suteikti savo klientams geresnes sąlygas kaupimui ilguoju laikotarpiu.

36 pav. Atskaitymai iš pensijų turto ir valdomo turto santykis

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Pažymėtina, kad masto ekonomija atskiruose pensijų fonduose gali reikšmingai sumažinti bendras valdymo išlaidas, kai pensijų fondų turtas auga. Didesni pensijų fondai turi didesnį potencialą generuoti pajamas iš investicijų, todėl net ir mažesni administravimo mokesčiai gali užtikrinti, kad valdymo paslaugos bus teikiamos efektyviau ir mažesnėmis sąnaudomis. Didesni pensijų fondai taip pat gali pasinaudoti geresnėmis investavimo priemonėmis ir paslaugomis, jos mažesniuose fonduose gali būti neprieinamos arba brangesnės.

Sumažinus administravimo mokesčius, pensijų dalyviai gali tikėtis didesnės grąžos iš savo investicijų. Ilgainiui mažesni atskaitymai sumažina bendras kaupimo išlaidas, todėl pensijų dalyviai gali sukaupti didesnę sumą iki senatvės. Šis pokytis ypač svarbus ilgalaikiams pensijų dalyviams, nes mažesni mokesčiai reiškia didesnę galimybę kaupti, o tai tiesiogiai veikia jų pensijų dydį.

Sumažinus leistinių atskaitymų dydį, didina pensijų sistemos skaidrumą ir konkurencingumą. Mažesni administravimo mokesčiai gali skatinti pensijų fondų valdytojus konkurencingu būdu siūlyti geresnes paslaugas, o tai savo ruožtu gali pritraukti daugiau dalyvių ir pagerinti pensijų kaupimo rezultatus. Toks konkurencijos didėjimas gali paskatinti pensijų fondų valdytojus diegti naujoves, kurti daugiau investavimo galimybių ir paslaugų, todėl visa pensijų sistema tampa efektyvesnė ir naudingesnė dalyviams.

Sumažinant administravimo mokesčius ir įdiegiant automatinį atskaitymų mažinimą pagal pensijų fondų dydį, reforma ne tik pagerino pensijų kaupimo sąlygas, bet ir užtikrino, kad sistema būtų efektyvesnė ir teiktų didesnę grąžą pensijų dalyviams. Tai yra svarbus žingsnis link tvaresnės pensijų sistemos, kurioje mokesčiai ir administracinės sąnaudos neapsunkina dalyvių kaupimo proceso. Ateityje, kai pensijų fondų dydžiai didės, šios priemonės gali dar labiau pagerinti pensijų fondų veikimo efektyvumą ir suteikti dalyviams daugiau galimybių kaupti pensijas.

Gyvenimo ciklo fondai buvo viena iš svarbiausių 2019 m. pensijų sistemos reformos naujovių Lietuvoje. Šių fondų tikslas – pasiūlyti pensijų dalyviams investavimo sprendimus, kurie būtų pritaikyti jų amžiui ir gyvenimo etapui, taip užtikrinant, kad investicijų rizika būtų tinkamai subalansuota visu kaupimo laikotarpiu. Gyvenimo ciklo fondai yra kuriami taip, kad investavimo strategija automatiškai keičiasi priklausomai nuo pensijų kaupimo

dalyvio amžiaus. Jaunesniems dalyviams yra taikomi didesnės rizikos fondai, orientuoti į didesnę grąžą ir su tuo susijusią riziką, o vyresniems dalyviams – konservatyvesni fondai, kurių rizika mažesnė ir taip apsaugomos sukauptos lėšos artėjant pensiniam amžiui.

Įdiegus gyvenimo ciklo fondus, pensijų dalyviai daugiau nesusiduria su aktyviais sprendimais dėl rizikos lygio pasirinkimo – jie automatiškai patenka į fondą, kuris labiausiai atitinka jų amžiaus grupę ir gyvenimo etapą. Tai labai svarbu, nes daugelis pensijų kaupimo dalyvių neturi pakankamai žinių apie investavimo strategijas ir gali būti linkę pasirinkti pernelyg rizikingus arba, priešingai, pernelyg konservatyvius fondus. Gyvenimo ciklo fondų sistema padeda sumažinti šias klaidas, nes investavimo rizika automatiškai subalansuojama atsižvelgiant į asmens amžių.

Pavyzdžiui, jaunesniems asmenims, kurie turi ilgą laikotarpį iki pensinio amžiaus, pasirinkimas investuoti į didesnės rizikos fondus, kurie gali generuoti didesnę grąžą, yra ekonomiškai pagrįstas. O vyresniems žmonėms, kurių kaupimo laikotarpis trumpėja, daug saugiau ir naudingiau pereiti į konservatyvesnius fondus, kurie orientuoti į kapitalo išsaugojimą ir mažesnę riziką.

Pagal 2022 m. duomenis, Lietuvoje 99,5 proc. pensijų dalyvių, kurie dalyvavo kaupimo sistemoje, kaupė II pakopos gyvenimo ciklo fonduose, pritaikytuose pagal jų amžių ir gyvenimo etapą. Tai rodo, kad didžioji dalis pensijų kaupimo dalyvių vertina automatinį rizikos valdymą ir pasitiki sisteminiu, pagal amžių pritaikytu investavimu, kuris leidžia sumažinti riziką ir užtikrinti tinkamą grąžą ilgalaikėje perspektyvoje. Gyvenimo ciklo fondai suteikia pensijų dalyviams patogų ir efektyvų sprendimą, užtikrinantį jų investicijų tinkamą valdymą visą kaupimo laikotarpį, tad beveik visi dalyviai kaupia jiems pagal amžių priklausančiame II pakopos pensijų fonde.

11 lentelė. Gyvenimo ciklo fondų sistemos įdiegimas

Iki 2019 m. reformos	Po 2019 m. reformos
70 proc. asmenų kaupė jiems pagal amžių netinkamos rizikos pensijų fonde.	2022 m. duomenimis, mažiau nei 1 proc. asmenų kaupia jiems pagal amžių netinkamos rizikos pensijų fonde.
97 proc. dalyvių buvo pasyvūs, nekeitė pensijų fondo laikui bėgant.	2022 m. duomenimis, 94 proc. dalyvių patys nesiima aktyvių veiksmų: vos 5,63 proc. dalyvių patys atliko aktyvius veiksmus keisdami pensijų fondus: 4,61 proc. keitė pensijų kaupimo bendroves. 1,02 proc. keitė pensijų fondus pensijų kaupimo bendrovės viduje. Pažymėtina, kad, vadovaujantis gyvenimo ciklo fondų principu, dalyviai bus automatiškai perkeltami į jiems pagal amžių priklausančią pensijų fondą artėjant senatvės pensijos amžiui.
Nebuvo aiškios sistemos, kokį fondą asmeniui rinktis pagal jo amžių.	Nuo 2019 m. sausio 1 d. įsigaliojo pažangi, tarptautinių institucijų vertinama ir rekomenduojama gyvenimo ciklo pensijų fondų sistema, kuri sudaro sąlygas pasiekti optimalią investicijų grąžą ilguoju laikotarpiu ir sumažinti dalyviams tenkančią riziką dėl netinkamo fondo pasirinkimo, prisiimant pernelyg mažą arba didelę investicinę riziką arba dėl pasyvumo nemažinant pensijų fondo artėjant senatvės pensijos amžiui.

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Gyvenimo ciklo fondų įdiegimas taip pat turėjo reikšmingą teigiamą poveikį pensijų kaupimo rezultatams. Kadangi šie fondai automatiškai mažina riziką artėjant kaupimo laikotarpio pabaigai, jie suteikia pensijų

dalyviams daugiau galimybių saugiai išlaikyti pasiektą investicijų grąžą iš akcijų, išvengiant didesnių vertės svyravimų pensijų kaupimo dalyviui pereinant į pensijų išmokų etapą.

Gyvenimo ciklo fondų sistema taip pat prisideda prie pensijų sistemos tvarumo. Automatiškai pritaikyta, investavimo strategija mažina poreikį pensijų dalyviams nuolat stebėti rinką ir priimti sudėtingus investavimo sprendimus. Tai leidžia visiems dalyviams nepriklausomai nuo jų finansinio išsilavinimo pasiekti tinkamus pensijų kaupimo rezultatus ir geresnį finansinį saugumą senatvėje.

Įdiegus gyvenimo ciklo fondus, pensijų kaupimo sistema tapo efektyvesnė, labiau prieinama ir labiau pritaikyta kiekvienam dalyviui nepriklausomai nuo jo žinių apie investavimą. 99,5 proc. pensijų dalyvių, kaupia šiuose fonduose pagal amžių pritaikytą riziką, rodo, kad ši sistema atitinka pensijų kaupimo dalyvių poreikius ir yra teigiamai vertinama. Gyvenimo ciklo fondai padeda pensijų dalyviams pasiekti didesnę investicinę grąžą su mažesne rizika ir mažesniais administraciniais rūpesčiais. Ateityje tolesnis šių fondų pritaikymas ir tobulinimas gali dar labiau padidinti pensijų sistemos efektyvumą ir užtikrinti ilgesnį bei tvaresnį pensijų kaupimo laikotarpį visiems kaupiantiesiems.

2019 m. pensijų reformos metu Lietuvoje atlikti svarbūs pensijų išmokų sistemos pakeitimai, suteikę pensijų kaupimo dalyviams daugiau aiškumo, kaip gauti savo pensijų kaupimo lėšas pasiekus pensinį amžių, išlaikant periodines išmokas kaip pagrindinę siektiną išmokos formą, tai labiausiai atitinka didesnių pajamų senatvėje tikslą. Pensijų kaupimo dalyviai priklausomai nuo sukauptos sumos turi tris pagrindines išmokų galimybes.

- Vienkartinė pensijų išmoka – galimybė pensijų kaupimo dalyviui iš karto gauti visą sukauptą sumą vienu metu. Ši galimybė gali būti patraukli tiems, kurie nori nedelsdami pasinaudoti sukauptais pinigais. Nors šis sprendimas suteikia didelę laisvę, jis taip pat gali kelti riziką, kad pensijų kaupimo suma bus panaudota iš karto.
- Periodinė pensijų išmoka – galimybė gauti pensijų išmokas reguliariai, pavyzdžiui, kas mėnesį ar ketvirtį. Ši galimybė užtikrina nuolatinį pinigų srautą, kuris yra svarbus pensininkui, norinčiam išlaikyti tam tikrą gyvenimo lygį ir užtikrinti ilgesnį finansinį saugumą. Periodinė išmoka padeda subalansuoti gyvenimo išlaidas senatvėje, nes ji leidžia patenkinti kasdienes poreikius ir kartu nesusidurti su rizika, kad visos sukauptos lėšos bus išleistos vienu metu.
- Anuiteto įsigijimas – galimybė pensijų dalyviui nusipirkti anuitetą – finansinį produktą, užtikrinantį jam nuolatinę išmoką iki gyvenimo pabaigos. Tai saugiausia ir labiausiai ilgaamžiškumui pritaikyta galimybė, nes ji garantuoja pensijų dalyviui pastovų, ilgalaikį pinigų srautą per visą senatvės pensijos amžiaus laikotarpį. Anuitetas padeda apsaugoti nuo rizikos, kad sukauptos lėšos senatvėje baigsis ir pensininkas liks be reikiamo finansinio užtikrinimo. Tai ypač svarbu atsižvelgiant į ilgėjančią gyvenimo trukmę, kadangi ilgesnė gyvenimo trukmė gali reikšti didesnį nuolatinių išmokų poreikį.

Be to, buvo numatytas pensijų išmokų indeksavimas kas trejus metus, atsižvelgiant į vidutinės metinės infliacijos dydį.

Siekiant didesnės naudos papildomo kaupimo dalyviams, „Sodra“ tapo centralizuotu anuitetų mokėtoju. Dalyviams yra aiškesnis ir paprastesnis būdas pereiti iš kaupimo prie pensijų išmokų mokėjimo, užtikrinta masto ekonomija ir efektyvesnis rizikos valdymas.

12 lentelė. Pensijų išmokų rūšys ir ribos nuo 2023 m.

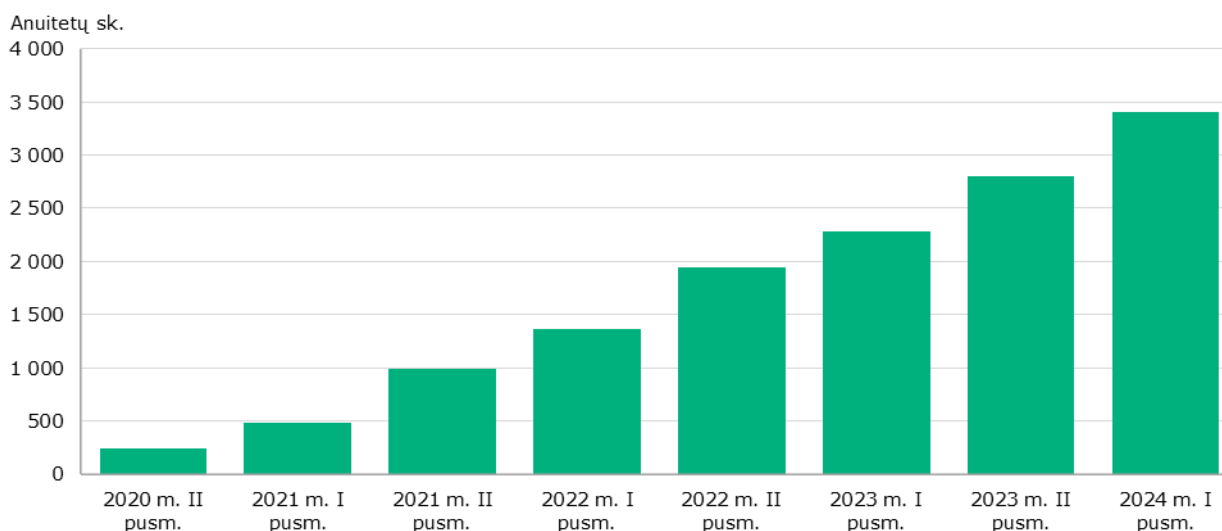
Išmokos rūšis	Dalyvio sukaupto turto dydis, Eur	Išmokų mokėtojai
Vienkartinė pensijų išmoka	<= 5 403	Pensijų kaupimo bendrovė
Periodinės pensijų išmokos	5 403–10 807	Pensijų kaupimo bendrovė
Pensijų anuitetas	>10 807	Pensijų kaupimo bendrovė (periodinės išmokos) ir „Sodra“ (pensijų anuitetai)
Pensijų anuitetas + vienkartinė pensijų išmoka	>64 841	Pensijų kaupimo bendrovė (periodinės išmokos ir vienkartinė išmoka) ir „Sodra“ (pensijų anuitetai)

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Pensijų išmokų sistemos pakeitimai Lietuvoje reikšmingai prisidėjo prie pensijų sistemos lankstumo ir individualizavimo. Dėl šių galimybių pensijų kaupimo dalyviai, sulaukę senatvės pensijos amžiaus, gauna pensijų išmokas priklausomai nuo sukaupto turto dydžio atitinkamos išmokos pavidaļu. Nors šios galimybės užtikrina platesnį pasirinkimą, svarbu, kad pensijų dalyviai būtų informuoti apie kiekvienos galimybės privalumus ir trūkumus, kad galėtų priimti gerai apgalvotą sprendimą dėl savo pensijos ateities.

Nuo 2020 m. „Sodra“ teikia centralizuotą pensijų anuitetų paslaugą.

37 pav. „Sodros“ mokamų anuitetų skaičius

Šaltinis: „Sodra“.

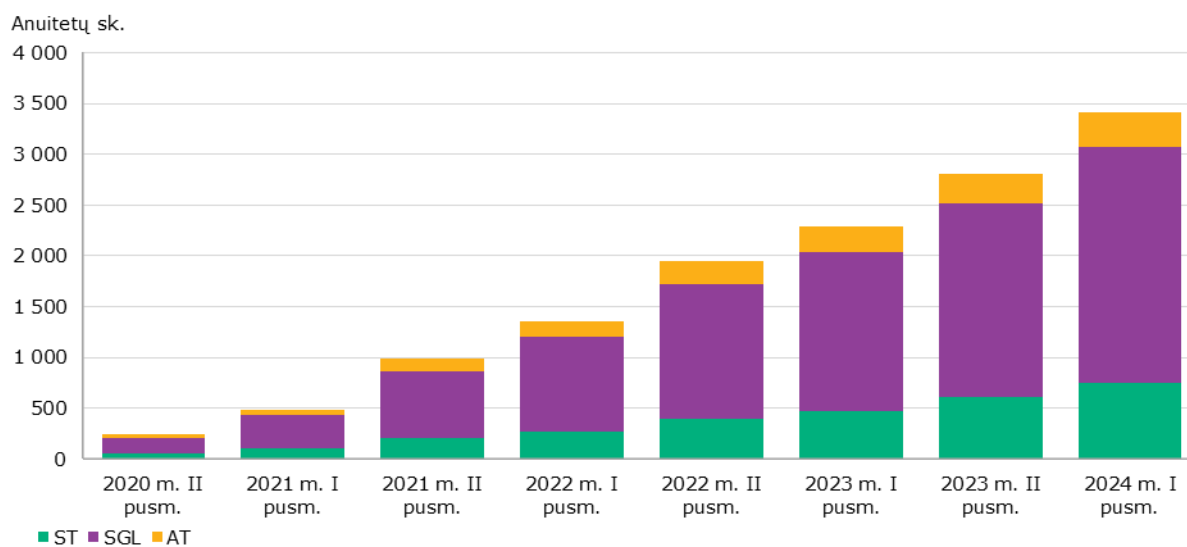
Kaupiantiesiems siūlomi trijų rūšių anuitetai:

- ST – standartinis pensijų anuitetas. „Sodra“ pensijų anuiteto gavėjui iki gyvos galvos periodiškai moka pensijų anuitetą. Jo mokėjimas nutrūksta mirus pensijų anuiteto gavėjui. Pensijų anuitetas įsigyjamas už visą dalyvio vardu pensijų fonde sukauptą pensijų turtą. Nėra paveldimas.
- SGL – standartinis pensijų anuitetas su garantuojamu mokėjimo laikotarpiu. „Sodra“ pensijų anuiteto gavėjui iki gyvos galvos periodiškai moka pensijų anuitetą. Jo mokėjimas nutrūksta mirus pensijų anuiteto gavėjui. Pensijų anuitetas įsigyjamas už visą dalyvio vardu pensijų fonde sukauptą pensijų turtą. Jei pensijų anuiteto gavėjas miršta nesibaigus sprendime dėl standartinio pensijų anuiteto mokėjimo numatytam garantuojamam mokėjimo laikotarpiui, tada neišmokėtų pensijų anuitetų už likusį garantuojamą mokėjimo

laikotarpį sumą priklausanti vienkartinė pensijų anuiteto išmoka paveldima Civilinio kodekso nustatyta tvarka. Ši vienkartinė išmoka apskaičiuojama „Sodros“ nustatyta tvarka.

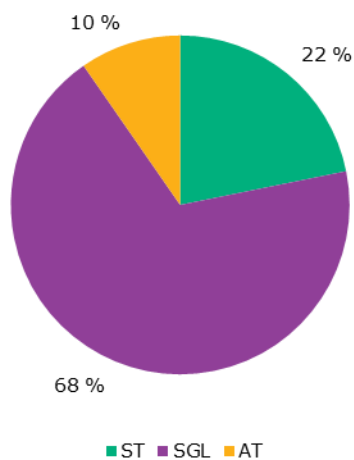
- AT – atidėtasis pensijų anuitetas (derinamas kartu su periodine išmoka). Dalyvio turtas padalijamas į dvi dalis. Viena dalis skirta periodinėms išmokoms mokėti iš pensijų fondo, kol dalyviui sukaks 85 m– Antroji dalis skirta atidėtajam anuitetui mokėti: „Sodra“ pensijų anuiteto gavėjui, sukakusiam 85 m., iki gyvos galvos periodiškai moka pensijų anuitetą. Jo mokėjimas nutrūksta mirus pensijų anuiteto gavėjui. Turto dalis, skirta atidėtajam anuitetui įsigyti, nėra paveldima, o neišmokėta turto dalis, skirta periodinėms išmokomis mokėti, paveldima Civilinio kodekso nustatyta tvarka.

38 pav. „Sodros“ mokami anuitetai pagal jų rūšis

Šaltinis: „Sodra“.

39 pav. „Sodros“ mokami anuitetai pagal jų rūšis

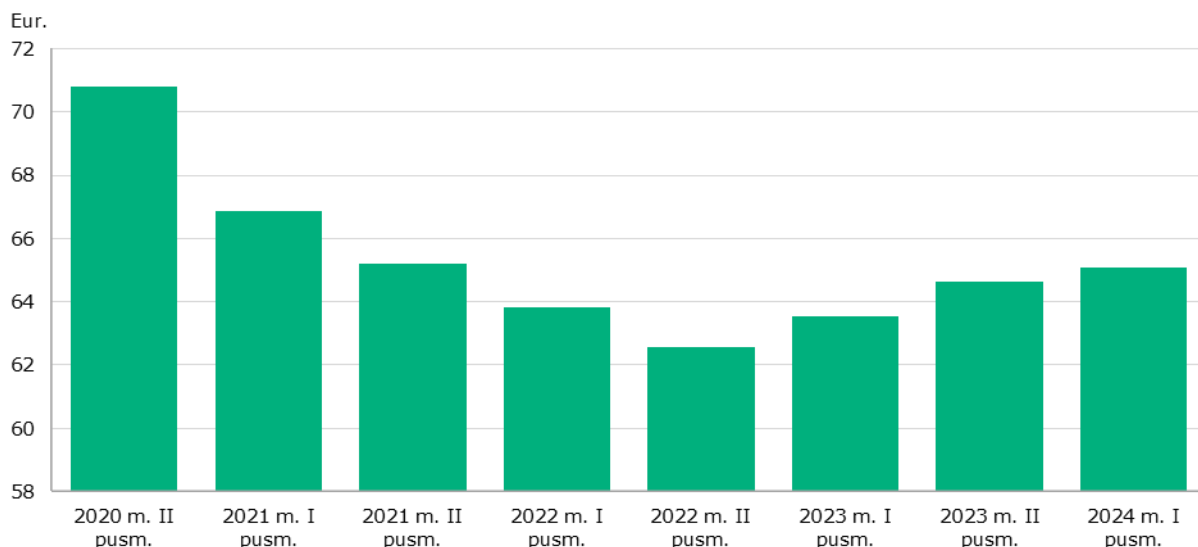

Šaltinis: „Sodra“ 2024 m. pirmojo pusmečio duomenimis.

Tiek 2024 m. pirmąjį pusmetį, tiek per visą laiką (nuo 2020 m.) kaupiantieji dažniausiai renkasi standartinį pensijų anuitetą su garantuojamu mokėjimo laikotarpiu.

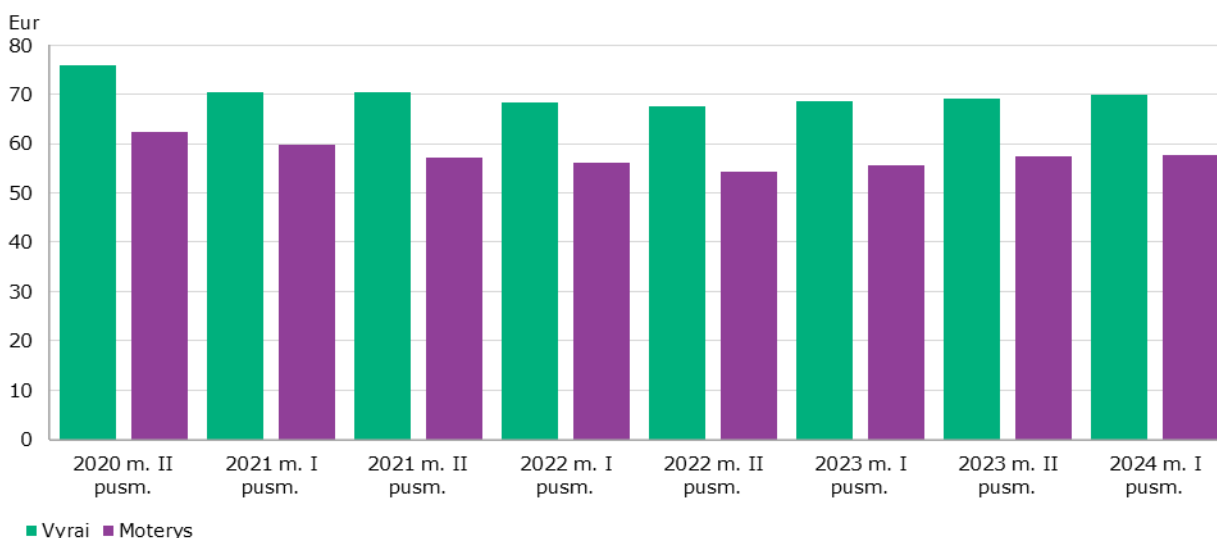
2024 m. pirmojo pusmečio Duomenimis, vidutinė pensijų anuiteto išmoka sudarė apie 65 Eur per mėn. (vyrų gaunamas pensijų anuitetas yra beveik 70, moterų – 57,56 Eur). Išsamesnė informacija pateikta toliau esančiuose paveiksluose.

40 pav. Vidutinės anuitetų išmokos

Šaltinis: „Sodra“.

41 pav. Vyrų ir moterų anuitetų dydžiai

Šaltinis: „Sodra“.

Pensijų kaupimo bendrovių išmokėtos lėšos pensijų išmokoms pateiktos 13 lentelėje. Pastebima tendencija, kad išmokos pensijų anuitetui didėja, o išmokos vienkartinėms išmokoms mažėja – tai reiškia, kad II pensijų

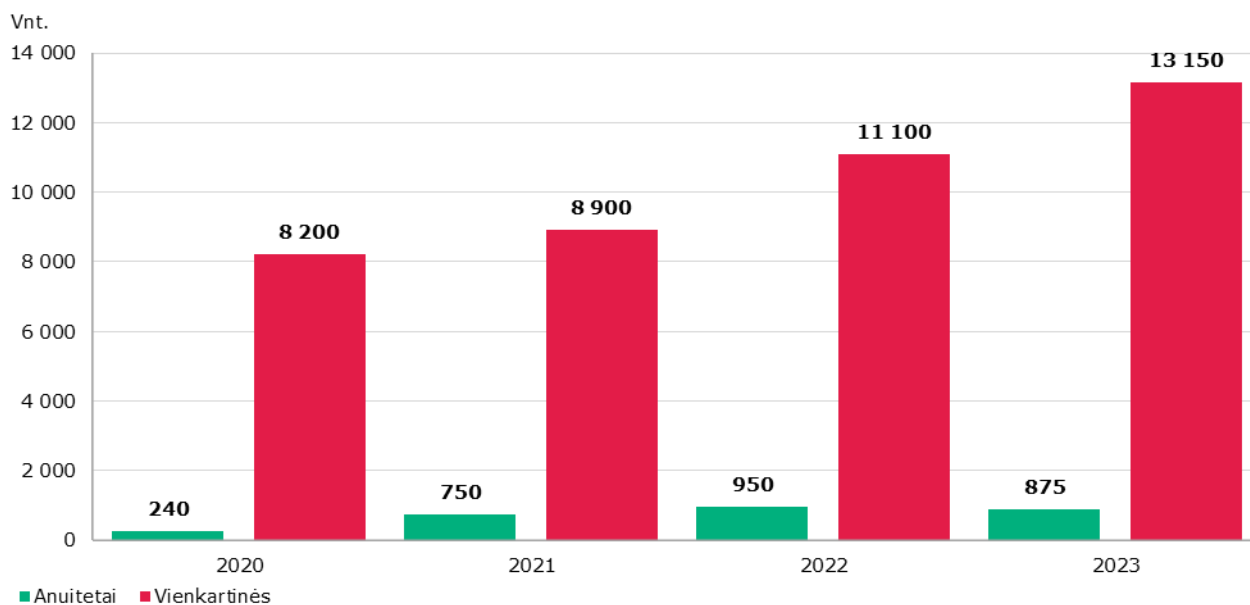
pakopa auga ir ilgainiui visi kaupiantys dalyviai bus sukaupę pensijų anuitetui ir sulaukę senatvės pensijos amžiaus gaus papildomas išmokas kas mėnesį kaip pensiją.

13 lentelė. Pensijų kaupimo bendrovių išmokėtos lėšos pensijų išmokoms

Išmokėta	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024 m. I pusr.
Vienkartinės išmokos, Eur	36 834 828	45 357 315	26 540 012	22 567 901	28 195 289	33 461 982	11 315 124
Periodinės išmokos, Eur	0	13 124	88 899	544 745	1 581 725	2 548 345	1 641 109
Išmokos pensijų anuitetui, Eur	2 410 876	1 269 885	4 934 355	10 784 082	12 961 434	13 245 561	9 095 216

Šaltinis: Lietuvos bankas

42 pav. Pensijų anuitetų ir vienkartinių pensijų išmokų skaičius

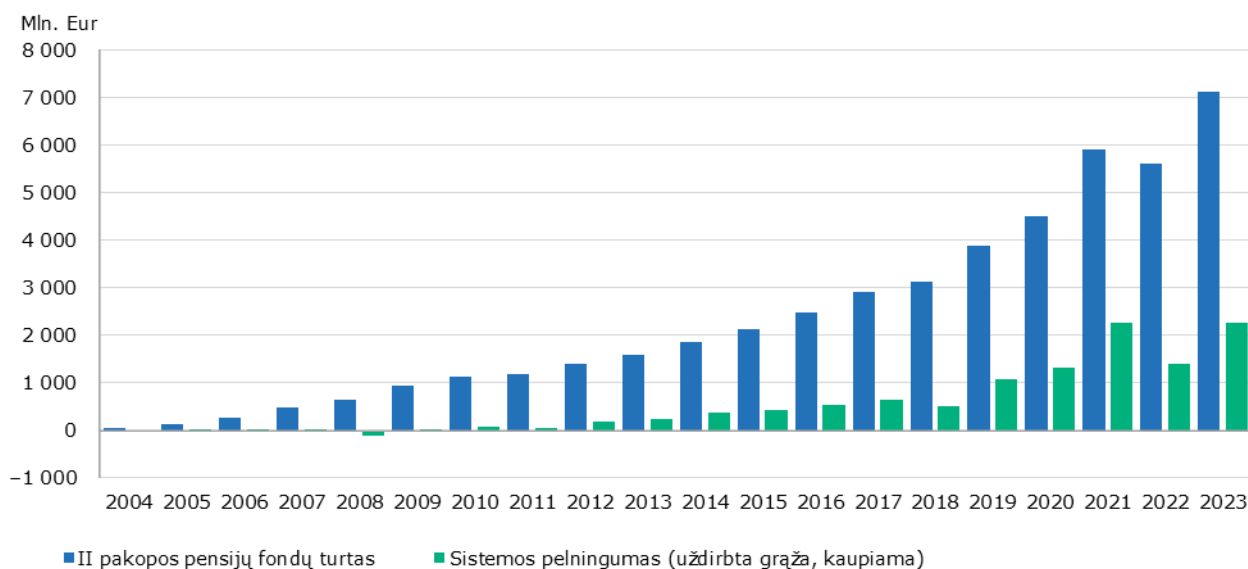

Šaltinis: „Sodra“, Lietuvos banko skaičiavimai.

Kaip matyti iš 36 pav., tiesioginių atskaitymų iš pensijų kaupimo bendrovių valdomo II pakopos pensijų turto dalis mažėja. 2023 m. jie sudarė apie 0,44 proc. valdomo turto.

Nuo 2004 m. iki 2023 m. pabaigos į pensijų fondus pervesta beveik 5,3 mlrd. Eur, pensijų fondų dalyviams išmokėta beveik 430 mln. Eur, o pensijų sistemos grąža, įvertinus ir pensijų kaupimo bendrovių atliktus atskaitymus, yra apie 2,2 mlrd. Eur (žr. 43 pav.).

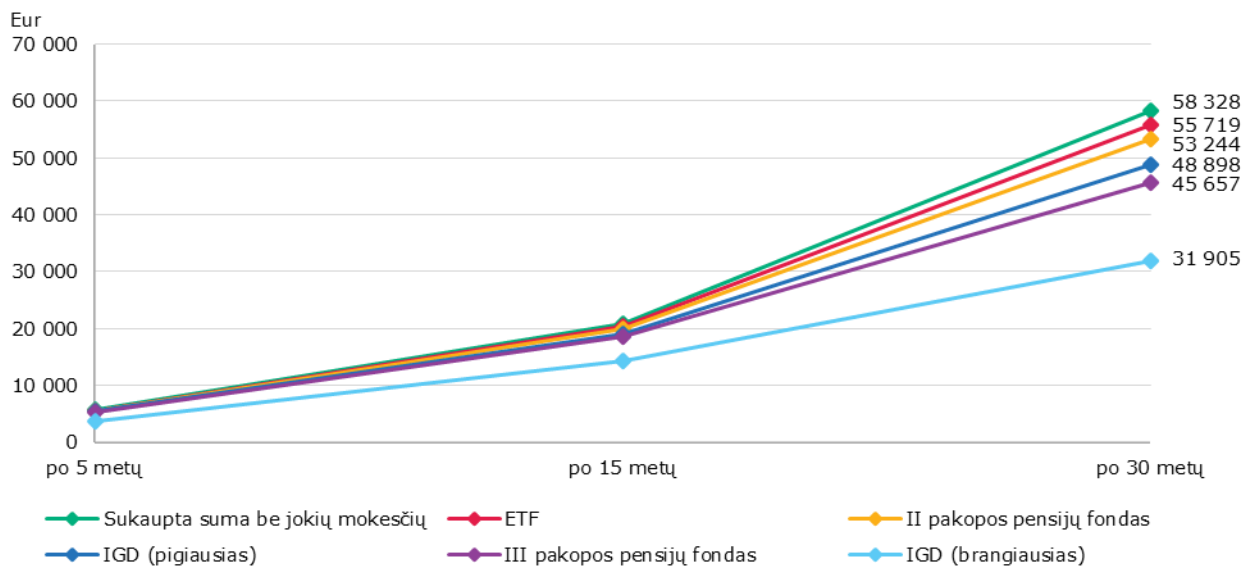
43 pav. Pensijų fondų sistemos pelningumas ir valdomas turtas

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: sistemos grąža apskaičiuota remiantis 2023 m. gruodžio 31 d. duomenimis.

44 pav. Sukaupta suma eurais po 30 metų, mokant 1 000 Eur kasmet, taikant 4 proc. metinės grąžos prielaidą (lyginama tik IGD investicinė dalis)

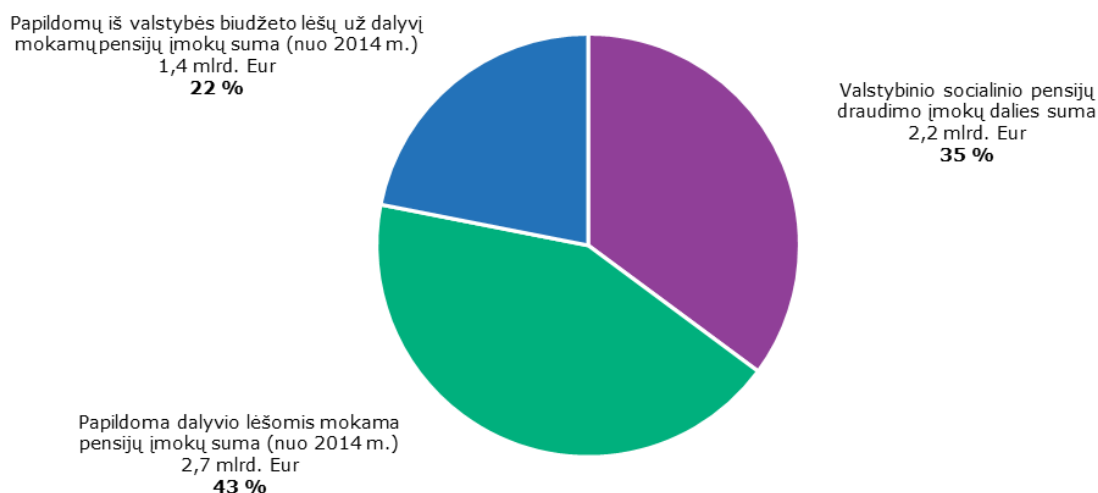
Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Skaičiavimuose naudotas 0,3 proc. ETF bendrasis išlaidų koeficientas, 0,77 proc. II pakopos pensijų fondų bendrasis išlaidų koeficientas, 1,38 proc. III pakopos pensijų fondų bendrasis išlaidų koeficientas ir IGD faktiniai atskaitymų dydžiai (2023 m. gegužės mėn.).

Remiantis „Sodros“ ir pensijų kaupimo bendrovių duomenimis, 2004 m.–2024 m. pirmąjį pusmetį į II pakopos fondus iš viso pervesta 6,26 mlrd. Eur įmokų. Didžiąją dalį (2,69 mlrd. Eur) sudaro pačių dalyvių įmokos ir

1,37 mlrd. Eur – valstybės papildomai pervedamos įmokos. Nuo 2019 m. sukurta galimybė į II pakopos pensijų fondus papildomas įmokas atlikti ir darbdaviams bei patiems kaupiantiesiems, tačiau šia galimybe naudojami labai maža dalis asmenų.

45 pav. Įmokos į II pakopos pensijų fondus

Šaltinis: „Sodra“.

Per 2023 m. darbdavių įmokų gauta 36 tūkst. Eur, o patys dalyviai papildomai įmokėjo beveik 182 tūkst. Eur, tai sudaro atitinkamai tik 0,003 ir 0,02 proc. visos į II pakopą įmokėtos sumos. Per 2023 m. į III pakopos pensijų fondus pervesta atitinkamai 20,6 mln. Eur įmokų iš darbdavių bei kitų trečiųjų asmenų ir 35,8 mln. Eur – pačių dalyvių (atitinkamai 26 ir 44 %).

Lietuvos banko vertinimu, darbdavių įsitraukimas galėtų būti didesnis, tačiau Lietuvoje nėra aktyvių profesinių sąjungų (priešingai nei kitose Vakarų Europos šalyse), todėl nėra aktyvaus darbdavių skatinimo (spaudimo) pasirūpinti darbuotojų pensija. Tokiose šalyse kaip Švedija, Danija, Nyderlandai ir Suomija, kuriose aktyvios profesinės sąjungos, darbuotojų kaupimo procese dalyvauja didžioji dalis darbdavių ir būtent darbdaviai užtikrina didžiąją dalį pajamų pakeitimo normos darbuotojams sulaukus pensijos. Kita vertus, pavyzdžiui, Naujojoje Zelandijoje, darbdaviai įpareigoti prisidėti tokia pačia kaupimo dalimi pensijai, kokia prisideda darbuotojai (pvz., standartinis kaupimas sudaro 3+3 proc., bet galima kaupti ir pagal 5+5 proc. schemą). Jei darbuotojas nenori dalyvauti pensijų kaupimo procese darbdavys privalo prisidėti bent 3 proc. darbuotojo atlyginimo į atitinkamą pensijų fondą. Tai yra nepriklausoma sąlyga nuo darbuotojo dalyvavimo ar pasirinkimo kaupti.

Tokiose mažose atviros ekonomikos valstybėse kaip Lietuva, svarstant privalomą darbdavių įtraukimo klausimą, būtina atsižvelgti į darbo jėgos elastingumą ir iš esmės įvertinti kelis svarbius aspektus. Pirmiausia, reikia aiškiai atsakyti į klausimą, kas galiausiai mokės įmokas, t. y. ar, darbdavius privalomai įtraukus į papildomą kaupimą darbuotojų pensijoms, įmonei tenkantys išlaidos nebus perkelti vien tik darbuotojui. Jei tai įvyktų, įmokų paskirstymo schema galbūt atrodytų patrauklesnė dalyvių atžvilgiu, tačiau iš esmės situacija nesikeistų. Taip pat būtina apibrėžti, kokia turėtų būti įmokų mokėjimo schema savarankiškai dirbantiems asmenims. Pažymėtina, kad privalomas papildomas darbdavių kaupimas darbuotojų pensijai yra įprasta praktika užsienio šalyje, daug kur toks kaupimas grindžiamas susitarimų tarp darbuotojų ir darbdavių pagrindu, tačiau yra šalių, kur darbdaviai tiesiog įpareigojami teisės aktais prisidėti prie pensijų kaupimo.

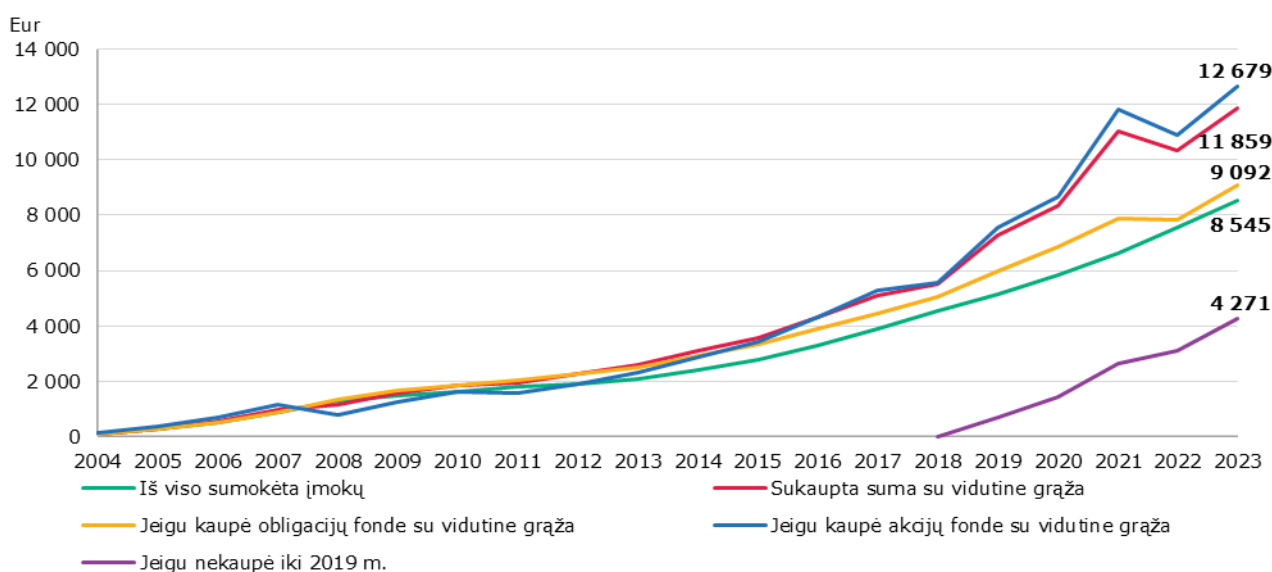
6. Galimų scenarijų modeliai

2017 m. kaupimas II pakopos pensijų fonduose prieš vykdant 2019 m. reformą, taip pat buvo išsamiai analizuotas, t. y. apskaičiuota, kad minimalų kaupimą (2 % „Sodros“ dalis) buvo pasirinkę net daugiau kaip 680 tūkst. dalyvių, o iš jų aktyviai kaupiančių – mokačių įmokas buvo apie 400 tūkst. Remiantis atlikta analize, jau tada teiktos rekomendacijos, kad tie asmenys, kurie gauna VDU ar mažesnę nei VDU, turėtų arba grįžti į „Sodrą“, arba prisidėti prie kaupimo patiemis, nes vos 2 proc. kaupimas nėra pakankamas siekiant užtikrinti didesnes pajamas senatvėje.

Modeliuojant, ką galėjo sukaupti dalyvis nuo 2004 m. ir kokių išmokų gali tikėtis išeidamas į pensiją nuo 2023 m. pabaigos, daroma prielaida, kad kaupimo procese dalyvauja VDU gaunantis asmuo, atitinkamai jo sukauptą sumą nubrėš vidutinę ribą, kiek galima sukaupti ir kokios pajamų pakeitimo normos tikėtis iš kaupimo II pakopos pensijų fonduose tokiuose, kokie yra dabar. Asmenys, gaunantys atitinkamai mažesnes arba didesnes pajamas, – sukauptų mažiau arba daugiau, nei apskaičiuotos sumos.

6.1. Sukauptos sumos modeliavimas

46 pav. Kokį rezultatą turės hipotetinis VDU gavęs asmuo, kaupęs nuo 2004 m. ir pasirinkęs maksimalų kaupimą, kai buvo galima rinktis

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

14 lentelė. Kokį rezultatą turės hipotetinis VDU gavęs asmuo, kaupęs nuo 2004 m. ir pasirinkęs maksimalų kaupimą, kai buvo galima rinktis

	Rezultatas 2023 m. pabaigoje	Mėnesio įmoka/ išmoka	Pajamų pakeitimo norma iš II pakopos, proc.
Iš viso sumokėta įmokų	8 545	36	2,9
Sukaupta suma su vidutine grąža	11 859	49	4,1
Jeigu kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža	9 092	38	3,1

	Rezultatas 2023 m. pabaigoje	Mėnesio įmoka/ išmoka	Pajamų pakeitimo norma iš II pakopos, proc.
Jeigu kaupė akcijų fonde su vidutine grąža	12 679	53	4,3
Jeigu nekaupė iki 2019 m.	4 271	18	1,5

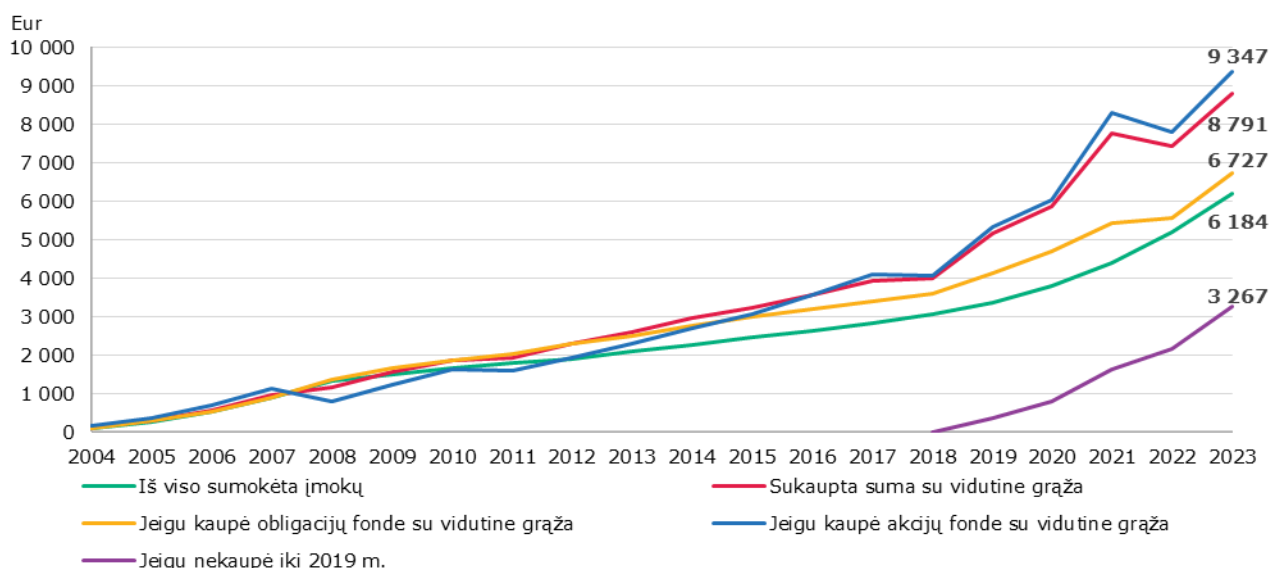
Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Taigi, iš 46 pav. ir 14 lentelėje pateiktos informacijos matyti kad hipotetinis VDU gavęs asmuo, kaupęs nuo 2004 m. ir pasirinkęs maksimalų kaupimą, kai buvo galima rinktis, 2023 m. būtų sumokėjęs 8 500. Eur įmokų, ir priklausomai nuo to, kokią investavimo strategiją dalyvis bus pasirinkęs, jo pajamų pakeitimo norma gali sudaryti 4,1 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė su vidutine grąža, 3,1 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža, 4,3 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė akcijų fonde su vidutine grąža ir 1,5 proc. jei jis nekaupė iki 2019 m.

Kitas atvejis, kai kaupiti pradėjo asmuo, kuris viską vertina skeptiškai, nusprendė dalyvauti, bet dalyvauti minimaliai. 47 pav. ir 15 lentelėje pateiktus skaičius gausime tada, kai kaupia asmuo, gaunantis VDU.

Iš pateiktų šių dviejų scenarijų matyti, kad didelė problema vis dar yra nepakankamas pensijų kaupimo dalyvių informavimas apie kaupimo naudą. Jiems gali būti sudėtinga suprasti ryšį tarp mokėtų įmokų ir išmokų, nes trūksta informacijos – kiek kas mėnesį perdedama į pensijų fondą ir kaip sukauptą suma išmokėjimo laikotarpiu pasiskirstytų per ateinančius 20 metų (pensijos išmokos mokėjimas skaičiuojamas nuo 65 iki 85 m., t. y. 20 metų laikotarpis).

47 pav. Kokį rezultatą turės hipotetinis VDU gavęs asmuo, kaupęs nuo 2004 m. ir pasirinkęs minimalų kaupimą, kai buvo galima rinktis

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

15 lentelė. Kokį rezultatą turės hipotetinis VDU gavęs asmuo, kaupęs nuo 2004 m. ir pasirinkęs minimalų kaupimą, kai buvo galima rinktis

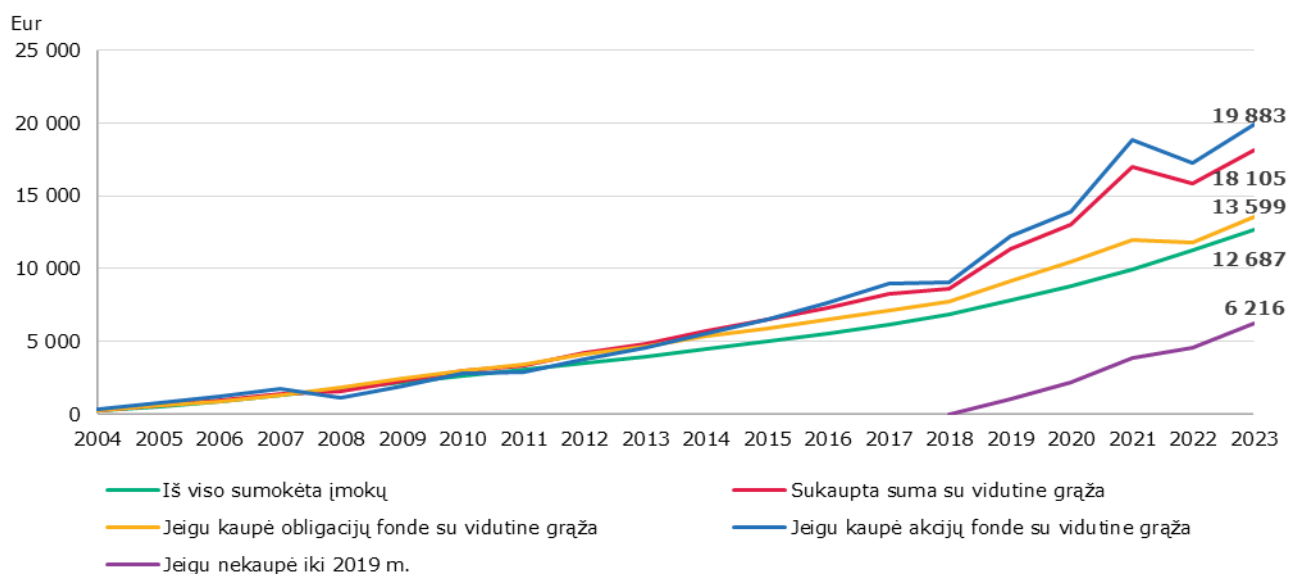
	Rezultatas 2023 m. pabaigoje	Mėnesio įmoka/ išmoka	Pajamų pakeitimo norma iš II pakopos, proc.
Iš viso sumokėta įmokų	6 184	26	2,1
Sukaupta suma su vidutine grąža	8 791	37	3,0
Jeigu kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža	6 727	28	2,3
Jeigu kaupė akcijų fonde su vidutine grąža	9 347	39	3,2
Jeigu nekaupė iki 2019 m.	3 267	14	1,1

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Taigi, iš 47 pav. ir 15 lentelėje pateiktos informacijos matyti, kad hipotetinis VDU gavęs asmuo, kaupęs nuo 2004 m. ir pasirinkęs maksimalų kaupimą, kai buvo galima rinktis, 2023 m. būtų sumokėjęs 6 100 Eur įmokų, ir priklausomai nuo to, kokią investavimo strategiją dalyvis bus pasirinkęs, jo pajamų pakeitimo norma gali sudaryt: 3,0 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė su vidutine grąža, 2,3 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža, 3,2 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė akcijų fonde su vidutine grąža ir 1,1 proc., jei jis nekaupė iki 2019 m.

Siekiant įvertinti, kokios pajamų pakeitimo normos galima tikėtis, jeigu būtų kaupiama bent minimali rekomenduojama suma nuo darbo užmokesčio, t. y. 6 proc., apskaičiuojamas dar vienas variantas. Paprastumo dėlei, laikykime, kad šias įmokas moka pats dalyvis, bet analogiška situacija bus ir tuo atveju, jeigu įmokos pasiskirstys iš kelių šaltinių, pavyzdžiui, 3 proc. mokėtų dalyvis + 3 proc. darbdavys; 3 proc. dalyvis + 1,5 proc. valstybės paskata + 1,5 proc. darbdavio įnašas.

48 pav. Kokį rezultatą turės hipotetinis VDU gavęs asmuo, kaupęs nuo 2004 m. po 6 proc. darbo užmokesčio

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

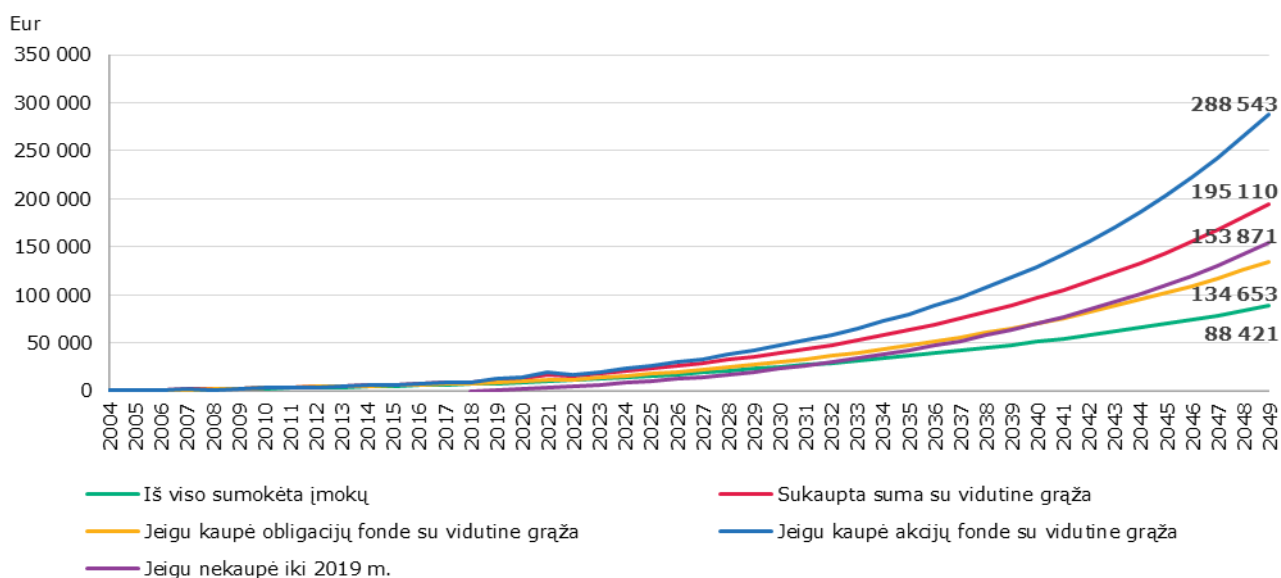
16 lentelė. Kokį rezultatą turės hipotetinis VDU gavęs asmuo, kaupęs nuo 2004 m. po 6 proc. darbo užmokesčio

	Rezultatas 2023 m. pabaigoje	Mėnesio įmoka/ išmoka	Pajamų pakeitimo norma iš II pakopos, proc.
Iš viso sumokėta įmokų	12 687	53	4,3
Sukaupta suma su vidutine grąža	18 105	75	6,2
Jeigu kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža	13 599	57	4,7
Jeigu kaupė akcijų fonde su vidutine grąža	19 883	83	6,8
Jeigu nekaupė iki 2019 m.	6 216	26	2,1

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Taigi, iš 48 pav. ir 16 lentelėje pateiktos informacijos matyti, kad hipotetinis VDU gavęs asmuo, kaupęs nuo 2004 m. po 6 proc. darbo užmokesčio. 2023 m. jis būtų sumokėjęs 12 600 Eur įmokų, ir priklausomai nuo to, kokią investavimo strategiją dalyvis bus pasirinkęs, jo pajamų pakeitimo norma gali sudaryti 6,2 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė su vidutine grąža, 4,7 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža, 6,8 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė akcijų fonde su vidutine grąža ir 2,1 proc., jei jis nekaupė iki 2019 m.

49 pav. Kokį rezultatą 2049 m. turės hipotetinis VDU gavęs asmuo, kaupęs nuo 2004 m. ir pasirinkęs maksimalų kaupimą, kai buvo galima rinktis

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

17 lentelė. Kokį rezultatą 2049 m. turės hipotetinis VDU gavęs asmuo, kaupęs nuo 2004 m. ir pasirinkęs maksimalų kaupimą, kai buvo galima rinktis

	Rezultatas 2049 m. pabaigoje	Mėnesio įmoka/ išmoka	Pajamų pakeitimo norma iš II pakopos, proc.
Iš viso sumokėta įmokų	88 421	160	3,7
Sukaupta suma su vidutine grąža	195 110	353	8,2
Jeigu kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža	134 653	244	5,6
Jeigu kaupė akcijų fonde su vidutine grąža	288 543	523	12,1
Jeigu nekaupė iki 2019 m.	153 871	279	6,4

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

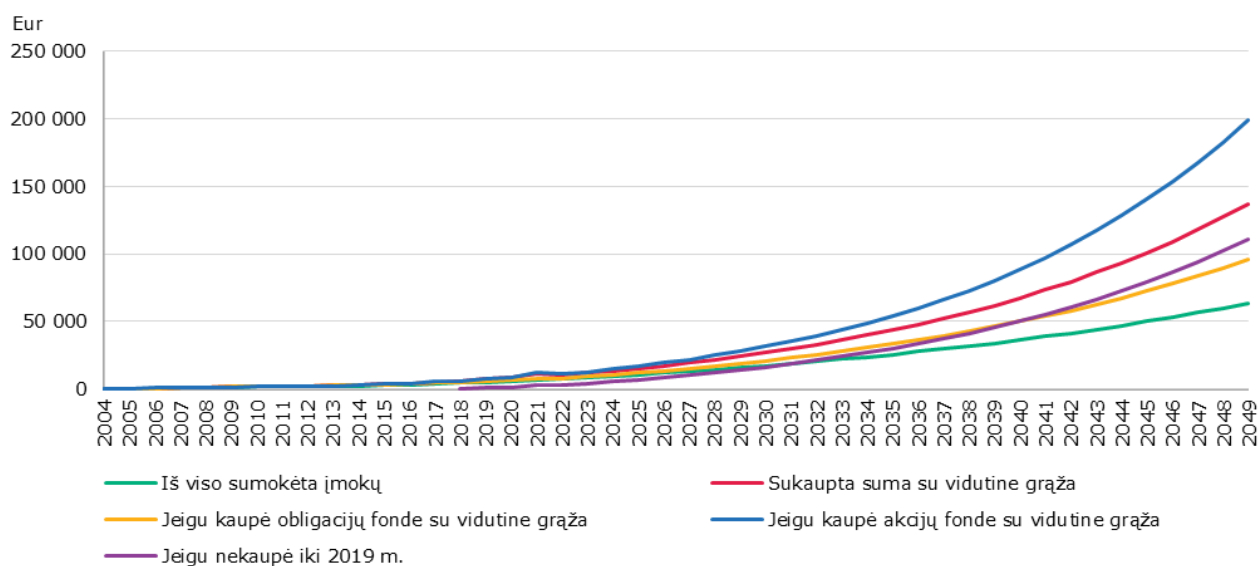
Kadangi II pakopos pensijų kaupimo sistema veikia dar tik 20 metų, todėl visą sumą, kurią dalyviai gali papildomai sukaupti per visą darbingą laikotarpį ir šiek tiek pasididinti pajamų pakeitimo normą, reiktų modeliuoti atskirai. Galimas modeliavimas pateiktas 49 pav. ir 17 lentelėje. Darome prielaidą, kad dalyvis, nuo 2004 m. kaupiantis maksimaliai, kaups 3 + 1,5 proc. iki 2060 m. 2049 m. jo sumokėtų įmokų suma sieks virš 88 tūkst. Eur ir priklausomai nuo to, kokią investavimo strategiją dalyvis bus pasirinkęs, jo pajamų pakeitimo norma gali sudaryti 8,2 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė su vidutine grąža, 5,6 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža, 12,1 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė akcijų fonde su vidutine grąža ir 6,4 proc., jei jis nekaupė iki 2019 m.

Daroma prielaida, kad vidutinė investicijų grąžą ilguoju laikotarpiu, remiantis istoriniais duomenimis, sudarys 4,9, konservatyvaus fondo augimas – 3, rizikingo akcijų fondo augimas – 7, VDU augimas – 5 proc. Sukuriami keli skirtingi scenarijai:

- 1 scenarijus - kaupiama 3 + 1,5 proc. valstybės paskata;
- 2 scenarijus - nuo 2024 m. pasikeičia įmokos ir toliau iki senatvės pensijos kaupiama 6 proc.
- 3 scenarijus - nuo 2024 m. pasikeičia įmokos ir toliau iki senatvės pensijos kaupiama 10 proc.

Siekiant įvertinti ir jau praėjusį kaupimo laikotarpį, daroma prielaida, kad prie kaupti dalyvis pradėjo 2004 m., o senatvės pensijos amžiaus sulauks 2049 m. (gimęs 1984 m.) ir visą gyvenimą gaus VDU. Nors kaupimo laikotarpis yra ilgesnis nei 40 m., bet atitinkamai iš 50 pav. matyti, kokias sumas galima sukaupti ir tais atvejais, jeigu būtų kaupiama trumpiau, pavyzdžiui, iki 2034 m.

50 pav. 1 scenarijus

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

18 lentelė. Rezultatas, kai kaupiama iki 2049 m.

Kaupiama iki 2049 m.	Rezultatas 2049 m.	Mėnesio įmoka/ išmoka	Pajamų pakeitimo norma, proc.
Iš viso sumokėta įmokų	63 573	115	2,7
Sukaupta suma su vidutine grąža	137 253	572	13,6
Jeigu kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža	96 131	401	9,5
Jeigu kaupė akcijų fonde su vidutine grąža	199 348	831	19,7
Jeigu nekaupė iki 2019 m.	110 934	462	11,0

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Taigi, iš 18 lentelėje pateiktos informacijos matyti, kad dalyvis, iki 2049 m. kaupiantis 3 + 1,5 proc., 2049 m. bus sumokėjęs 63,5 tūkst. Eur įmokų ir priklausomai nuo to, kokią investavimo strategiją dalyvis bus pasirinkęs, jo pajamų pakeitimo norma gali sudaryti 13,6 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė su vidutine grąža, 9,5 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža, 19,7 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė akcijų fonde su vidutine grąža ir 11,0 proc., jei jis nekaupė iki 2019 m.

19 lentelė. Rezultatas, kai kaupiama iki 2034 m.

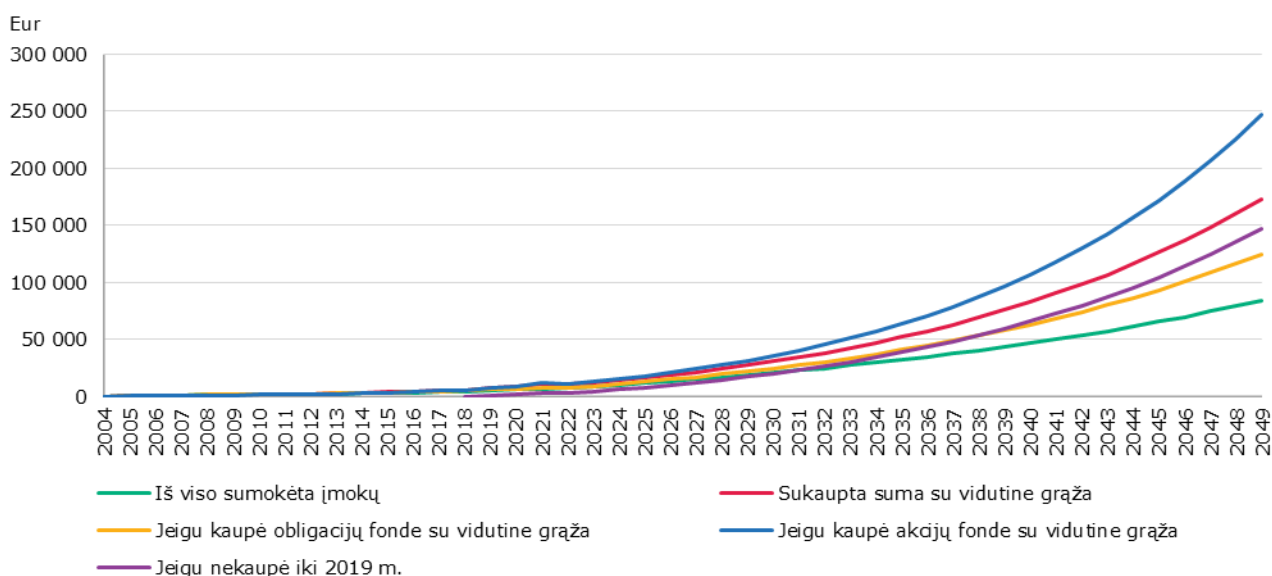
Kaupiama iki 2034 m.	Rezultatas 2034 m.	Mėnesio įmoka/ išmoka	Pajamų pakeitimo norma, proc.
Iš viso sumokėta įmokų	23 831	64	3,2
Sukaupta suma su vidutine grąža	39 761	166	8,2
Jeigu kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža	30 412	127	6,2

Kaupiama iki 2034 m.	Rezultatas 2034 m.	Mėnesio įmoka/ išmoka	Pajamų pakeitimo norma, proc.
Jeigu kaupė akcijų fonde su vidutine grąža	48 702	203	10,0
Jeigu nekaupė iki 2019 m.	26 919	112	5,5

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Taigi, iš 19 lentelėje pateiktos informacijos matyti, kad dalyvis, iki 2034 m. kaupiantis 3 + 1,5 proc., 2034 m. bus sumokėjęs 23,8 tūkst. Eur įmokų ir priklausomai nuo to, kokią investavimo strategiją dalyvis bus pasirinkęs, jo pajamų pakeitimo norma gali sudaryti 8,2 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė su vidutine grąža, 6,2 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža, 10,0 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė akcijų fonde su vidutine grąža ir 5,5 proc., jei jis nekaupė iki 2019 m.

51 pav. 2 scenarijus

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

20 lentelė. Rezultatas, kai kaupiama iki 2049 m.

Kaupiama iki 2049 m.	Rezultatas 2049 m.	Mėnesio įmoka/ išmoka	Pajamų pakeitimo norma, proc.
Iš viso sumokėta įmokų	84 279	153	3,6
Sukaupta suma su vidutine grąža	173 445	723	17,1
Jeigu kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža	124 935	521	12,3
Jeigu kaupė akcijų fonde su vidutine grąža	246 705	1 028	24,4
Jeigu nekaupė iki 2019 m.	147 126	613	14,5

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Taigi, iš 20 lentelėje pateiktos informacijos matyti, kad dalyvis, nuo 2024 m. pakeitęs įmokas ir toliau iki 2049 m. kaupęs 6 proc., 2049 m. bus sumokėjęs 84,2 tūkst. Eur įmokų ir priklausomai nuo to, kokią investavimo strategiją jis bus pasirinkęs, jo pajamų pakeitimo norma gali sudaryti 17,1 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį

jis kaupė su vidutine grąža, 12,3 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža, 24,4 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė akcijų fonde su vidutine grąža ir 14,5 proc., jei jis nekaupė iki 2019 m.

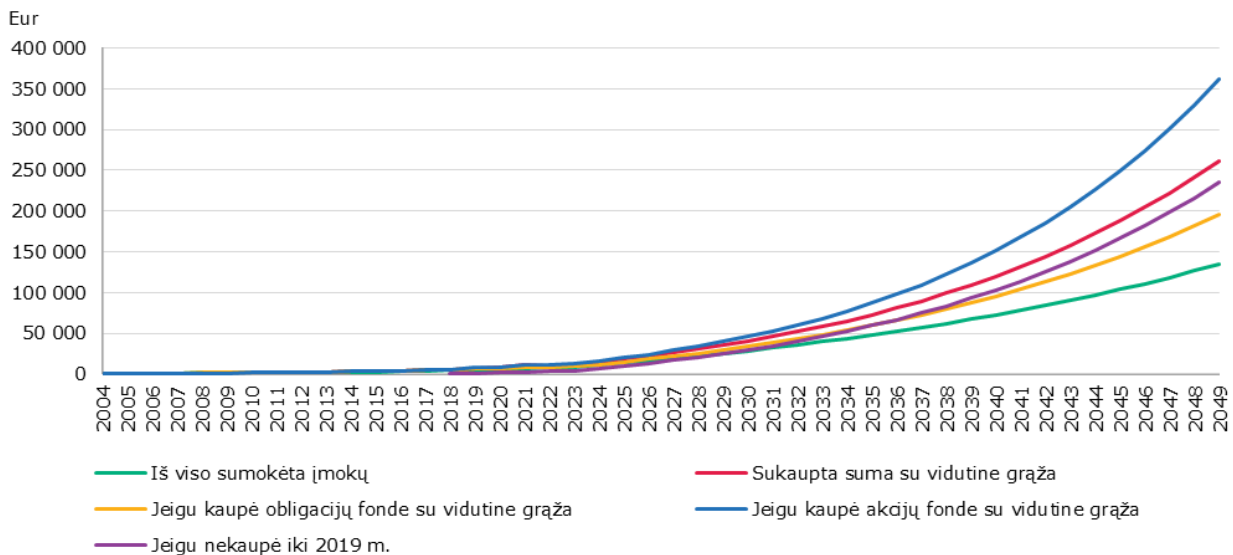
21 lentelė. Rezultatas, kai kaupiama iki 2034 m.

Kaupiama iki 2034 m.	Rezultatas 2034 m.	Mėnesio įmoka/ išmoka	Pajamų pakeitimo norma
Iš viso sumokėta įmokų	29 595	80	3,9
Sukaupta suma su vidutine grąža	47 190	197	9,7
Jeigu kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža	37 136	155	7,6
Jeigu kaupė akcijų fonde su vidutine grąža	57 011	238	11,7
Jeigu nekaupė iki 2019 m.	34 348	143	7,1

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Taigi, iš 21 lentelėje pateiktos informacijos matyti, kad dalyvis, nuo 2024 m. pakeitęs įmokas ir toliau iki 2034 m. kaupęs 6 proc., 2034 m. bus sumokėjęs 29,5 tūkst. Eur įmokų ir priklausomai nuo to, kokią investavimo strategiją jis bus pasirinkęs, jo pajamų pakeitimo norma gali sudaryti 9,7 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė su vidutine grąža, 7,6 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža, 11,7 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė akcijų fonde su vidutine grąža ir 7,1 proc., jei jis nekaupė iki 2019 m.

52 pav. 3 scenarijus

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

22 lentelė. Rezultatas, kai kaupiama iki 2049 m.

Kaupiama iki 2049 m.	Rezultatas 2049 m.	Mėnesio įmoka/ išmoka	Pajamų pakeitimo norma, proc.
Iš viso sumokėta įmokų	134 768	244	5,8
Sukaupta suma su vidutine grąža	261 652	1 090	25,9
Jeigu kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža	195 153	813	19,3
Jeigu kaupė akcijų fonde su vidutine grąža	362 087	1 509	35,8
Jeigu nekaupė iki 2019 m.	235 333	981	23,3

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Taigi, iš 22 lentelėje pateiktos informacijos matyti, kad dalyvis, nuo 2024 m. pakeitęs įmokas ir toliau iki 2049 m. kaupęs 10 proc., 2049 m. bus sumokėjęs 134,7 tūkst. Eur įmokų ir priklausomai nuo to, kokią investavimo strategiją jis bus pasirinkęs, jo pajamų pakeitimo norma gali sudaryti 25,9 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė su vidutine grąža, 19,3 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža, 35,8 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė akcijų fonde su vidutine grąža ir 23,3 proc., jei jis nekaupė iki 2019 m.

23 lentelė. Rezultatas, kai kaupiama iki 2034 m.

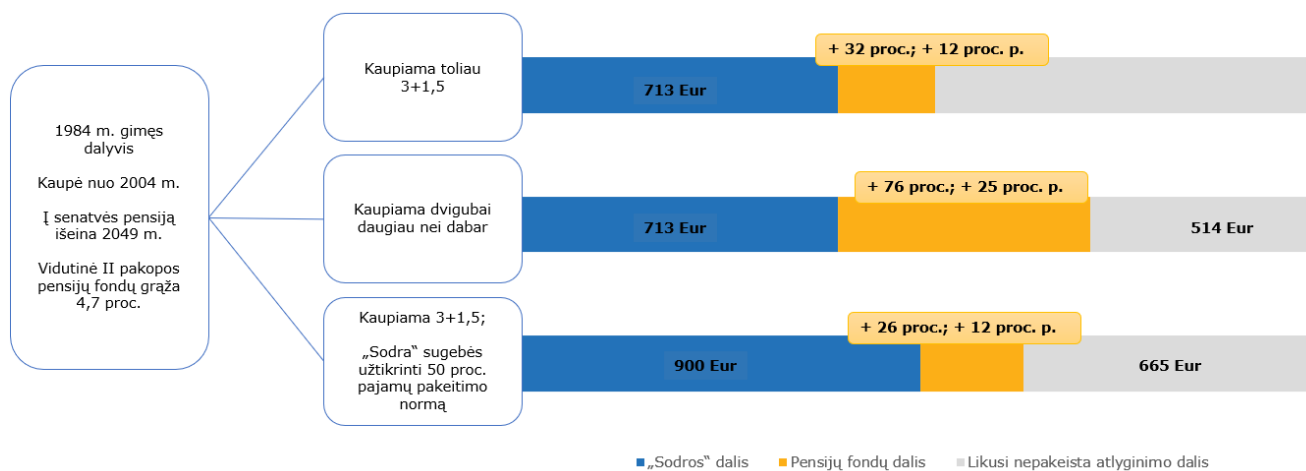
Kaupiama iki 2034 m.	Rezultatas 2034 m.	Mėnesio įmoka/ išmoka	Pajamų pakeitimo norma, proc.
Iš viso sumokėta įmokų	43 628	117	5,8
Sukaupta suma su vidutine grąža	65 269	272	13,4
Jeigu kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža	53 503	223	11,0
Jeigu kaupė akcijų fonde su vidutine grąža	77 227	322	15,9
Jeigu nekaupė iki 2019 m.	52 427	218	10,8

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Taigi, iš 23 lentelėje pateiktos informacijos matyti, kad dalyvis, nuo 2024 m. pakeitęs įmokas ir toliau iki 2034 m. kaupęs 10 proc., 2034 m. bus sumokėjęs 43,6 tūkst. Eur įmokų ir priklausomai nuo to, kokią investavimo strategiją jis bus pasirinkęs, jo pajamų pakeitimo norma gali sudaryti 13,4 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė su vidutine grąža, 11,0 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė obligacijų fonde su vidutine grąža, 15,9 proc., jei per visą kaupimo laikotarpį jis kaupė akcijų fonde su vidutine grąža ir 10,8 proc., jei jis nekaupė iki 2019 m.

Akivaizdu, kad, norint, jog išmoka iš kaupimo II pakopos pensijų fonduose sudarytų reikšmingą dalį pajamų pakeitimo normos – dabartinis kaupimas nėra pakankamas (tiek įmokos dydžio, tiek kaupimo laikotarpio prasme). Jeigu būtų vertinama, kad bendrai iš pensijų sistemos I ir II pakopų turėtų būti užtikrinta 70–80 proc. pajamų pakeitimo norma, būtina kaupti bent jau dvigubai daugiau (žr. 53 pav.).

53 pav. Pensijų išmokų dydžiai, priklausantys nuo skirtingų kaupimo senatvės pensijai scenarijų

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai, atlikti remiantis „Sodros“ skaičiuokle pagal VDU ir perskaičiuoti į dabartines vertes.

Remiantis „Sodros“ skaičiuokle, kuria galima pasinaudoti siekiant įvertinti, kokios pensijų išmokos ir kokia pajamų pakeitimo norma prognozuojama ateityje, iš 53 pav. pateiktos informacijos aiškiai matyti, kad, be papildomo kaupimo, 1984 m. gimęs ir nuo 2004 m. II pakopos pensijų kaupimo procese dalyvaujantis asmuo, sulaukęs senatvės pensijos amžiaus, galėtų tikėtis gauti apie 40 proc. jo buvusio atlyginimo dydžio senatvės pensiją. O kaupdamas papildomai (3+1,5 %) galėtų užsitikrinti daugiau kaip 50, o kaupdamas dvigubai daugiau – apie 70 proc. buvusių pajamų.

Pažymėtina, kad kuo anksčiau ir kuo daugiau darbingo amžiaus gyventojų pradės dalyvauti kaupimo procese tuo didesnę rezervą gali sukaupti senatvės pensijai, taip užsitikrinti didesnę pajamų pakeitimo normą ir pasiekti ilgalaikius pensijų kaupimo sistemos tikslus.

Atlikus sukauptos sumos modeliavimus, galima daryti tokias išvadas:

1. Nerealu tikėtis, kad, kaupiant 19 m. ir kas mėnesį vidutiniškai skiriant po 3 proc. VDU, kitais 20 m. būtų galima sukaupti reikšmingai didesnę sumą, padėsiančią užsitikrinti ir didesnę nei 3 proc. pajamų pakeitimo normą. Kaupiant nuosekliai ir įvertinus vidutinę grąžą, buvo galima sukaupti virš 12 tūkst. Eur sumą (įmokų suma sudarytų 8 545 Eur), ji užtikrintų apie 50 Eur anuiteto įsigijimą (tokia išmoka sudarytų apie 4,1 % dabartinio VDU).
2. Labai svarbus tinkamo pensijų fondo pasirinkimas, nes per 19 metų sukauptos sumos tarp rizikingiausių fondų ir konservatyviausių gali vidutiniškai svyruoti nuo 9 092 Eur iki 12 679 Eur. Pagal amžių netinkamo fondo pasirinkimo problema iš esmės išspręsta 2019 m. įvedus gyvenimo ciklo fondus, tačiau vis dar yra dalyvių, kurie kaupia pernelyg konservatyviame fonde (netinkamame pagal amžių).
3. Vertinant ilgą laikotarpį, svarbu nuoseklus kaupimas. Taip pat būtina įsivertinti lūkesčius sistemai – ką tikimasi sukaupti, kokią pajamų pakeitimo normą norima pasiekti iš konkrečios pakopos. Tai klausimai, kuriuos turėtų atsakyti socialinės politikos formuotojai. Pagal tris scenarijus sukurtos prognozės rodo gana skirtingą II pakopos toliau besiformuojantį vaidmenį – gaunant VDU ir kaupiant 30 m. dabartiniame modelyje (3 + 1,5) galima tikėtis 6–10 proc. pajamų pakeitimo normos, įmokas padidinus nuo 2024 m. iki 6 proc. ir dar kaupiant iki 2034 m., pajamų pakeitimo norma kiltų iki 8–12 proc., o įmokas didinant iki 10 proc. ir toliau kaupiant iki 2034 m., galima sukaupti sumą, kuri padėtų užtikrinti 11–16 proc. pajamų pakeitimo normą.

4. Itin svarbus gyventojų finansinio raštingumo klausimas. Ar kiekvienas sugeba įsivertinti savo lūkesčius ir kiek jie yra pamatuoti? Kadangi pensijų sistema daugiapakopė, todėl būtina svarstyti galimybę Lietuvoje turėti informavimo sistemą (platformą), panašią į kitose šalyse veikiančias (kuriamas), kur dalyvis galėtų matyti realią asmeninę situaciją iš visų trijų pakopų, galėtų pats modeliuoti išėjimo į pensiją laiką, įmokų didinimą (mažinimą) ir atitinkamai matytų nuo to besikeičiančias pensijų išmokas iš skirtingų pakopų. Tai iš tiesų padėtų sukurti daugiau aiškumo ir padėtų suvaldyti nepamatuotus lūkesčius, kai kaupiama minimaliai arba kaupimas stabdomas, kartu išlaikant nepamatuotus lūkesčius gauti orią senatvę užtikrinantį reikšmingą priedą iš II pakopos.

5. Papildomas kaupimas senatvės pensijai II pakopos pensijų fonduose yra skatintinas, tačiau skiriama valstybės paskata kelia visuomenėje daug diskusijų dėl jos reikalingumo – visi mokesčių mokėtojai prisideda prie didesnių senatvės pensijų papildomai privačiai kaupiantiems, t. y. tik daliai visuomenės. Lietuvos banko nuomone, svarstyti šios skatinimo priemonės laipsniškas atsisakymas.

6. Kadangi rinka iš esmės pakankamai koncentruota, svarstyti klausimas, kaip paskatinti konkurenciją siekiant pensijų kaupimo dalyviui sukurti maksimalios naudos. Vienas iš galimų variantų būtų valstybės valdomų gyvenimo ciklo fondų įsteigimas. Tai iš esmės ne tik padidintų konkurenciją ir pensijų fondų pasirinkimą dalyviams, bet ir, tikėtina, pasitikėjimą pačia kaupimo sistema, nes tie gyventojai, kurie nusiteikę prieš kaupimą privačiuose, galėtų kaupti valstybės valdomuose pensijų fonduose.

Vertinant šių pasiūlytų priemonių visuminį poveikį būtų sudaryta galimybė pasiekti šiuos tikslus:

1. Didesnis pajamų pakeitimas.
2. Mažesnė tikimybė senatvėje atsidurti žemiau skurdo ribos.
3. Pensijų sistemos tvarumas.

6.2. Galimybės atsiimti ketvirtadalį sukaupto turto modeliavimas

Prielaidos: 1984 m. gimęs dalyvis, gaunantis VDU, kaupia nuo 2004 m., į senatvės pensiją išeina 2049 m., vidutinė II pakopos pensijų fondų grąža 4,7 proc.

54 pav. Dalyvis kaupia nuo 2004 m. visą laiką (be atsiėmimo)

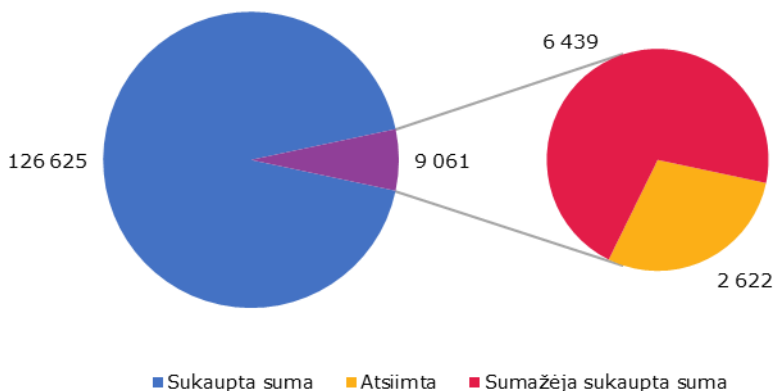
Sukaupta suma 135 686 Eur

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Jeigu pensijų fondo dalyvis nuo 2004 m. kaupia visą laiką, nedaro jokio atsiėmimo iš sukaupto turto ir į senatvės pensiją išeina 2049 m., jo sukauptą sumą sudarys 135 686 Eur (preliminari pensijų anuiteto išmoka 565 Eur).

55 pav. Dalyvis kaupia nuo 2004 m. ir 2023 m. pasinaudoja galimybe atsiimti 25 proc. sukaupto turto

Sukauptą sumą sumažėja 9 061 Eur, kai 2023 m. išsiimama 2 622 Eur

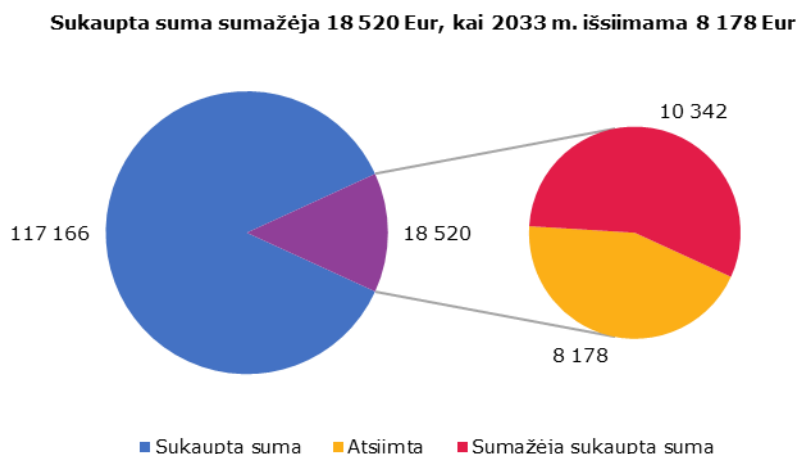

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Jeigu pensijų fondo dalyvis nuo 2004 m. kaupia ir 2023 m. pasinaudoja galimybe atsiimti 25 proc. sukaupto turto (2 622 Eur), jo sukauptą sumą sudarys 126 625 Eur (preliminari pensijų anuiteto išmoka – 528 Eur), t. y. sumažės 7 proc., palyginti su suma, kuri galėjo būti sukauptą, jeigu nebūtų atsiimta dalis lėšų.

Be to, atsiėmus 2 622 Eur, sukaupta suma sumažės 9 061 Eur, t. y. bus prarasta 6 439 Eur investicinė grąža (5 % galimos sukaupti sumos neatsiimant lėšų, arba 27 Eur per mėn. pajamų sulaukus senatvės pensijos amžiaus).

56 pav. Dalyvis kaupia nuo 2004 m. ir 2033 m. pasinaudoja galimybe atsiimti 25 proc. sukaupto turto

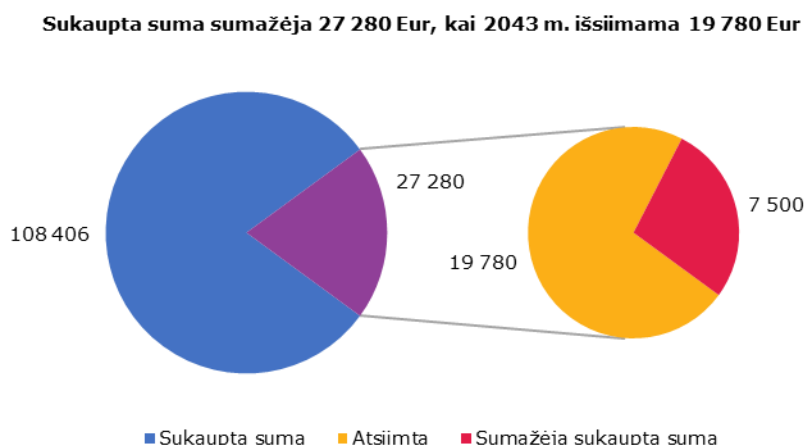

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Jeigu pensijų fondo dalyvis nuo 2004 m. kaupia ir 2033 m. pasinaudoja galimybe atsiimti 25 proc. sukaupto turto (8 178 Eur), jo sukaupta suma sudarys 117 166 Eur (preliminari pensijų anuiteto išmoka – 488 Eur), t. y. sumažės 14 proc., palyginti su suma, kuri galėjo būti sukaupta, jeigu nebūtų atsiimta dalis lėšų.

Be to, atsiėmus 8 178 Eur, sukaupta suma sumažės 18 520 Eur, t. y. bus prarasta 10 342 Eur investicinė grąža (8 % galimos sukaupti sumos neatsiimant lėšų, arba 43 Eur per mėn. pajamų sulaukus senatvės pensijos amžiaus).

57 pav. Dalyvis kaupia nuo 2004 m. ir 2043 m. pasinaudoja galimybe išsiimti 25 proc. sukaupto turto

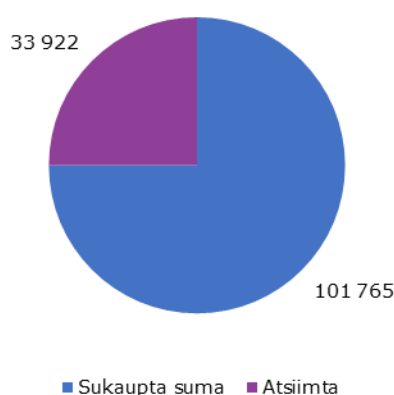
Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Jeigu pensijų fondo dalyvis nuo 2004 m. kaupia ir 2043 m. pasinaudoja galimybe atsiimti 25 proc. sukaupto turto (19 780 Eur), jo sukauptą sumą sudarys 108 406 Eur (preliminari pensijų anuiteto išmoka – 452 Eur), t. y. sumažės 20 proc., palyginti su suma, kuri galėjo būti sukaupta, jeigu nebūtų atsiimta dalis lėšų.

Be to, atsiėmus 19 780 Eur, sukauptą sumą sumažės 27 280 Eur, t. y. bus prarasta 7 500 Eur investicinė grąža (6 % galimos sukaupti sumos neatsiimant lėšų, arba 31 Eur per mėn. pajamų sulaukus senatvės pensijos amžiaus).

58 pav. Dalyvis kaupia nuo 2004 m. ir 2049 m. (sulaukus senatvės pensijos amžiaus) pasinaudoja galimybe atsiimti 25 proc. sukaupto turto

Sukauptą sumą sumažėja 33 922 Eur, kai 2049 m. išsiimama 33 922 Eur

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Jeigu pensijų fondo dalyvis nuo 2004 m. kaupia ir 2049 m. (sulaukus senatvės pensijos amžiaus) pasinaudoja galimybe atsiimti 25 proc. sukaupto turto (33 922 Eur), jo sukauptą sumą sudarys 101 765 Eur (preliminari pensijų anuiteto išmoka – 424 Eur), t. y. sumažės 25 proc., palyginti su suma, kuri galėjo būti sukaupta, jeigu nebūtų atsiimta dalis lėšų.

Lietuvos banko vertinimu, dalyviui pasinaudojus galimybe atsiimti 25 proc. sukaupto turto, sukauptą sumą gali sumažėti nuo 7 iki 25 proc. (pirmiau pateikti skaičiavimai), palyginti su ilgo laikotarpio kaupimu be atsiėmimo. Pažymėtina, kad kuo vėliau būtų pasinaudojama galimybe atsiimti 25 proc. sukaupto turto, tuo didesni būtų praradimai pensijų fondų dalyviams.

Be to, pažymėtina, kad pagal dabar galiojančią pensijų išmokų mokėjimo tvarką, pensijų anuitetas yra privalomas sukauptus nuo 10 807 iki 64 841 Eur, o sumą, kuri viršija 64 841 Eur dydį, galima atsiimti kaip vienkartinę išmoką. Pažymėtina, kad šie dydžiai kas trejus metus indeksuojami pagal vidutinės metinės infliacijos, apskaičiuotos pagal VDA skelbiamą suderintą vartotojų kainų indeksą, suminį trejų paskutinių metų rodiklį. Darant prielaidą, kad vidutinė metinė infliacija bus 4,2 proc. (tokia buvo 2004–2022 m.), 2049 m. viršutinė pensijų anuiteto riba gali būti 90 114 Eur, t. y. 1984 m. gimęs dalyvis, gaunantis VDU ir kaupiantis nuo 2004 m., 2049 m. išėjęs į senatvės pensiją galėtų būti sukauptęs 135 686 Eur, turėtų teisę 45 572 Eur (arba 34 % sukaupto turto) atsiimti kaip vienkartinę išmoką.

Taigi, darant prielaidą, kad, leidus pasitraukti iš pensijų kaupimo sistemos, pasitrauktų apie 20 proc. dalyvių, pensijų kaupimo fonduose sukaupto turto sumažėjimas galėtų sudaryti apie 940 mln. Eur. Toks sumažėjimas nepadarytų didelės įtakos pensijų kaupimo bendrovėms ir šios galėtų toliau veikti pelningai. Vis dėlto šis

ganėtinai reikšmingas pensijų kaupimo sistemos pokytis, tikėtina, kad nepaskatintų naujų pensijų kaupimo bendrovių steigimosi.

Pensijų kaupimo bendrovės konkuruoja tarpusavyje siekdamos pasiūlyti pensijų kaupimo dalyviui didesnę gražą. Investavimas į kolektyvinio investavimo subjektus, kurių bendrasis išlaidų koeficientas yra didesnis (tai yra pensijų fondo patiriamos netiesioginės išlaidos yra didesnės), gali būti prasmingas ir pateisinamas, kai to kolektyvinio subjekto valdytojas geba sukurti didesnę naudą investuotojams. Alternatyviosios turto klasės apima investicijas į NT, infrastruktūros projektus, privatų ir rizikos kapitalą, žaliavas ir panašias investicijas, kuriomis nėra viešai prekiaujama vertybinių popierių biržose, būtent tokio tipo investicijos pensijų fondams leidžia investuoti Lietuvoje. Pagal EBPO turimus duomenis, investicijos į alternatyvias turto klases 2022 m. daugelyje EBPO narių sudarė nuo 10 iki 50 proc. pensijų fondų turto, Lietuvoje šios investicijos sudaro mažiau kaip 5 proc. pensijų fondus sudarančio turto, taigi, galimybės nepanaudojamos. Lietuvos banko nuomone, reikalinga išsamesnė pensijų fondų administravimo mokesčių analizė, nes netiesioginių išlaidų apribojimas gali keisti fondo strategiją, skatinti investuoti tik į biržoje prekiaujamus fondus ir galimai turėtų neigiamą poveikį pajamų pakeitimo normai, palyginti su dabartiniu reguliavimu, kai netiesioginės pensijų fondų išlaidos nėra apribotos.

Vertinant pasiūlymą suteikti galimybę atsiimti ketvirtadalį lėšų pastebima, kad toks pasiūlymas neatitinka pensijų kaupimo sistemos tikslo ir nedidina pensijų sistemos patrauklumo.

Pažymėtina tai, kad dalyvaujantiems II pakopos pensijų kaupimo procese (iki 2018 m. gruodžio 31 d.) „Sodros“ mokama senatvės pensija yra proporcingai mažinama teisės aktuose nustatyta tvarka, kadangi iki 2019 m. didžioji dalis kaupimo lėšų buvo nukreipiama dalį „Sodrai“ mokamų pensijų įmokų į II pakopos pensijų fondus. Šiuo metu dalyviai kaupia ne tik patys mokėdami 3 proc. savo darbo užmokesčio dydžio įmokas, tačiau ir papildomą 1,5 proc. šalies VDU paskatą moka ir valstybė. Taigi, kyla klausimų, ar, atsiimant dalį pensijai kaupiamos sumos, neturėtų būti atskirai įvertintos kaupimui įmokėtos „Sodros“ ir valstybės įmokos, taip pat įvertinta galimybė šias lėšas atsiimti. Pažymėtina, kad dabar užregistruotame Pensijų kaupimo įstatymo projekte toks vertinimas nėra numatytas, o dalyvaujantiems kaupimo procese iki 2019 m. mažėjo „Sodros“ senatvės pensijos išmoka, taigi išankstinis atsiėmimas šiems asmenims lemtų ir mažesnę išmoką iš II pakopos pensijų fondo.

Remiantis užsienio šalių praktika, galimybė tam tikrais nustatytais atvejais atsiimti dalį sukauptų lėšų nėra veiksnys, kuris pastebimai didina kaupimo aktyvumą ir sistemos patrauklumą.

Naujojoje Zelandijoje galima atsiimti dalį lėšų nesulaukus senatvės pensijos amžiaus (perkant pirmąjį būstą ir dėl finansinių ar sveikatos problemų), tačiau vertinama, kad aktyviai kaupiančių dalyvių yra apie 60 proc., o dėl galimybės atsiimti sukauptas lėšas nesulaukus senatvės pensijos amžiaus skaičiuojama, kad beveik 40 proc. dalyvių turi sukauptą itin nedideles sumas (iki 10 000, kai VDU siekia apie 8 000 Naujosios Zelandijos dol.).

Jungtinėje Karalystėje galimas dalies kaupiamos sumos atsiėmimas dėl neįgalumo ar sveikatos problemų, tačiau kaupimo procese dalyvauja tik apie 50 proc. dirbančiųjų.

Estija 2021 m. leidusi atsiimti sukauptas II pakopos pensijų fonduose senatvės pensijai sumas vienkartinę išmoka sumažino aktyviai kaupiančių dalyvių skaičių beveik 30 proc., t. y. nuo 700 tūkst. iki 500 tūkst.²⁶

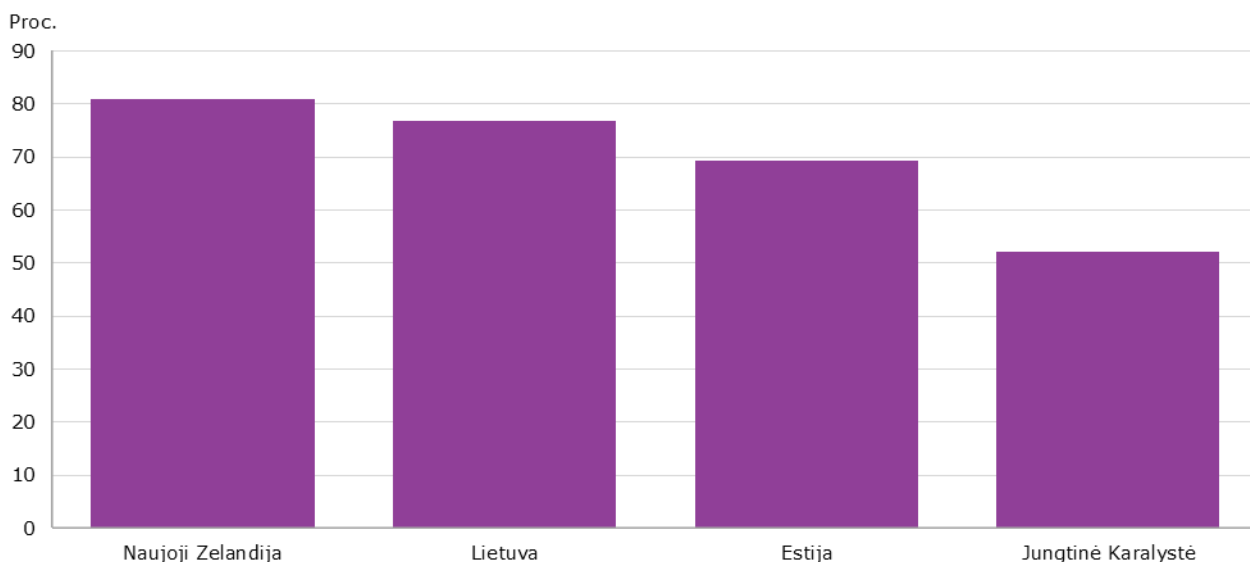
Skandinavijos šalyse priešingai – išankstinis sukauptų lėšų atsiėmimas nėra galimas, tačiau kaupimo procese dalyvauja nuo 60 iki beveik 100 proc. darbo jėgos ir kartu šalys užtikrina didelę pajamų pakeitimo normą sulaukus senatvės pensijos amžiaus.

Remiantis EBPO skaičiavimais, automatinį įtraukimą taikančiose šalyse, taip pat ir Lietuvoje, pensijų kaupimo procese dalyvauja iki 81 proc. darbo jėgos. Taigi matyti, kad išankstinis išmokėjimas patrauklumo sistemai

²⁶ <https://www.pensionikeskus.ee/en/statistics/ii-pillar/funded-pension-daily-statistics/>

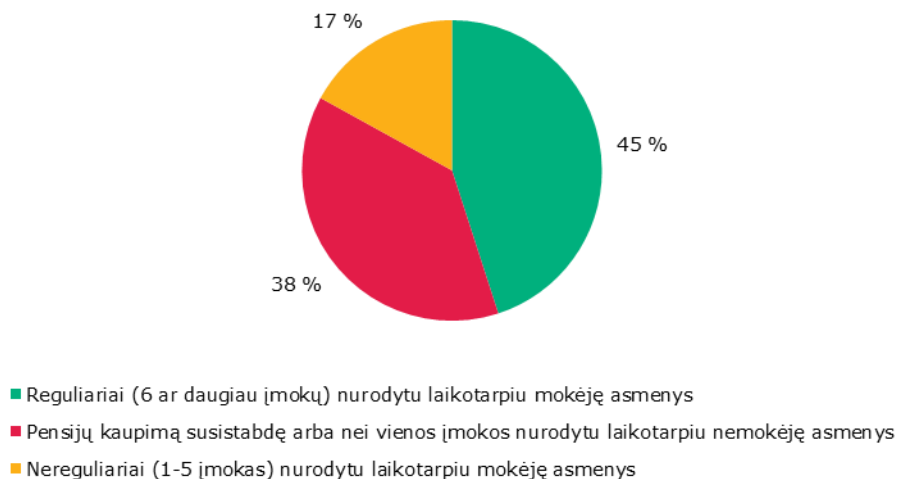
nepadidina, nes Lietuvoje dalyvauja didesnė darbingo amžiaus gyventojų dalis nei Estijoje ar Jungtinėje Karalystėje ir vos 4 proc. punktais mažesnė dalis nei Naujojoje Zelandijoje. Remiantis Lietuvos bankui pensijų kaupimo bendrovių pateiktais duomenimis, Lietuvoje šiuo metu aktyviai kaupia 62 proc. dalyvių, o tai yra 2 proc. punktais daugiau nei Naujojoje Zelandijoje.

59 pav. Pensijų kaupimo ir privačių pensijų planų aprėptis²⁷

Šaltinis: EBPO.

60 pav. Dalyvių aktyvumas

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai remiantis PKB pateiktais duomenimis.

Pažymėtina, kad, remiantis užsienio šalių patirtimi, pensijų kaupimo sistemos patrauklumą ir pasitikėjimą mažina diskusijos dėl kaupimo reikalingumo ir dažnos reformos (tai rodo ir „Sodros“ pateikiami automatinio

²⁷ <https://www.oecd.org/daf/fin/private-pensions/Pension-Markets-in-Focus-2022-FINAL.pdf>

įtraukimo į pensijų kaupimą II pakopos pensijų fonduose arba atsisakymo dalyvauti duomenys). Ir priešingai, pasitikėjimas didėja, kai gyventojai turi pakankamai informacijos apie sistemos veikimą, kaupimo naudą jiems asmeniškai, o pati sistema yra pakankamai stabili, peržiūrima ir tobulinama palaikant esminį sistemos tikslą – didesnė pajamų pakeitimo norma.

Siekiant padidinti Lietuvos pensijų sistemos patrauklumą, reikėtų imtis papildomų priemonių, kad kaupimas būtų didesnis ir aktyvesnis, pavyzdžiui, paskatinti darbdavių įtraukimą, kad, sulaukus senatvės pensijos amžiaus, gyventojams būtų užtikrinama pakankama pajamų pakeitimo norma, didinti finansinį gyventojų raštingumą ir kartu aiškiai komunikuoti apie adekvačius lūkesčius sistemai (pvz., ori senatvė gali būti užsitikrinama tik pakankamai kaupiant).

Išvados ir pasiūlymai dėl galimo II pensijų pakopos tobulinimo

Iš šiame leidinyje pateiktos informacijos galima išskirti kelias esmines pensijų sistemos problemas, kurias reiktų nuodugniau išanalizuoti ir nustatyti galimus jų sprendimo būdus.

Esminės pensijų sistemos problemos

1. Santykinai mažos pensijos: pajamų pakeitimo norma Lietuvoje šiuo metu siekia 45–50 proc., o pensija turėtų sudaryti 70–80 proc. prieš pensiją gautų pajamų. Dėl to daug pensininkų patiria skurdą. Lietuvoje socialinio draudimo finansavimas sudaro apie 7 proc. BVP, ES – vidurkis 10 proc. Remiantis TVF, prognozuojama, kad dėl demografinių pokyčių ateityje reikės papildomų 5 proc. BVP lėšų. Ateityje pajamų pakeitimo norma nesikeis arba netgi gali sumažėti, tai gali dar labiau pabloginti pensininkų gyvenimo kokybę.

2. Neigiamos demografinės tendencijos:

- Mažas gimstamumas – gimstamumo rodiklis sumažėjo nuo 2,0 (1991 m.) iki 1,3 (2023 m.) o tai ateityje sumažins darbo rinkoje esančių jaunų žmonių skaičių ir atitinkamai socialinio draudimo pajamų srautus, o tai gali kelti iššūkių pensijų sistemai.
- Senėjanti visuomenė – santykis tarp senjorų ir dirbančiųjų 2023 m. buvo 40 proc., o 2050 m. prognozuojama, kad šis rodiklis gali sudaryti net 70 proc. Vis didesnė dalis visuomenės priklausys nuo pensijų, o mažėjantis dirbančiųjų skaičius sumažins finansinę paramą pensijų sistemai.

Šios neigiamos demografinės tendencijos kelia didelių iššūkių pensijų sistemai, būtina imtis skubių ir efektyvių sprendimų, kad būtų užtikrintas tvarumas ir pensininkų gerovė ateityje.

3. Mažas II pakopos pensijų fondų finansavimas. II pakopos pensijų fonduose sukauptos lėšos Lietuvoje sudaro tik apie 10 proc. BVP, o dalyvavimas šioje kaupimo sistemoje yra neprivalomas. Pensijų kaupime dalyvauja tik apie 50 proc. dirbančiųjų. Net ir po automatinio įtraukimo į kaupimą II pakopos pensijų fonduose, maždaug 50 proc. įtrauktųjų nusprendžia nutraukti dalyvavimą kaupimo procese, nes nepasitiki. Ši situacija rodo, kad būtina gerinti informuotumą apie pensijų kaupimo naudą ir didinti pasitikėjimą sistema. Svarbu svarstyti, kokios priemonės skatintų kaupimą, padėtų didinti dalyvavimą ir pasitikėjimą pensijų kaupimo sistema.

4. Finansavimas iš valstybės biudžeto lėšų nėra tvarus. Šiuo metu II pensijų pakopos finansavimas iš valstybės biudžeto siekia apie 300 mln. Eur per metus. Priklausomybė nuo biudžeto lėšų gali sukelti finansinių iššūkių ateityje, ypač atsižvelgiant į demografines problemas ir didėjantį pensininkų skaičių. Valstybės paskata neskatina darbdavių indėlio į pensijų kaupimą, darbdavių įsitraukimas yra itin mažas – vos 0,03 proc.

Siekiant išspręsti nustatytas problemas, reiktų imtis kelių esminių veiksmų ir atlikti šiuos pensijų sistemos pakeitimus, priklausomai nuo jų įgyvendinimo trukmės:

Ilgą laikotarpio

1. Pakankamas pensijų kaupimo finansavimas

Įmokos pensijų kaupimui II pakopos pensijų fonduose turėtų būti didinamos. Įmokos turėtų būti nuosekliai didinamos iki pasieks 6–10 proc. darbo užmokesčio, tai leistų reikšmingiau padidinti pajamų pakeitimo normą. Didesnės įmokos taip pat galėtų skatinti didesnį žmonių pasitikėjimą pensijų sistema, nes jie matytų, kad kaupimo procesas yra efektyvesnis ir garantuoja geresnes pensijas ateityje. Svarbu, kad šis didinimas būtų įgyvendinamas etapais, kad darbuotojai galėtų prisitaikyti prie naujų įmokų dydžių, o darbdaviai turėtų

pakankamai laiko pasirengti tokiems pasikeitimams. Tai padėtų užtikrinti, kad pensijų kaupimas būtų tvarus ir veiksmingas ilgalaikėje perspektyvoje.

2. Darbdavio įmokos vietoj valstybės paskatos, nuoseklus įtraukimas

Siekiant užtikrinti tvarų pensijų kaupimą, darbdaviai turėtų būti privalomai įtraukti į kaupimą II pakopos pensijų fonduose ir skatinami dalyvauti pensijų sistemoje, prisidedant prie kaupimo analogiškai kaip darbuotojai. Pavyzdžiui, įmokos galėtų būti didinamos per ateinančius 3–5 metus, iki 3–5 proc. darbuotojo darbo užmokesčio. Taip pat turėtų būti sudarytos galimybės papildomam darbdavių įmokų pervedimui, pavyzdžiui, kad darbdavio įmoka nebūtų mažesnė už darbuotojo. Darbdaviams būtų naudinga siūlyti ir didesnes įmokas (daugiau kaip 3 %) kaip papildomą naudą, pavyzdžiui, per profsąjungų susitarimus. Tai leistų darbdaviams konkuruoti tarpusavyje, kuriant geresnes sąlygas darbuotojams ir skatinant aktyvesnį pensijų kaupimą. Tokie pokyčiai padėtų padidinti bendrai kaupimo sumą, užtikrinant, kad tiek darbdaviai, tiek darbuotojai aktyviai prisidėtų prie kaupimo.

Nuoseklus įtraukimas tam tikrais etapais leistų darbdaviams planuoti savo finansinius įsipareigojimus, o darbuotojams – jaustis saugiau dėl savo pensijų kaupimo. Kartu siūlytina nuosekliai atsisakyti valstybės biudžeto dotacijų į kaupimą II pakopos pensijų fonduose, kurios šiuo metu sudaro apie 300 mln. Eur per metus. Toks sprendimas padėtų sumažinti priklausomybę nuo biudžeto lėšų ir sistema taptų savarankiškesne. Atlaisvintos valstybės biudžeto lėšos galėtų būti nukreiptos į kitas socialines programas, kurios būtų naudingesnės visai visuomenei. Savanoriško (automatinis įtraukimas) kaupimo palaikymas – būtinas kaupimo visuotinumui išlaikyti.

3. Patogi ir aiški informavimo sistema

Sukurti informavimo sistemą, kuri leistų gyventojams lengvai modeliuoti ir apskaičiuoti būsimą pensiją, apimant visų pensijų pakopų (I, II ir III) įnašus ir sukauptas sumas. Pirminis variantas galėtų apimti informaciją apie sukauptą turtą pensijų sistemos I ir II pakopose, tačiau ateityje būtų tikslinga svarstyti galimybę įtraukti ir kitus produktus, kurie prisideda prie kaupimo senatvės pensijai, pavyzdžiui, III pensijų pakopą, IGD arba investicines sąskaitas. Tokia sistema turėtų būti paprasta ir nesunkiai prieinama, kad vartotojai galėtų lengvai įvesti savo duomenis, tokius kaip dabartinis darbo užmokestis, kaupimo laikotarpis ir planuojamos įmokos. Sistema galėtų teikti:

- prognozes – apskaičiuoti, kiek pinigų bus sukaupta per tam tikrą laikotarpį, atsižvelgiant į skirtingus įmokų lygius ir investicijų grąžą;
- scenarijus – galimybę modeliuoti skirtingus scenarijus, pavyzdžiui, kaip įmokų didinimas ar pasikeitęs darbo užmokestis paveiks būsimą senatvės pensiją;
- visuomenės informavimą (švietimą) – aiškią ir suprantamą, lengvai pasiekiamą informaciją apie visas pensijų pakopas, įskaitant valstybės, darbdavių ir asmenines įmokas.

Tokia sistema skatintų gyventojus aktyviau planuoti savo pensijų kaupimą, geriau suprasti priimtų sprendimų pasekmes, padidintų pasitikėjimą pensijų sistema, nes žmonės galėtų matyti, kaip jų sprendimai gali paveikti būsimą pensiją.

4. Valstybės valdomo pensijų fondo įsteigimas

Siūloma įsteigti valstybės valdomą pensijų fondą šalia privačių pensijų fondų, siekiant didinti visuomenės pasitikėjimą pensijų kaupimu ir mažinti kaupimo mokesčius. Valstybinio kapitalo pensijų fondas galėtų

investuoti į įvairius projektus, kurie ne tik generuotų grąžą pensijų kaupimo dalyviams, bet ir prisidėtų prie nacionalinės ekonomikos plėtros

Pagrindiniai šio fondo privalumai:

- Pasitikėjimo didinimas – valstybės valdomas fondas galėtų užtikrinti didesnę pasirinkimą dalyviams, ypač tiems, kurie nepasitiki privačiomis pensijų kaupimo bendrovėmis ir jų valdomais fondais. Ilgainiui dalyviai galėtų pasirinkti, kuris fondas jiems yra tinkamesnis, būtų užtikrinamas skaidrumas, galimai, tai padėtų žmonėms jaustis saugiau investuojant į pensijų fondus.
- Mažesni kaupimo mokesčiai – valstybės valdomas fondas galėtų pasiūlyti konkurencingesnius kaupimo mokesčius, nes jis būtų orientuotas į socialinę gerovę, o ne į pelno siekimą. Tai padėtų gyventojams daugiau lėšų skirti pensijų kaupimui.
- Prieinamumas visiems – šis fondas galėtų būti prieinamas visiems dirbantiems asmenims, suteikiant galimybę rinktis tarp valstybės ir privačių pensijų fondų, atsižvelgiant į jų individualius poreikius ir prioritetus, investicinius rezultatus.

Tokie veiksmai galėtų prisidėti prie pensijų sistemos tvarumo ir efektyvumo, užtikrinant, kad gyventojai turėtų daugiau pasirinkimo galimybių ir būtų motyvuoti aktyviai dalyvauti pensijų kaupimo procese

Trumpo laikotarpio

- Galimybė nutraukti pensijų kaupimo sutartį po automatinio įtraukimo, pavyzdžiui, praėjus 3 mėn. nuo jos sudarymo, kad asmenys galėtų pastebėti, jog jų darbo užmokestis sumažėjo. Taip būtų suteikta galimybė prisitaikyti prie pasikeitusios situacijos, leidžiant žmonėms priimti sprendimus, kurie atitinka jų dabartinius poreikius ir galimybes.
- Nereikėtų pakartotinai įtraukti į pensijų kaupimo sistemą asmenų, kurie anksčiau atsisakė dalyvauti šiame procese. Tai leistų gerbti jų sprendimą ir užtikrinti, kad jie kontroliuotų savo finansinius pasirinkimus, taip pat skatintų atsakingą sprendimų priėmimą dėl pensijų kaupimo.
- Galimybė gauti atostogas nuo įmokų mokėjimo į pensijų fondus turėtų būti teikiama kartą per 10 m. arba vieną kartą per 24 ar 36 mėn. Tokia sistema leistų žmonėms trumpam sustabdyti įmokas ilgesniam laikui nei dabar, ypač kai jie susiduria su finansiniais sunkumais ar kitais svarbiais gyvenimo įvykiais, kartu išlaikant galimybę vėl sugrįžti prie kaupimo be ilgalaikių pasekmių. Tai padėtų užtikrinti didesnę finansinį lankstumą ir prisitaikymą prie individualių poreikių.
- Reikalingas didesnis investicijų srautas Lietuvoje, siekiant skatinti ekonominę augimą ir plėtrą. Padidinus investicijas, būtų galima sukurti daugiau darbo vietų, stiprinti inovacijas ir gerinti infrastruktūrą. Tai taip pat padėtų pritraukti užsienio investuotojų. Be to, didesnės investicijos leistų Lietuvai tapti patrauklesne vieta verslui, didinant konkurencingumą ir gerinant gyvenimo kokybę visiems šalies gyventojams.
- Išsamesnis informacijos apie asmenų pensijų kaupimą atskleidimas yra būtinas, siekiant užtikrinti skaidrumą ir pasitikėjimą pensijų sistema. Pavyzdžiui, būtų naudinga teikti išsamią informaciją apie įmokėtas sumas, aiškiai atskiriant dalyvio ir valstybės įmokas. Taip asmenys galėtų geriau suprasti, kiek jie patys investuoja į savo pensiją ir kokia dalimi prisideda valstybė, kaip sekasi siekiant sukaupti pakankamai lėšų senatvei, kad pakeitimo norma siektų bent 70 proc. ar daugiau. Be to, svarbu skelbti informaciją apie sumokėtus mokesčius ir visus atskaitymus iš pensijų turto, kad dalyviai turėtų aiškų vaizdą apie galutinę pensijų kaupimo naudą. Ši informacija leistų asmenims priimti informuotus sprendimus dėl tolesnių veiksmų pensijų kaupimo srityje ir skatintų aktyviau planuoti savo finansinę ateitį. Skaidrumas šioje srityje

taip pat padėtų mažinti nepasitikėjimą sistema ir paskatintų žmones daugiau domėtis savo pensijų kaupimo galimybėmis.

- TIPF pavadinimo keitimas į pensijų išmokų fondą (PIF) galėtų gerokai padidinti aiškumą ir supratimą apie šio fondo paskirtį. Pavadinimas „pensijų išmokų fondas“ labiau atspindi fondo tikslą – teikti išmokas žmonėms, sulaukusiems senatvės pensijos amžiaus, ir tai padėtų žmonėms geriau suvokti, kad šis fondas yra susijęs su jų pensijų išmokomis, o ne tik turto kaupimu. Be to, toks pakeitimas galėtų prisidėti prie skaidrumo ir informuotumo didinimo, nes aiškesnis pavadinimas gali paskatinti žmones aktyviau domėtis savo pensijų išmokomis ir galimybėmis. Tai taip pat gali padėti geriau diferencijuoti šį fondą nuo kitų pensijų kaupimo priemonių, sukuriant aiškesnę sąvoką apie tai, ką jis siūlo.

Apibendrinant, tam, kad diskusijos pasiektų rezultatą, visų pirma yra būtinas ilgalaikis strateginis susitarimas šalies lygiu dėl pensijų sistemos. Reikalinga visų suinteresuotųjų (įstatymų leidybos procesuose dalyvaujančios ir sprendimus priimančios institucijos, darbuotojai, darbdaviai) šalių diskusija ir sutarimas tam, kad, keičiantis politiniam ciklui, iš naujo nebūtų keliama tų pačių esminių klausimų dėl pensijų kaupimo sistemos reikalingumo ir naujų reformų. Lietuvos banko nuomone, bet kokiais pensijų kaupimo sistemos pakeitimais turi būti siekiama užtikrinti pensijų kaupimo sistemos stabilumą Lietuvoje, diversifikuoti rizikas, galinčias kilti dėl skirtingų kaupimo pensijai būdų, ir skatinti savarankišką gyventojų pensijos kaupimą.

Reikalingas šalių susitarimas, koks ilgalaikis visos pensijų sistemos tikslas ir ko yra siekiama reformuojant ar tobulinant sistemą. Ar pensijų sistema Lietuvoje turi būti orientuota į skurdo mažinimą ar ji turėtų užtikrinti aukštą pajamų pakeitimo normą (ir kokią) sulaukus senatvės pensijos amžiaus ir kartu orų pragyvenimo lygį.

Remiantis užsienio šalių patirtimi, pensijų kaupimo sistemos patrauklumą ir pasitikėjimą sistema mažina dažnos ir radikalios pensijų sistemų reformos. Todėl, nustatčius bendrą pensijų sistemos tikslą, pensijų kaupimo sistemos pakeitimai turi būti atitinkamai derinami nustatytam tikslui pasiekti ir turėtų būti aiškiai numatyti pereinamieji laikotarpiai.

Lietuvos banko nuomone, pensijų sistemai galėtų būti išskirti šie ilgalaikiai tikslai (pagrindiniai veiklos rodikliai) dėl kurių reikėtų apsispręsti:

- 1) Visos pensijų fondų sistemos pajamų pakeitimo norma: iki 70 proc., 70–90 proc., daugiau kaip 90 proc.
- 2) Aktyviai dalyvaujančių II pakopos pensijų fondų kaupime dalis: iki 70 proc., 70–90 proc., daugiau kaip 90 proc.
- 3) Anuitetą įsigyjančių asmenų dalis: iki 70 proc., 70–90 proc., daugiau kaip 90 proc.

Santrumpos

AT	atidėtasis pensijų anuitetas
BVP	bendrasis vidaus produktas
EBPO	Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija
EK	Europos Komisija
ES	Europos Sąjunga
ETF	Biržoje prekiaujami fondai
IGD	investicinis gyvybės draudimas
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
LIPFA	Lietuvos investicinių ir pensijų fondų asociacija
PF	pensijų fondai
PKB	pensijų kaupimo bendrovė (-ės)
SADM	Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija
SGL	standartinis pensijų anuitetas su garantuojamu mokėjimo laikotarpiu
„Sodra“	Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos
ST	standartinis pensijų anuitetas
TIPF	turto išsaugojimo pensijų fondas
TVF	Tarptautinis valiutos fondas
VDA	Valstybės duomenų agentūra
VDU	vidutinis darbo užmokestis

© Lietuvos bankas

Gedimino pr. 6, LT-01103 Vilnius

www.lb.lt

Leidžiama perspausdinti švietimo ir nekomerciniais tikslais, jei nurodomas šaltinis.

ISSN 2538-9386 (online)